

**ASEELLISEEN VAPAUSTAISTELUUN VALMISTAUTUMI-
NEN LAPPAJÄRVELLÄ ENNEN VUODEN 1918 SISÄLLIS-
SOTAA**

Niko Nurmi
Maisterintutkielma
Suomen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Nurmi, Niko	
Työn nimi Aseelliseen vapaustaisteluun valmistautuminen Lappajärvellä ennen vuoden 1918 sisällissotaa	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 114
<p>Tiivistelmä</p> <p>Maisterintutkielmassani tutkin, miten aseelliseen vapaustaisteluun valmistauduttiin Lappajärvellä ennen vuoden 1918 sisällissodan alkua. Keskeiset tutkimusteemat ovat jääkärivärväys ja jääkärit, suojeluskuntatoiminta ja Lappajärvelle majoittunut Ratsukoulu. Kaikilla toimintamuodoilla hankittiin valmiuksia aseelliseen taisteluun.</p> <p>Selvitän, miksi aktiiviset toimintamuodot saivat alkunsa, miten ne toimivat ja millaisina ne Lappajärvellä näyttäytyivät, ketkä niihin osallistuivat, minkä puolesta tai ketä vastaan toiminta suuntautui, millaisissa olosuhteissa ne vaikuttivat ja millaisen merkityksen ne saivat. Vertaan Lappajärveä yksittäisenä esimerkkinä aiheesta yleisesti tehtyihin tulkintoihin. Selvitän ihmisten ajattelua ja käsityksiä omasta tilanteestaan suhteuttamalla heidän tietoista toimintaansa vallitseviin olosuhteisiin. Tärkeimmät lähteeni ovat suojeluskuntia ja Ratsukoulua koskeva alkuperäismateriaali, suojeluskuntakertomukset ja jääkärien henkilötiedot. Tutkimusmetodeina ovat lähiluku, hermeneutiikka ja triangulaatio.</p> <p>Tavoitteena nähtiin alun perin Suomen itsenäisyys ja viholliskuvana venäläinen sotaväki. Sodan alkuun mennessä myös vallankumouksellisuudesta ja työväenkaarteista muodostui selvä uhka ja vihollinen. Aktiiviseen, juridisesti laittomaankin, toimintaan motivoivat ihmisten kokemat uhkakuvat, uutiset ja erilaiset huhut.</p> <p>Vapaustaisteluun valmistautumiselle ja paikallistason vapaaehtoiselle järjestäytymiselle löytyi laaja kannatus. Jääkäriksi lähti 14 miestä. Suojeluskuntaan liittyi noin 140 ja Ratsukouluun noin 40 miestä. Yksityisasunnoissa majoitettiin yli 100 vierasta ratsumiestä. Ratsukoulu ja suojeluskunta harjoittelivat aseiden käyttöä julkisesti ennen sodan alkua. Lappajärveläiset eivät jakautuneet ryhmiin toisiaan vastaan, paikallispiirteenä näkyi yhtenäisyys. Perustajina, johtajina ja merkittävimpinä ryhminä olivat talollisväestö ja virkamiehet, mutta huomattava määrä työväestöä osallistui kaikkeen toimintaan.</p>	
Asiasanat Lappajärvi, Suomen sisällissota, jääkärit, suojeluskunnat, Lappajärven Ratsukoulu, 1917, 1918, 1910- luku	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

Muita tietoa

Sisällys

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Aiempi tutkimus.....	3
1.2. Tutkimustehtävä ja teoreettinen viitekehys	7
1.3. Lähteet ja metodit	14
2. TALOUS, POLITIIKKA JA MIELIALAKEHITYS	19
2.1. Agraarinen ja alkiolainen Lappajärvi	19
2.2. Autonomian puolustuksesta ryssävihaan – suhtautuminen venäläisiin	22
3. JÄÄKÄRILIIKE	26
3.1. Jääkäriaktiivisuuden synty	26
3.2. Suuri värväys Lappajärvellä	28
3.3. Paikallistulkinnan problematiikka – Lappajärven jääkärit	32
3.4. Jääkärien tausta.....	34
3.5. Jääkärit sotilaina	38
4 SUOJELUSKUNNAT.....	43
4.1. Suojeluskuntajärjestön synty	43
4.2 Lappajärven suojeluskunta	45
4.3. Suojeluskunnan toiminta.....	53
4.4. Suojeluskuntalaisen profiili.....	59
4.5. Lappajärven kotien turvaksi, itsenäisyyden puolesta, ryssää, anarkiaa ja vallankumousta vastaan	65
5. LAPPAJÄRVEN RATSUKOULU	77
5.1. Saksanniemen Järjestyslipusto.....	77
5.2. Muutto Lappajärvelle. Ratsukoulun alkuvaiheet	80
5.3. Koko kunnan Ratsukoulu. Miehistö, majoitus ja huolto	83
5.4. Sodan tunnelmaa ennen sotaa. Ratsukoulun toiminta	88
6. PÄÄTÄNTÖ	95
LÄHTEET	103

1. JOHDANTO

Lappajärven kunta sijaitsee Etelä-Pohjanmaan maakunnan pohjoisessa osassa. Yhdessä Vimpelin, Alajärven, Korttesjärven, Evijärven, Soinin ja Lehtimäen kanssa Lappajärvi muodostaa Järviseutuna tunnetun alueen, joka rajoittuu Keski-Suomen ja Keski-Pohjanmaan maakuntien rajoihin. Kunnan asutus on asettunut kylämuotoisesti samannimisen järven rannoille. 1900-luvun alussa Lappajärvellä asuneet hieman yli 5100 asukasta ovat tämän tutkimuksen kohteena.

Vasta itsenäistyneessä Suomessa puhkesi sota tammikuussa 1918. Kuluneen sadan vuoden aikana sotaa on historiankirjoituksessa ja julkisessa keskustelussa kutsuttu eri nimillä, sen luonteesta ja taustalla vaikuttaneista syistä on esitetty lukemattomia tulkintoja. Pohjimmiltaan sodassa olivat vastakkain suomalaiset, punaiset ja valkoiset, mutta sotaan osallistuivat myös lähialueen valtioista erityisesti Venäjä, Saksa ja Ruotsi. Taustalla vaikutti 20 vuotta jatkunut autonomisen Suomen ongelmallinen asema osana Venäjää ja lopulta irtaantuminen itsenäiseksi valtioksi. Suomen valtiolliseen asemaan liittyvän kiistan lisäksi suomalaiset päätyivät kiistelemään poliittisesta vallasta ja yhteiskuntajärjestyksen muodoista. Vuoden 1917 aikana ihmisten elämää määrittäneet yhteiskunnan perusrakenteet alkoivat romahtaa Venäjän vallankumousten seurauksena. Tapahtumat Suomessa kytkeytyivät osaksi kansainvälistä tilannetta, ensimmäisen maailmansodan loppuvaihetta, Venäjän keisarikunnan romahdusta ja vallankumouksia.

Sisäiseen sotaan päätyminen ei ollut välttämättömyys eikä itsestäänselvyys. Vaikka tulevan sodan mahdollisuus oli molemmilla puolilla huomioitu jo vuoden 1917 lopulla, kumpikaan osapuoli ei suoranaisesti etukäteen tavoitellut sotaa ainakaan sellaisessa muodossa, jossa se lopulta toteutui. Sodan alkaessa tammikuun loppussa 1918 molemmat osapuolet olivat kuitenkin valmistautuneet aseelliseen voiman käyttöön toisiaan vastaan. Molemmat olivat luoneet omat joukkonsa, hankkineet käyttöönsä aseita ja tukea saadakseen solmineet kiinteitä suhteita ulkomaille, valkoiset Saksaan ja punaiset Venäjälle. Valkoisella puolella perustettiin suojeluskuntia, jotka julistettiin sodan alla Svinhufvudin johtaman senaatin joukoiksi. Punaisella puolella oli perustettu työväen järjestyskaarteja, joista myöhemmin muodostui punakaartit. Maailmansodan ensimmäisinä vuosina Suomesta oli lähtenyt vapaaehtoisia

miehiä Saksaan sotilaskoulutukseen. Vaikka Saksaan ei lähdetty valmistautumaan sisällissotaan, valkoinen puoli sai jo ennen sotaa ja sodan aikana merkittävän avun kottimaan palaavista jääkäreistä.

Opinnäytteessäni tutkin niitä tekoja, päätöksiä ja syitä, joiden myötä Lappajärvellä valmistauduttiin ja varauduttiin aseelliseen voimankäyttöön. Lappajärven miehiä lähti jääkärikoulutukseen Saksaan ja Lappajärvelle perustettiin suojeluskunta, jolle hankittiin aseet ja joka harjoitteli niiden käyttöä sotilaallisessa tarkoituksessa. Lappajärvelle sijoitettiin alun perin Porvoossa toimintansa aloittanut ja työväen kaartiin hajottama ratsupoliisikoulu Saksanniemen Järjestyslipusto, joka Lappajärvellä tunnetaan Ratsukoulun nimellä. Lappajärveläiset eivät jakautuneet ryhmiin toisiaan vastaan. Lappajärvelle ei perustettu työväenkaarteja ja sosialismin kannatus oli ollut vähäistä. Kolmen keskeisen tutkimusteeman, jääkäri liikkeen, suojeluskunnan ja Ratsukoulun, kautta tutkin sitä aseellista ja sotilaallista valmistautumista. Selvitän mistä niissä on kyse, miten nämä näyttäytyvät Lappajärvellä, millaista toimintaa Lappajärvellä oli, ketkä toimintaan osallistuivat, miksi ja ketä vastaan valmistauduttiin sotiin ja mitä nämä toiminnot kertovat Lappajärvestä.

Yhden paikkakunnan historiaa tutkimalla ei voida selittää miksi tai miten suuret historialliset prosessit tapahtuvat, mutta paikallistason tutkimuksella voidaan saada tarkennuksia ja lisäyksiä yleiskuvauksiin. Johtuen merkittävistä alueellisista eroista valtakunnalliset tulokset jäävät yleistyksiksi, jotka eivät yleensä kuvasta osuvasti mitään paikkakuntaa. Aihepiirin tutkijoista Pertti Haapala ja Risto Alapuro painottavat, että valtio on liian suuri kokonaisuus tarkan kuvauksen saamiseksi.¹ Sen sijaan paikallistasolta voidaan luoda täsmällisempi ja analyttisempi kuva käyttämällä monipuolisesti erityyppisiä lähdemateriaaleja. Paikallisista erityispiirteistä ja olosuhteista voidaan muodostaa tarkempi kuva, tekoja ja toimintoja voidaan tarkastella yksityiskohtaisemmin ja siten tehdä luotettavampia päätelmiä ihmisten motiiveista, ajattelumalleista ja paikkakunnan yleisestä ilmapiiristä. Tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa ihmisten ja eri ryhmien keskinäisiä suhteita ja jopa yksittäisten tekojen merkitystä. Tutkimuksessa ei tarvitse pitäytyä pelkästään paikallistasolla, vaan esiin voidaan nostaa näkökulma siitä, miten valtakunnalliset ilmiöt välittyvät paikallistasolle ja miten niihin reagoidaan ja miten ilmiöt näyttäytyvät ja vaikuttavat yksittäisellä paikkakunnalla. Samalla paikkakunta kietoutuu osaksi laajempaa kokonaisuutta ja muodostaa oman osansa siitä. Ihmiset elivät pääasiassa paikallistasolla ja kokivat oman yhteisönsä kautta ne muutokset ja ristiriidat, jotka ohjasivat valtakunnan tapahtumia. Jos perusteita aktiiviselle toiminnalle, järjestäytymiselle, mahdolliselle jakautumiselle ja keskinäiselle vihamielisyydelle oli, ne löytyivät yleensä paikallisyhteisöstä.²

¹ Alapuro 1994, 14-15, Haapala 1994, 90-91, 137

² Paikallistutkimuksen merkityksestä ja mahdollisuuksista tulkintojen syventäjänä erityisesti Alapuro 1994, 13-15, 302-303, 315-318

1.1. Aiempi tutkimus

Suomen historiasta vuosien 1917 ja 1918 osalta on kirjoitettu ja tehty tutkimusta todella paljon, lähes kaikista mahdollisista näkökulmista. Suuri osa varhaisemmista, varsinkin 1920- ja 1930-luvulla sekä pian toisen maailmansodan jälkeen julkaistuista teoksista edustaa niin sanottua ”vapaussota -kirjallisuutta”, joka on pääsääntöisesti kirjoitettu sodan voittaneen valkoisen osapuolen näkökulmasta ja itse mukana olleiden toimesta. Tarkoitushakuisissa tulkinnoissa korostetaan voittajan näkökulmaa luomalla lähes myyttisiä sankarikuvia ja korostetaan sodan luonteesta vapaussotatulkintaa eli taistelua itsenäisyyden puolesta venäläisyyttä vastaan. Taustalla vaikuttaneita yhteiskunnallisia epäkohtia, sodan todellista luonnetta kansalaisia jakaneena sisällissotana ja sotaan liittynyttä poliittista väkivaltaa ja vankileirejä ei käsitelty totuudenmukaisesti. Vastaavasti hävinnyttä punaista osapuolta syyllistetään maanpetoksellisesta yhteistyöstä venäläisten kanssa ja isänmaattomuudesta.³ Nämäkään teokset eivät ole täysin käyttökelttomia, koska ne pitävät sisällään kohtuullisen luotettavaa yksityiskohtatietoa esimerkiksi tapahtumista ja aktiivisista henkilöistä.⁴

1800- luvun lopun ja 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmen historiaa käsitteleviä yleiskuvauksia on todella paljon. Suomen itsenäistymisen ja sisällissodan tematiikasta on esitetty laadukkaita tulkintoja 1960-luvulta lähtien, alkaen Juhani Paasivirran, Tuomo Polvisen ja Jaakko Paavolaisen tutkimuksista. Uudemmista esityksistä omaa opinnäytettäni tukee erityisesti Seppo Tiihosen⁵ tutkimus Venäjän vallankumousten merkityksistä Suomeen. Tiihonen keskittyy pääasiallisesti poliittiseen valtakäyttöön ja valtakamppailun kysymyksiin mutta huomioi monipuolisesti puolueiden ja senaatin suhdetta vuoden 1917 aikana syntyneisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, erityisesti järjestysvaltakysymykseen ja sen myötä yhteyttä aktivistiliikkeeseen ja suojeluskuntien perustamiseen sekä hallituksen käytössä olevan järjestysvallan että lopulta sotilaallisen voiman luomiseen.

Se olosuhteiden kokonaisuus, jossa Lappajärven asukkaat elivät, tekivät valintoja ja toimivat muodostui omien paikallispiirteiden lisäksi laajemmasta, valtakunnallisesta ja kansainvälisestä, kokonaisuudesta. Sen vuoksi valtakunnallisen tason yhteiskunnallisten tutkimuksilla ja aiheesta esitetyillä laajemmilla tulkinnoilla on ensiarvoisen tärkeä merkitys tutkimustehtävänä kannalta. Koko historiallinen tilanne, erityisesti Venäjän keisarikunnan romahdus vuoden 1917 vallankumouksissa, kysymys Suomen

³ Sisällissotaa ja sen taustoja käsittelevästä varhaisemmasta kirjallisuudesta esim. Tepora & Roselius 2018, 14-16; Korpisaari 2009, 17-19, 21-22; Jussila 2007. Etenkin Osmo Jussila käsittelee laajasti sitä, miten vääristyneistä tulkinnoista muodostui ajan kuluessa yleisesti hyväksytyjä ja pitkään kyseenalaistamattomia käsityksiä, joita hän kutsuu myyteiksi. Jussila selvittää myös miten riippumaton tutkimus on sittemmin kumonnut aiemmin luotuja myyttejä.

⁴ Esimerkkinä voidaan mainita N.V. Hersalo, Suojeluskuntain historia. 1955

⁵ Tiihonen 2019. Vallankumoukset Suomessa 1917-1919. Suomi ja vallan verkostot.

valtiollisesta asemasta ja kamppailu yhteiskunnallisen vallan käytöstä, yhteiskuntarakenteiden hajoamiseen ja kansalaisten jakautumiseen johtanut prosessi, luo viitekehysten niille olosuhteille, joissa Lappajärvellä elettiin, tehtiin valintoja ja toimittiin. Yhdelle paikkakunnalle ominaisten erityispiirteiden ymmärtäminen ja hahmottaminen on mahdollista ainoastaan suhteuttamalla niitä ympäröivään laajempaan kokonaisuuteen.

Aihepiirin keskeisiin perustutkimuksiin kuuluu edelleen Viljo Rasilan 1968 julkaistu *Kansalaissodan sosiaalinen tausta*. Rasila tutki tilastoanalyysin avulla suomalaisten jakautumista valkoiseen ja punaiseen osapuoleen erityisesti yhteiskunta- ja ammattiryhmien perusteella. Puolenvaihtoa ja rintamanmuodostusta selittävinä tekijöinä eri alueilla huomioidaan esimerkiksi elinkeinorakennetta, varallisuuden jakautumista, maanomistusoloja, poliittisten puolueiden kannatusta ja alueen yleistä tilannetta, jota Rasila vertailee käsitteillä dynaaminen ja staattinen. Pertti Haapala⁶ on tutkinut yhteiskunnan rakenteiden hajoamisprosessia, kansalaisten jakautumista ja perinteisten käyttäytymis- ja toimintamallien muutosta 1910-luvun loppupuoliskolla. Haapala tarkastelee yhteiskunnan sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden ongelmien yhteyttä ajankohdan poliittisiin kysymyksiin ja näiden yhdistelmän merkitystä yhteiskuntarakenteiden hajoamisprosessiin, kansalaisten jakautumiseen ja perinteisten toiminta- ja käyttäytymismallien muutokseen. Yhteiskunnan taloudellisten, sosiaalisten ja luokkarakenteiden yhteyttä nationalismiin ja valtion muodostumiseen on tutkinut Risto Alapuro.⁷ Sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden alueellisten erojen tarkastelu keskusta-periferia-näkökulman kautta muodostaa erinomaista kontekstia omalle tutkimukselleni. Alapuro yhdistää tutkimukseensa myös Venäjän vallankumousten Suomeen aiheuttaman valtatyhjiön ja kamppailun sen täyttämiseksi, samoin hän selvittää yleisiä vallankumoukseen johtavia syitä ja tulkintoja vallankumouksellisen tilanteen syntymisestä.

Jääkäri liikkeen perustutkimusta ovat tehneet Matti Lauerma⁸ ja Matti Lackman⁹. Molemmat valottavat jääkäri värväyksen syntytaustaa ja siihen vaikuttaneita tekijöitä, paikallisverkoston luomista ja Saksaan lähtevien miesten värväystä. Kattavien yhteisteosten näkökulma on valtakunnallisella tasolla, liikkeen johdossa, suomalaisten aktivistien ja saksalaisten suhteissa. Omalle tutkimukselleni ne antavat välttämättömän pohjan selvittämällä mistä kokonaisuudessaan oli kyse ja luovat mittasuhteet paikallistason värväyksen arvioinnille.

Suojeluskuntien tutkimus keskittyy pääosin 1918 sodan jälkeiseen aikaan, viralliseen suojeluskuntajärjestykseen. Lähdemateriaalien rajallisuus on johtanut siihen, että

⁶ Haapala 1995. Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914-1920

⁷ Alapuro 2017. Valtio ja vallankumous Suomessa. Julkaistu englanniksi 1988 alkuperäisnimellä *State and Revolution in Finland*

⁸ Lauerma 1966. Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27: vaiheet ja vaikutus.

⁹ Lackman 2000. Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia.

laadukkaita tutkimuksia sotaa edeltävästä kaudesta on kohtalaisen vähän.¹⁰ Samat tulkinnot toistuvat ja teemaa on usein yksinkertaistettu, päätelmien esimerkkeinä käytetään yksittäisiä kuntia erittelemättä huomattavia alueellisia eroja sekä sitä, miten nopeasti ja rajusti muuttuvat yhteiskunnalliset tilanteet sekä erilaiset paikalliset mutta myös poliittiset tarpeet ohjasivat suojeluskuntien perustamista ja kehitystä ennen sodan alkua. Seuraavassa nostan esille opinnäytteeni kannalta hedelmällisimpiä suojeluskuntiin keskittyviä tutkimuksia.

Teoksessa *"Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin."*¹¹ on julkaistu useampia artikkeleita suojeluskuntien synnystä, yhteyksistä puolueisiin ja puolustusvoimiin sekä merkityksestä paikallisyhteisössä. Teossarja *"Itsenäistymisen vuodet 1917-1920"* syntyi tarpeesta kirjoittaa tieteellisesti laadukas yleisesitys aihepiiristä kattavasti tutkitun punaisen Suomen historia rinnalle. Sarjan 1. osassa *"Irti Venäjästä"* on Pentti Luntisen ja Turo Mannisen kirjoittamia artikkeleita Suomen itsenäistymiseen johtaneista tapahtumista ja erityisesti suojeluskuntien alkuvaiheista, suhteista työväen kaarteihin ja sotilaallisen merkityksen kasvusta.¹² Juhani Lantto¹³ on tutkinut Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin historiaa varsinaisen järjestövaiheen kaudelta mutta huomioi myös suojeluskuntatoiminnan alkuvaiheita ennen sodan alkua.

Väitöskirjassaan *"Itsenäisen Suomen puolesta. Sotilaskomitea 1915-1918."* Harri Korpisaari perehtyy pääosin 1. maailmansodan aikakauteen erityisesti sotilaskomitean itsenäisyysaktivistisesta näkökulmasta ja sen myötä keskeisiä teemoja ovat jääkäri-liike ja suojeluskunnat. Omaan tutkimukseeni suoraan liittyvää kontekstia muodostaa Korpisaaren problematisointi suojeluskuntien perustamismotiiveista, toiminnan kehittämistä yhtäältä järjestysvaltaongelman ratkaisuna ja toisaalta keskusjohdoisen sotilaallisen voiman tarpeesta sekä suojeluskuntien juridisesta asemasta paikallisesta ja aktivistinäkökulmasta. Ali Pylkkänen¹⁴ on tehnyt laajan tilastotutkimuksen suojeluskuntien jäsenistön sosiaalisesta ja ammatillisesta taustasta. Pylkkänenkin keskittyy varsinaiseen suojeluskuntajärjestöön mutta tutkimukseen sisältyy myös suppeampi analyysi suojeluskuntien jäsenistöstä ennen vuoden 1918 sotaa.¹⁵ Käytössäni oleva lähdemateriaali on pitkälti samaa, jota Pylkkänen on käyttänyt, joten tutkimus antaa hyvän vertailukohdan omaan työhöni.

¹⁰ Esim. Pylkkänen 2001, 57, 60.

¹¹ Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. 1998 Toim. Risto Alapuro. Kirjoittajina erityisesti Turo Manninen, Juhani Mylly, Hannu Soikkanen, Kari Selen, Risto Alapuro. Jatkossa viitataan kuhunkin artikkeliin erikseen.

¹² Suojeluskuntia käsittelee nimenomaan artikkelit Manninen 1992, a); b); c)

¹³ Lantto, 1997. Kytösavun mailta: Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin historia 1917-1944; Lantto 1995. Kytösavun aukeilla mailla on kansa...: suojeluskunnat ja suojeluskuntalaisuus Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1939.

¹⁴ Pylkkänen 2001. Suojeluskuntalaiset - keitä he olivat? Vapaaehtoisten maanpuolustajien sosiaalinen kerrostuneisuus 1917-1944

¹⁵ Pylkkänen 2001, 57-66

Opinnäytteeni kannalta keskeinen teema on lappajärveläisten ajattelumallien, asenteiden ja mielialojen tavoittaminen, samoin kuin mahdollisten uhka- ja viholliskuvien syntyminen ja niiden vaikutus ihmisten aktiiviseen toimintaan. Aihetta koskevat aiemmat tutkimukset kohdistuvat lähes yksinomaan valtakunnalliseen tasoon mutta yleistyksinäkin ne antavat hyviä lähtökohtia ja vertailukohtia paikallistutkimukselle. Tätä näkökulmaa käsittelee Risto Palttalan¹⁶ pro gradu -tutkielma mielialakehityksestä ja aktivismista Etelä-Pohjanmaalla vuoden 1917 aikana. Palttala huomioi erityisesti elintarvikekysymystä eteläpohjalaisten tilallisten näkökulmasta, suhdetta alueelle sijoitettuun venäläiseen sotaväkeen ja ihmisten elämään vaikuttaneita pakkomääräyksiä osana muodostuvaa yleistä tyytymättömyyttä ja turvattomuudentunnetta.

Outi Karemaa¹⁷ on tutkinut venäläisvihan historiaa ja käsittelee tutkimuksessaan laajasti nimenomaan Suomeen sijoitettua venäläistä sotaväkeä. Karemaa tuo esiin porvarillisen väestön osan jatkuvasti kielteisemmäksi muuttuvat käsitykset, ja sotaväen lähenevät siteet työväestöön suojeluskuntia ruokkivana tekijänä. Turo Manninen¹⁸ on käyttänyt lähteinään valkoisen puolen lehtikirjoituksia, virallisia tietoja ja sotapropagandaa määrittäessään oikeaa nimitystä vuoden 1918 sodalle. Mannisen tutkimus valottaa myös sotaa edeltävää aikaa ja sitä millaisten mielikuvien valitessa sotaan lähdettiin sekä niitä sotaa edeltäviä ajatusmalleja, joiden varaan valkoisen puolen sotapropaganda alkuvaiheessaan rakennettiin. Juha Siltala¹⁹ selvittää sotaa edeltäviä ja sodanaikaisia tapahtumia ja päätöksentekoa niiden psykohistoriallisesta näkökulmasta. Kansalaisryhmien jakautuminen, mielikuvien ja käsitysten muodostuminen itsestä ja vastapuolesta, omien näkemysten perustelu ja oikeuttaminen toisen puolen todellisten ja tulkittujen tekojen perusteella ovat Siltalan keskeisiä tutkimusteemoja.

Vuoden 1918 tapahtumia ja taustoja käsitteleviä paikallishistorian esityksiä on tehty monen paikkakunnan osalta. Pääsääntöisesti suurin huomio on eri väestöryhmien välisten ristiriitojen kärjistyksessä, sodan tapahtumissa ja erityisesti sotaa seuranneessa poliittisessa väkivallassa. Oma työtäni tukee parhaiten Risto Alapuron²⁰ kuvaus Huittisista. Tutkimus toimii esimerkkinä ja vertailukohtana valtakunnallisen ja paikallisen tason näkökulmien yhdistämisestä, siitä miten suuret poliittiset ilmiöt näyttäytyvät yksittäisellä paikkakunnalla. Alapuro tutkii laajalla lähteistöllä taloudellisten ja sosiaalisten ryhmien merkitystä joukkovoimaksi järjestäytymisessä sekä ryhmien ja yksilöiden välille muodostuvia yhteyksiä ja verkostoja.

¹⁶ Palttala 1984. Mielialakehitys ja aktivismi Etelä-Pohjanmaalla maaliskuun vallankumouksesta tammisunnuntaihin.

¹⁷ Karemaa 1998. Vihollisia, vainoojia ja syöpäläisiä: venäläisviha Suomessa 1917-1923

¹⁸ Manninen 1982. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina: sodan luonnetta koskeva kysymys valkoisen Suomen lehdistöpropagandassa

¹⁹ Siltala 2009. Sisällissodan psykohistoria.

²⁰ Alapuro 1994. Suomen synty paikallisena ilmiönä.

Kattavaa paikallishistorian tutkimusta Lappajärvestä ei ole tehty. Teossarja ”Järviseudun historia I-III” käsittelee myös Lappajärven historiaa ja onkin käyttökelpoinen taustatietojen hankkimiseen. Sarjan toisessa osassa Veikko Leväniemen artikkelissa ”*Politiikka ja maanpuolustus*” käsitellään osittain myös oman tutkimukseni aihepiiriä kaikkia järviseudun kuntia vertaillen. Jääkäreistä, suojeluskunnasta ja Ratsukoulusta on kirjoitettu tähän mennessä paikallishistoriallisesta näkökulmasta, mutta teokset eivät täytä tieteellisen historiantutkimuksen vaatimuksia. Timo Hyytinen²¹ käsittelee aihetta tapahtumahistoriallisesta näkökulmasta painottuen erityisesti ratsukoulun toimintaan. Hyytisen teoksessa on osittain hyödynnetty allekirjoittaneen tekemää tutkimusta ja kirjoittamaa tekstiä.²² Pekka Lilja²³ on kirjoittanut henkilöhistorian isoisästään Väinö Liljasta, joka toimi suojeluskunnan keskeisenä ja aktiivisena vaikuttajana. Molemmissa teoksissa on aiemmin julkaisematonta arvokasta paikallistietoa, yksityiskohtia tapahtumista ja henkilöistä. Tietoja ei ole kuitenkaan yhdistetty toisiinsa eikä analysoitu suhteessa muuhun lähdemateriaaliin tai aiempiin tulkintoihin.

1.2. Tutkimustehtävä ja teoreettinen viitekehys

Opinnäytteeni päätehtävänä on selvittää, miten Lappajärvellä valmistauduttiin aseelliseen vapaustaisteluun ennen vuoden 1918 sisällissodan alkua. Tutkimusteemat, joiden kautta haen vastausta pääkysymykseen, ovat jääkäriiliike, suojeluskunta ja Ratsukoulu. Kaikkien osalta selvitetään niiden:

- a) synty: milloin, miten, kenen toimesta ja millaisen mielialan vallitessa ne saivat alkunsa, syntyivätkö ne omasta sisäisestä tarpeesta vai ulkoa päin tuotuin.
- b) toiminta: millaista niiden toiminta oli, miten ne näyttäytyivät kuntalaisten elämässä, oliko toiminta salaista vai avointa, millaisia julkilausuttuja tai piiloon jääviä tavoitteita ne asettivat? Mitä valmistautumistoimilla saatiin aikaiseksi? Millaisia yhteyksiä Lappajärveläisillä oli oman kuntansa ulkopuolelle?

²¹ Hyytinen 2017. Itsenäisyytemme alku. Saksanniemen järjestyslipusto, Lappajärven rakuunat, jääkärit ja suojeluskunta. Hyytinen käsittelee ratsukoulun lisäksi myös jääkäreitä ja suojeluskuntaa sekä vuoden 1918 sotaa. Teoksessa korostuvat kertomukset ja muistitieto tapahtuminen kuvaajana. Hyytinen on myös julkaissut lähteiden kertomuksia sellaisenaan tulkitsematta niitä syvemmin. Hyytinen ei analysoi tulkintojaan aiemman tutkimuksen kautta eikä juurikaan käytä lähdeviitteitä.

²² Taustalla on kesken jäänyt paikallishistorian tilaustyöprojekti Lappajärven sotaveteraaniryhdykselle. Projektin päättyessä allekirjoittanut luovutti valmista tekstiä tilaajalle, jota sopimuksen mukaisesti tilaajan oli lupa käyttää omiin tarpeisiinsa. Hyytisen kirjassa on mukana allekirjoittaneen tuottamaa tekstiä. Hyytinen mainitsee allekirjoittaneen lähdeluettelossaan ja muutamassa lähdeviitteessä.

²³ Lilja 2010. Lappajärven ja isänmaan palveluksessa. Väinö Sakari Liljan elämäntyö. Lilja käsittelee kirjassaan suojeluskuntaa ja 1918 sotaa yhtenä teemana isoisänsä elämässä. Lähteenä ovat Väinö Liljan itsensä tuottamat tekstit ja muistitiedot. Kirjoittaja toteaa itse, ettei kyseessä ole tieteellinen tutkimus. Kirjassa on kuitenkin paljon käyttökelpoista tietoa Väinö Liljan henkilöhistoriasta, jotka osaltaan selittävät hänen toimintaansa.

- c) kannatus: miten laajan kannatuksen ne saivat, ketkä kannattivat ja lähtivät mukaan toimintaan, ketkä johtivat toimintaa, ketkä mahdollisesti vastustivat ja jättäytyivät ulkopuolelle? Millaisia suhdeverkostoja jäsenten välille muodostui, millainen oli suhde kunnan virallisiin tahoihin ja viranomaisiin?
- d) merkitys: mistä eri toimintamuodoissa oli kyse, miten ne liittyivät toisiinsa, millaisen kokonaisuuden ne yhdessä muodostivat? Miksi lappajärveläiset ryhtyivät näihin nimenomaisiin toimiin? Millaisia päätelmiä koko yhteisöstä voidaan tehdä toiminnan ja toimijoiden perusteella? Mitä varten ja millaiseen taisteluun Lappajärvellä valmistauduttiin, minkä puolesta ja ketä vastaan?
- e) yhteys laajempaan kokonaisuuteen: Miten toiminta Lappajärvellä liittyy valtion ja maakunnan tasoiseen toimintaan, miten tutkittavat teemat valtakunnallisina ilmiöinä näyttäytyvät Lappajärvellä? Mitkä seikat näyttäytyvät lappajärveläisinä omintakeisina paikallispiirteinä, mitkä yleiset piirteet ja kehityslinjat toistuvat Lappajärvellä, mitkä puuttuvat?

Tarkoituksena on selittää kokonaisvaltaisesti mikä johti itsenäisyysaatteiden heräämiseen ja aktiivisiin tekoihin ryhtymiseen tavoitteiden saavuttamiseksi. Keskeistä on tavoittaa ihmisten ajatus- ja kokemusmaailmassa tapahtuvaa kehitystä ja muutosta, josta voisi päätellä miksi lappajärveläiset toimivat kuten toimivat. Tutkimuksellisesti päähuomio ja uuden tiedon tuottaminen kohdistuu erityisesti kahden jälkimmäisen kysymyskokonaisuuden ympärille. Henkilöitä, tapahtumia ja toimintaa on pääpiirteissään esitelty aiemmissa teoksissa, omana tehtävänäni on laajapohjainen kokonaisvaltainen analyysi aiheesta. Kolmesta ensimmäisestä kysymyskokonaisuudesta löytyy eniten lähdemerkintöjä, jälkimmäiset vaativat eri lähteiden tuottamien tulkintojen yhdistämistä.

Jääkäriliike, suojeluskunnat ja Ratsukoulu voidaan perustellusti mieltää sotilaallisten toimintaedellytysten hankkimiseksi jotain tulevaa, alkuvaiheessaan vielä epämääräistä, tarvetta varten. Käsitellessäni aihetta aikalaisnäkökulmasta koko tutkimusajanjaksolla käytän käsitteitä valmistautuminen aseelliseen toimintaan tai valmistautuminen vapaustaisteluun. Alkuperäislähteeni eivät yksiselitteisesti vastaa siihen, mitä sanamuotoa lappajärveläiset itse käyttivät toiminnastaan ennen sodan alkua. Toimintamotiiveiksi valkoisella puolella, erityisesti Etelä-Pohjanmaalla sekä Lappajärvellä, mainitaan kotiseudun puolustus venäläistä sotaväkeä tai radikalisoituvia työväen joukkoja vastaan, venäläisten joukkojen aseistariisuminen ja poistaminen Suomesta, järjestysvallan käyttö, itsenäisyyden tavoittelu ja turvaaminen, punaisten aloittaman vallankumouksen sotilaallinen tukahduttaminen ja yhteiskuntajärjestelmän turvaaminen.²⁴ Kaikki mainitut motiivit voitiin aikalaisnäkökulmasta yhdistää vapaus ja vapaustaistelu -käsitteiden alle. Turo Manninen on osoittanut, että

²⁴ Esim. Manninen 1998, passim; Rasila 1968, 153

valkoisen puolen käytössä sodan alkuvaiheessa korostuivat vapaus- termit, erityisesti vapaustaistelu. Mannisen mukaan käsitteillä tarkoitettiin taistelua sekä kotimaisia punakaarteja että venäläistä sotaväkeä vastaan. Käsitteiden tietoinen ja nopea omaksuminen julkiseen käyttöön viittaa niiden ollen käytössä jo ennen sotaa.²⁵ Lähteissä on selviä viitteitä vapaus -käsitteen yleisestä käytöstä Lappajärvellä mutta aikalaiset tuskin itsekään tarkalleen määrittivät mitä kaikkea sillä muuttuvissa tilanteissa tarkoitivat tai millaisia merkityksiä sille annettiin. Tietoisena valintana en käytä vapaussota -käsitettä siihen liittyvien epätieteellisten mielikuvien ja Mannisen osoittaman myöhemmän käyttöönoton vuoksi.²⁶ Vapaustaistelu on mielestäni tutkimani ajanjakson yleiskäsitteeksi perustellumpi senkin takia, ettei varsinkaan vuoden 1917 aikana tiedetty, tarvitaanko aseistettuja joukkoja pienemmissä kahakoissa kotiseudulla, täysimittaisessa sodassa vai osoittautuvatko ne kokonaan turhiksi.

Itse sodasta käytän käsitteitä vuoden 1918 sota tai sisällissota. Aktivismilla tai itsenäisyysaktivismilla tarkoitan Suomen itsenäisyyteen tähtäävää ja Venäjän valta-asemaa vastaan suunnattua toimintaa, joka yleensä pyrittiin pitämään salassa juridisesti rikollisen luonteensa vuoksi.²⁷

Aikarajaus muodostuu tutkimusteemojen mukaisesti. Jääkäriliike alkoi vuoden 1914 lopulla, Lappajärvellä aktiivinen vaihe ajoittui vuosien 1915-1916 taitteen molemmin puolin. Keskiössä on ajanjakso Venäjän vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksesta sisällissodan alkuun tammikuussa 1918. Määrittelemäni tutkimustehtävä vaatii kuitenkin kokonaisvaltaista kontekstointia, joten huomioin tarkastelussani 1900- luvun alkua keskittyen venäläistämiskausiin ja maailmansodan vuosiin. Aikarajauksen päätepiste on varsinaisen sodan alku 28.1.1918. Katson sen perustelluksi kokonaisasetelman muutoksen myötä. Sen jälkeen kyse ei ollut enää määrittelemättömästä valmistautumisesta, ihmisten periaatteellinen vapaus valita puolensa poistui, päätöksiä tehtiin erilaisin perustein kuin ennen sotaa. Paikallisista vapaaehtoisista suojeluskunnista alettiin muodostaa hallituksen armeijan vakinaisia joukkoja, jolloin paikallishistoriallinen tutkimusnäkökulma menettää merkitystään.²⁸

Rajaamalla tutkimustehtävän sodan alkuun pyrin toteuttamaan Jorma Kalelan määrittelemää historian tutkijan perusvelvollisuutta tehdä oikeutta tutkimuskohteelle tarkastelemalla sitä nimenomaan aikalaisnäkökulmasta ja -lähtökohdista. Haluan välttää jälkiviisasta retrospektiivistä tulkintaa, jossa myöhemmät tapahtumat, erityisesti sisällissota jälkiselvittelyineen, vaikuttavat päätelmiin tai determinististä

²⁵ Manninen 1982, 74-77, 134-140, 221

²⁶ Manninen 1982, 137, 140, 145-149. Myös Rasila 1968, 153; Hentilä 2018, 20-22

²⁷ Korpisaari 2009, 14

²⁸ Suojeluskunnat julistettiin hallituksen joukoiksi 25.1.1918. Lappajärveläisten osalta sodanomaiseen kauteen siirryttiin Seinäjoen ja Lapuan venäläisten varuskuntien aseistariisumisen myötä 28.1.1918. Heti sodan alettua senaatti antoi julistuksia, joissa punainen osapuoli tuomittiin laittomaksi ja vallankumoukselliseksi. Yleinen asevelvollisuus saatettiin voimaan 18.2.1918. Kts. esim. Selen 2001, 20-21; Manninen 1998, 33-35; Manninen 1982, 73-75

näkemyistä, jossa tapahtumien olisi väistämättä johdettava tiettyyn lopputulokseen. Tutkijana tiedän mihin tapahtumat johtivat, tutkimuskohteenani olevat ihmiset eivät tienneet. He saattoivat ymmärtää sodan mahdollisuuden mutta eivät tarkalleen voineet tietää mitä oli tulossa tai millaisiin seurauksiin eri vaiheissa tehdyt ratkaisut tulisivat johtamaan.²⁹ Tiedostan täyden objektiivisuuden mahdottomuuden ja tutkimuksella saatujen tietojen tulkinnallisuuden. Osa lähteistä on tuotettu vasta sodan jälkeen mutta pyrin tulkitsemaan kaikkea lähdemateriaaliani ja tekemään päätelmiä suhteutettuna siihen, miten ihmiset saattoivat käsittää oman tilanteensa tai millaista tietoa heillä saattoi olla tapahtumien senhetkisyssä viitekehyksessä.

Yleinen teoreettinen viitekehys on muodostettu aiemman tutkimuksen perusteella. Tutkimuksen kohteena olevasta ajanjaksosta ja ilmiöistä on muodostettu hahmotelmia ja teoreettisia malleja, joiden näkökulmasta ja joihin vertaamalla tutkin ilmiöitä Lappajärvellä. Keskiöön nousevat 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen valtiolliset, yhteiskunnalliset ja poliittiset kehityslinjat. Näistä näkyvimpänä 1899 alkaneet ns. venäläistämiskaudet, maailmansota, Venäjän vuoden 1917 vallankumoukset ja näistä seuraavat vaikutukset suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhdessä niistä muodostuvat olosuhteet ja viitekehys, jossa lappajärveläiset toimivat. Tarkastelun pääpaino on vuodessa 1917 ja ihmisten aseellisessa ja sotilaallisessa valmistautumisessa, joten hedelmällisimpiä ovat tutkimukset, jotka mallintavat yhteiskuntarakenteiden hajoamista, laillisuuden kyseenalaistumista, kansalaisryhmien oman aktiivisen aseellisen toiminnan alkua sekä lopulta puolenvaihtoja ja jakautumista toisilleen vihamielisiin aseistautuneisiin ryhmiin. Näin muodostuu se viitekehys, jossa lappajärveläiset elivät ja toimivat, ja joka toisaalta määritteli ja toisaalta antoi lähtökohtia ja vaikutteita toimintaan. Samalla hahmottuu se, miten paikkakunta vertautuu yleisiin malleihin.

Paikallisesti rajatun yhteisön, esimerkiksi yksittäisen kunnan, tutkimisen merkittävyys muodostuu siitä, että eri ilmiöihin voidaan pureutua tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin valtakunnallisessa tutkimuksessa. Erilaiset paikalliset ilmiöt ja paikallisperitteet ovat tavoitettavissa ainoastaan rajatussa tutkimuskohteessa.³⁰ Yksittäisen paikkakunnan tutkimuksen ei kuitenkaan tarvitse eikä pidä rajautua tutkimusongelmallisesti yhden paikkakunnan tasolle. Pertti Haapala³¹, Pauli Kettunen³² ja Risto Alapuro³³ ovat korostaneet paikallisen tason ja yleisemmän, valtiollisen, tason yhdistämistä tutkimuksessa. Haapala ja Kettunen ovat problematisoineet paikallisen

²⁹ Kalela 2020, 63-64, 83, 88, 113-114

³⁰ Alapuro 1994, 14, 315; Alapuro 2010, 151-153

³¹ Haapala 1988. Työväenluokan synty: teoria ja todellisuus. Julkaistu Yhteiskuntahistorian vuosikirja. Toim. Pulma.

³² Kettunen 1988. Paikallinen yleisenä yhteiskunnallisessa. Julkaistu Yhteiskuntahistorian vuosikirja. Toim. Pulma.

³³ Alapuro 1994; Alapuro 2010. Sosiologia, historia ja paikallishistoria. Julkaistu Kaikella on paikansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja. Toim. Ahtiainen & al.

tason historian tutkimusta erityisesti tutkimuksen yleistettävyyden ja rajoittuneisuuden kannalta. Molemmat toteavat puutteelliseksi sellaisen lähtökohdan, jossa tutkimusongelmat pitäytyvät yksinomaan paikallistasolla. Molemmat korostavat mikro- ja makrotason yhdistämistä. Kettusen ajatuksia mukailten, toisaalta yhteiskunnalliset prosessit tapahtuvat paikallistasolla, toisaalta taas paikallinen on vaikuttamassa siihen, millaiseksi laajempi yhteiskunnallinen kokonaisuus rakentuu. Tällaista eri tasoja yhdistävää näkökulmaa Kettunen kuvaa käsiteparilla ”yhteiskunnallinen erityisenä paikallisessa” ja ”paikallinen yleisenä yhteiskunnassa”³⁴. Yksittäistä paikkakuntaa tai yhteisöä voidaan tutkia yhteiskunnallisen muutoksen tai ilmiöiden tapahtumapaikkana eli miten valtakunnalliset ilmiöt näyttäytyvät rajatulla tutkimusalueella. Vastaavasti yhtä tärkeää on huomioida, miten paikallisuus näkyy koko yhteiskunnan rakentumisessa.³⁵ Eri tasot huomioiva tutkimusote mahdollistaa laajemman problematisoinnin ja teorioiden peilaamisen paikallisyhteisöön. Yleistäviä kysymyksiä ja väitteitä tutkitaan ja testataan rajatun yhteisön kautta, jolloin paikallisyhteisö toimii koealustana, ”tirkistysaukkona” valtakunnan tai alueellisen tason historiaan.³⁶

Paikallisen tason tutkimus ei selitä miksi suuret yhteiskunnalliset murrokset tapahtuvat. Yhteiskunnalliset ilmiöt tulevat paikalliselle tasolle ulkoa päin, jolloin paikallistasolla reagoidaan näin ilmiöihin. Omassa tutkimuksessani en pitäydy pelkäämään paikallistasolla, vaan tutkittava yhteisö, Lappajärvi, suhteutetaan osaksi valtakunnallista ja alueellista kehitystä. Laajempi näkökulma on samalla sekä hedelmällinen että välttämätön. Alapuron mukaan ulkoisiin ärsykyksiin reagoiminen on luonnollista valtakunnallisella tasolla ja paikallisesti rajatussa yhteisössä. Valtiollisella tasolla reagoidaan kansainvälisiin tapahtumiin, esimerkiksi Venäjän vallankumouksiin tai suurten valtioiden keskinäisiin suhteisiin. Paikallistasolla reagoidaan Suomen sisäisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kriiseihin ja ongelmiin, jotka usein olivat kansainvälistä alkuperää mutta saivat Suomessa omat tyypilliset muotonsa. Alapuro korostaa, ettei reagointi ole passiivista mukautumista vaan aktiivista omaksumista. Ulkoa tullessiin ärsykyksiin reagoimalla yksittäinen paikkakunta asukkaineen kiinnittyy omine erityispiirteineen ja jännitteineen osaksi syntyvää kokonaisuutta, paikallisena osaksi yleistä, vaikuttaen omalta osaltaan siihen millaiseksi yleinen muodostuu. Yksittäinen paikkakunta kokee aikakauden suuret poliittiset mullistukset, esimerkiksi venäläistämiskaudet, maailmansodan, vallankumoukset ja vuoden 1917 suuret kysymykset, omien lähtökohtiensa kautta. Valtakunnalliset asiat, esimerkiksi jääkärivärväys ja suojeluskuntatoiminta, omaksuttiin paikallisessa toiminnassa. Oman paikkakunnan ongelmat ja ristiriidat määritellään niiden tekijöiden kautta, jotka määräävät

³⁴ Kettunen 1988, 48

³⁵ Kettunen 1988, 44-49

³⁶ Haapala 1988, 34-35

valtion politiikkaa. Oleellista on myös se, miten ja millaisten mekanismien kautta ulkoiset ärsykkeet välittyvät paikallisyhteisön ihmisten kokemuspintaan.³⁷

Ymmärtämättä tutkimuskohteiksi valitsemieni ilmiöiden laajempia yhteiskunnallisia, poliittisia ja historiallisia konteksteja niiden tulkinta paikallistasollakaan ei ole mahdollista. Mitkään tutkittavista ilmiöistä eivät olleet Lappajärvellä sisäsyntyisiä, kaikki saivat alkunsa muualla ja välittyivät ulkoa päin ja vastaavasti säteilivät vaikutustaan ulos päin. Vaikka tarkastelun päähuomio on paikallistasolla, kytkös valtiolliseen ja alueelliseen tasoon on välttämätön. Hahmotan niitä ulkopuolelta tulleita vaikutteita, jotka antavat oman osuutensa paikallisyhteisöön. Tällöin huomio kiinnittyy siihen, mihin tapahtumiin tai ilmiöihin Lappajärvellä reagoidaan, miten reagointi ilmenee, mitkä valtiolliset kehityslinjat toistuvat Lappajärvellä ja mitkä jäävät puuttumaan. Toisaalta samalla näyttäytyvät ne Lappajärven tyypilliset erityispiirteet, jotka erottavat sen koko valtakunnasta ja lähiympäristöstä ja antavat sille oman erityisolemansa. Paikallistason merkitystä laajemman kokonaisuuden muodostumisen kannalta ja Lappajärven kiinnittymistä osaksi valtakunnallista kehitystä selvitän tutkimalla millaisen roolin lappajärveläiset saivat ja miten he vaikuttivat oman alueensa historiassa.

Tarkoituksena ei ole käsitellä pelkästään tapahtumahistoriaa, mutta tällaisessa tutkimusasetelmassa tapahtumat ja ennen kaikkea teot eivät ole merkityksettömiä. Teot ja aktiivinen reagointi voidaan nähdä kannanottona ja mielipiteenilmaisuna. Pieni syrjäinen paikkakunta ei tarjonnut pääosin kouluttautumattomille ihmisille muunlaisia kanavia mielipiteen ilmaisuun. Tekemillään päätöksillä ja aktiivisella toiminnallaan yksilöt reagoivat kokemuksiinsa asioihin ja ilmaisivat näin mielipiteensä.

Päätökset ja teot voidaan nähdä Markku Hyrkkäsen³⁸ tavoin tarkoituksellisena toimintana, jota ohjaavat ihmisten ajattelu ja ajattelusta riippumattomat ympäröivät olosuhteet. Olosuhteet, ajattelu ja toiminta muodostavat kokonaisuuden, jossa osat toistensa kontekstina liittyvät toisiinsa ja yhden osan tarkastelu on muiden tarkastelua eri näkökulmasta. Toiminnan ymmärtämisen edellytyksenä on sen sisältämän ajattelun ymmärtäminen, vastaavasti toiminnan kautta voidaan tehdä päätelmiä ajattelusta. Ajattelun ymmärtämisen kannalta oleellisia elementtejä ovat intentiot ja uskomukset. Kokemuksiensa ja arvostuksiensa perusteella ihminen asettaa tavoitteita, joihin pyritään tarkoituksellisella toiminnalla. Tutkijan tehtävänä on yleensä selvittää miksi ihminen toimi tietyllä tavalla. Tarkoitusten taustaoletuksina on Hyrkkäsen mukaan erilaisia uskomuksia, käsityksiä maailmasta ja mahdollisuuksien rajoista. Erilaisten uskomusten välisistä yhteyksistä muodostuu uskomusten verkosto, joka

³⁷ Alapuro 1994, 14-15, 315-318

³⁸ Hyrkkäsen tavasta selittää olosuhteiden, ajattelun ja toiminnan suhde, Hyrkkänen 2017, 44-50. Myös Kalela 2020, 108-109. Kalela ottaa saman suuntaisen näkökulman esille edellyttäessään tutkimuskohteiden itseymmärryksen ja todellisuuskäsitysten selvittämistä. Kalelan mukaan tutkijan on osoitettava, miten ihmiset ymmärsivät tilanteensa ja miten he ilmaisevat sen.

kokonaisuutena mahdollistaa yksittäisten uskomusten ymmärtämisen ja johon myös tarkoitukset liittyvät. Tarkoitukset ovat käsitteellisessä suhteessa uskomuksiin, jotka voidaan ymmärtää suhteessa toisiinsa. Olosuhteiden ja ajattelun yhteys muodostuu siitä, miten ihminen käsittää kokemansa ja näkemänsä maailman. Ihminen käsittää tilanteensa tietyllä tavalla, ajattelu ja toiminta ovat käsityksistä seuraavaa reagointia tilanteeseen. Tutkimusmenetelmien avulla helpoimmin on selvitettävissä toiminta ja teot sekä olosuhteet. Näiden yhteyden ymmärtämisen perusteella on tehtävissä päätelmiä ihmisen ajattelusta, tarkoituksista ja uskomuksista, jotka ohjaavat hänen aktiivista toimintaansa ja päätöksiään. Hyrkkäsen mukaan olosuhteiden ja historiallisen kontekstin monipuolinen ymmärtäminen on välttämätöntä tällaisen päätelmäketjun kannalta. Olosuhteiksi määrittelen muun muassa paikkakunnan poliittisen rakenteen, maanomistusolot, varallisuuden jakautumisen ja sosiaaliset suhteet. Samoin toimintaa ja ajattelua ohjaaviksi olosuhteiksi on huomioitava vuoden 1917 yhteiskunnalliset ongelmat ja kansalaisryhmien jakaantuminen, kysymys suomen valtiollisesta asemasta, suhde venäläiseen sotaväkeen.

Olosuhteiden, ajattelun ja toiminnan keskinäinen suhde ei kuitenkaan ole automaatio, tietyt olosuhteet eivät pakonomaisesti johda tietynlaiseen ajatteluun ja siitä seuraavaan toimintaan. Vastaavasti pelkän toiminnan kautta ei suoraan voida selittää ihmisten ajattelua tai olosuhteita. Uskomustensa kautta eri ihmiset saattavat kokea samanlaiset olosuhteet eri tavoin, tehdä niistä erilaisia päätelmiä ja asettaa toiminnalleen erilaisia tavoitteita. Toiminnan lopputulos ei aina ole se, mitä tekijä tarkoitti. Sattumanvaraiset ja itsestä riippumattomat tekijät voivat vaikuttaa tarkoituksen toteutumiseen. Ihmisen uskomukset maailmasta tai tiedot elinolosuhteistaan saattavat olla virheellisiä. Hyrkkäsen mukaan tutkimusongelmana sekä ymmärtämisen lähtökohdana pitääkin olla paikkansapitävyyden sijasta se, miten ihminen käsitti omat olosuhteensa ja miksi sellainen käsitys saattoi olla mahdollinen, miksi jotkut uskomukset ja niiden mukaiset intentiot olivat mahdollisia. Hyrkkäsen mukaan luotettavien perusteltujen päätelmien tekeminen on kuitenkin mahdollista, niiden edellytyksenä on tutkimuskohteen olosuhteiden, kulttuurin, yleisten ajattelumallien ja toiminnan mahdollisimman laaja tuntemus.³⁹

Paikallishistorialliseen tutkimusasetelmaani Hyrkkäsen mukainen päättelymalli sopii erinomaisesti. Ajattelua, uskomuksia tai tarkoituksia suoranaisesti avaavia aikalähteitä ei juurikaan ole. Sen sijaan toimintaan liittyvää lähdemateriaalia on käytettävissä, samoin Lappajärvellä vallinneet olosuhteet ovat selvitettävissä monipuolisen lähteistön avulla. Näiden avulla teen päätelmiä ajattelusta. Hyrkkänen painottaa menetelmän soveltumista nimenomaan rajatun yksittäisen kohteen, nähdyn tai

³⁹ Sama

koetun tilanteen, tutkimukseen, jossa asiaa tarkastellaan tutkimuskohteen näkökulmasta.⁴⁰

1.3. Lähteet ja metodit

Tutkimuksessa käytettävien alkuperäislähteiden kannalta tilanne on haasteellinen. Pääosa tutkittavista ilmiöistä olivat omana aikanaan juridisen ja yleisen hyväksyttävyyden kannalta joko täysin laittomia tai vähintään kyseenalaisia, joten ne eivät voineet tuottaa selkeitä lähdesarjoja. Osa lähteistä on tuhoutunut ja säilyneet materiaalit ovat monelta osin puutteellisia. Erityisesti jääkärivärväyksestä ei voitu tuottaa kirjallisia lähteitä. Suojeluskunnan osalta toiminnan kaikkia tarkoituksia ja toimintoja ei ole voitu dokumentoida, täydellisiä nimiluetteloita ei ole voitu eikä haluttu tehdä.

Alkuperäisdokumenttien puutteessa jääkärivärväystä on tutkittava jälkikäteen kirjoitettujen kuvausten ja kirjallisuuden kautta. Oman tutkimukseni kannalta keskeistä on jääkäreiden sosiaalinen tausta. Kaikkien jääkärien henkilötiedot löytyvät teoksesta *Suomen jääkärien elämäkerrasto*. Yksittäisistä jääkäreistä löytyy kuvauksia ja tietoja erilaisista muistelmakirjoituksista.

Suojeluskunnan osalta parhaat kuvailevat lähteet ovat Kansallisarkiston Vapaussodan historiankomitean arkistoon kuuluvat suojeluskunta- ja nimismiehen kertomukset. Kertomukset kuvaavat tapahtumia, henkilöitä ja tunnelmia ennen vuoden 1918 sotaa ja sodan aikana. Kirjoittajina esiintyvät opettajat Väinö Lilja ja M. J. Leinonen, jotka osallistuivat aktiivisesti suojeluskunnan toimintaan ja vuoden 1918 sotaan. Kertomukset on koottu pian sodan jälkeen materiaaliksi tulevia historian kirjoja varten. Materiaaliin on suhtauduttava kriittisesti tietojen väritymisvaaran vuoksi, sisältöä ei voi tulkita yksiselitteisenä totuutena.⁴¹ Sotaa edeltävältä ajalta on säilynyt hajanaisia materiaaleja: listoja suojeluskunnan jäsenistä, aseiden vastaanottajista, suojeluskunnan säännöt. Lappajärven kotiseutuarkistossa on kokoelma suojeluskunnan dokumentteja, joista suurin osa on kuitenkin sodan aikana tai sodan jälkeen syntyneitä. Osa dokumenteista on käyttökelpoisia opinnäytteeni kannalta.⁴² Lappajärven kuntakokousten ja kunnallislautakunnan pöytäkirjoista ja tilikirjoista löytyy tietoja kunnan ja suojeluskunnan virallisesta yhteistyöstä. Kunnallishallinnon erilaiset dokumentit, pöytäkirjat, tilit ja kirjeet, toimivat lähteenä myös yleisen kontekstin luomisessa.

⁴⁰ Hyrkkänen 2017, 49

⁴¹ Tekstit on kirjoitettu 1918 ja 1919. Suojeluskunnan esikunta on hyväksynyt tekstit, joten niillä on yleinen hyväksyntä kirjoittajien omassa viiteryhmissä. Ajankohta ja olosuhteet huomioiden tekstit ovat tyyliltään ja sisällöltään varsin neutraaleja, niissä nostetaan esiin kriittisiäkin näkökulmia ja kertomukset istuvat hyvin yhteen muun lähteistön kanssa

⁴² Esimerkkinä ”luettelo vapaussodan muistomitalien saajista” joka on käyttökelpoinen myös sotaa edeltävän ajan lähteenä. KA Suojeluskunnat 1917-1918 2419/19.

Ratsukoulun osalta paras alkuperäislähde on osaston nimikirja, jota on käytetty jo Saksanniemessä ja sittemmin Lappajärvellä ja edelleen sodan aikana. Osaston toimintaan liittyviä luetteloita, kuitteja, kirjeitä ja muuta hajanaista materiaalia on säilynyt jonkun verran. Lappajärven asukkaiden ja Ratsukouluun kuuluneiden miesten, lappajärveläisten ja muualta tulleiden, tarinoita ja kertomuksia on säilynyt huomattava määrä. Niissä kuvataan tapahtumia ja tunnelmia syksystä sodan aikaan saakka. Osa kertomuksista on sijoitettu kansallisarkiston kokoelmiin, osa on julkaistu erilaisissa muistojulkaisuissa ja matrikkeliteoksissa.

Lappajärvellä ei ilmestynyt omaa paikallislehteä, joten sanomalehdistön osalta alueen valtalehtenä ilmestynyt maalaisliittolainen ”Ilkka” on lähdearvoltaan antoisin. Kirjoituksissa ei sinällään käsitellä Lappajärveä, joten tutkimukseni kannalta lehtikirjoitusten lähdearvo on niiden tiedonvälityksen ja mielikuvien synnyttämisen merkityksessä. Ihmisten toisilleen välittämän informaation rinnalla sanomalehti oli ainoa virallinen tietolähde. Tutkin lehtikirjoituksia lappajärveläisen lukijan näkökulmasta: millaista tietoa ne tarjosivat lukijoille, mitä teemoja lehti piti esillä, miten ja millaisesta näkökulmasta asioita käsiteltiin, millaisia mielikuvia niiden perusteella saattoi syntyä. Keskityn erityisesti kirjoituksiin, jotka käsittelevät poliittista yleistilannetta, itsenäisyyskysymystä, yhteiskunnallisista ongelmista erityisesti maatalouslakkoja, elintarvikesyyskysymystä, järjestysvaltaa ja radikalisoituvaa työväestöä sekä venäistä sotaväkeä ja työväen kaarteja.

Minkään käytössäni olevan yksittäisen lähteen perusteella ei pysty vastaamaan tutkimuskysymyksiini, mutta yhdessä erilaiset lähteet muodostavat kokonaisuuden, joka mahdollistaa päätelmien tekemisen ja eri lähteiden antamien tietojen vertaamisen toisiinsa sekä törmäyttämisen aiempaan tutkimukseen. Lähteiden lukemisen myötä tekemäni löydökset eivät ole tutkimustuloksia, vaan ne on ymmärrettävä havainnoiksi, joista varsinaisten tutkimusmenetelmien avulla muodostetaan tulkintoja.⁴³ Tiedostan subjektiivisen muistin varassa ja poikkeuksellisessa tilanteessa syntyneiden lähteiden käyttöön liittyvät luotettavuusongelmat.⁴⁴ En pidä mitään lähdeä objektiivisena totuutena, vaan Kalelan ajatusten mukaisesti työssäni korostuu lähteiden merkitys hedelmällisen ja pätevän tiedon tuottajana. Kalelan mukaan kaikki lähteet ovat omalla tavallaan informatiivisia, keskeistä ei ole tietojen yksiselitteinen paikkansapitävyys vaan tutkijan lähteilleen esittämät kysymykset, joilla lähde saadaan puhumaan. Pystyn varsin luotettavasti määrittelemään lähteideni syntytaustan ja tehtävän, jota varten ne on tuotettu. Näin pystyn myös arvioimaan mihin kysymyksiin jokainen

⁴³ Kts. Alasuutari 2011, 215-216

⁴⁴ Kalela 2020, 90-91, 102-103. Kalelan mukaan muistin varainen subjektiivinen tieto on koettu epävarmaksi, ajallinen etäisyys lisää väärin muistamisen ja erehtymisen varaa. Muistitietoon on liitetty riskinä myös kertojan muuttuneet näkemykset ja tarve korjailla aiempia kokemuksiaan. Kalela painottaa muistitietoon liittyvien stereotyyppien tunnistamista. Sellaisia ovat mm. tapahtumia koskevat uskomukset ja käyttöön vakiintuneet, yhteisössä yleisesti hyväksytyt tulkinnat ja näkemykset.

lähde on kykenevä vastaamaan.⁴⁵ Oleellista kaikkien lähteiden osalta on se millaista tietoa ne antavat tapahtumista ja ihmisistä Lappajärvellä.

Opinnäytteeni on laadullinen tutkimus, selitän ja teen tutkimusaiheeni ymmärrettäväksi. Työni on pääasiallisesti aineistolähtöistä eli tulkintani pohjautuvat empiriseen alkuperäislähteistöön ja aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Aineiston käsittely on saanut alustavan tutkimusasetelman ja viitekehyksen puitteissa ohjata tutkimuksen suuntaa ja tuottaa näkökulmia, itsekin pyrin aktiivisesti löytämään niitä. Tutkimuskohteen paikallisen rajauksen vuoksi kyseessä on myös tapaustutkimus, koska käsittelen yhtä rajattua yhteisöä ja sen asukkaita, vaikka tutkimuksella on yhteys yleisempään tasoon. Tutkimustulosteni yleistettävyyys ja teorianmuodostus on vähäistä, koska näkökulmana korostuu paikallisolosuhteiden muodostama konteksti, joka ei samanlaisena toistu missään muualla. Aiemmat tulkinnat eivät muodosta tutkimusta ohjaavaa, etukäteen määriteltä testattavaa hypoteesia, vaan luovat ennakkokäsityksiä kokonaisuudesta, ja muodostaa määritellyn viitekehyksen sekä lähtökohdan Lappajärveä koskeville tulkinnoilleni.⁴⁶

Tärkeimmät tutkimusmetodini ovat lähiluku, lähdekritiikki, hermeneuttinen tulkinta ja triangulaatio.

Lähiluku toimii tärkeimpänä menetelmänä lähteiden käsittelyssä. Tarkoitan sillä lähteiden tarkkaa, yksityiskohtaista ja systemaattista lukemista useassa vaiheessa ja eri näkökulmista. Eri lukukerroilla huomio kiinnittyy uusiin asioihin, esiin nousee uusia näkökulmia ja lähteistä tehdään uusia havaintoja. Ymmärrys aiheesta kertyy ja lisääntyy jokaisella lukukerralla, mutta samalla nousee esiin epäselvyyksiä ja selvitetäviä kysymyksiä, joihin olen hakenut vastausta uusilla lukukerroilla tai toisista lähteistä. Lähiluvulla on sinällään tulkinnallinen merkitys, koska tehdyt havainnot vertautuvat koko ajan aiemmin muodostuneisiin käsityksiin, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ja muihin lähteisiin⁴⁷

Hans-Georg Gadamerin mukaan hermeneutiikka voidaan määritellä ”*taidoksi saada sanottu tai kirjoitettu uudelleen puhumaan*”⁴⁸. Hermeneuttinen tulkinta ymmärtää yleensä kehämällinä, jossa tutkija perustellun etukäteisymmärryksen ja ennakkotaksumien pohjalta etsii tekstistä merkityksiä. Havaittujen merkitysten perusteella hahmottuu käsityksiä kokonaisuudesta, mutta samalla tutkija tarkastaa ennako-oletuksiaan ja luo uusia. Paluu tekstin uudelleen käsittelyyn muodostaa prosessista jatkuvan kehäliikkeen, kun uusia käsityksiä suhteutetaan tekstiin, löydetään uusia merkityksiä ja muodostetaan jälleen uusia testattavia otaksumia. Jokainen tulkintakierros

⁴⁵Lähteiden merkityksestä ja lähteiden kriittisestä käytöstä Kalela 2020, 90-93, 95-97

⁴⁶ Laadullisen tutkimuksen määritelmistä ja luonteesta kts. Alasuutari 2011, 13, 55; Eskola & Suoranta 2003, 19-20, 65-66

⁴⁷ Wuokko 2016, 53-54

⁴⁸ Gadamer 2004, 134

luo oivalluksia ja syventää aiheen ymmärrystä. Kehä ohjaa koko tutkimuksen kysymyksenasettelun ja tulkinnan muodostumista.⁴⁹

Triangulaatiolla tarkoitetaan tutkimuksen tekoa eri aineistoja, menetelmiä, teorioita ja näkökulmia yhdistellen ja toisiinsa ristikkäisesti vertaamalla. Yksittäisellä lähteellä tai menetelmällä kattavan ja luotettavan tulkinnan muodostaminen monitahoisesta aiheesta on vaikeaa. Useampien menetelmien ja lähteiden rinnakkainen vertaileva käyttö mahdollistaa monipuolisemman tulkintojen tekemisen ja vähentää luotettavuusvirheitä.⁵⁰

Opinnäytteeni käytännön toteutus pohjautuu kuvattujen metodien soveltamiseen. Tutkimuskirjallisuutta ja lähteitä rinnakkain lukemalla olen muodostanut kontekstiinsa sijoitettujen ilmiöiden, tapahtumien ja henkilöiden ympärille kokonaiskuuvan, jota olen lähtenyt täydentämään ja selittämään, ja jonka perusteella olen lähtenyt tekemään päätelmiä ja tulkintoja. Lähteitä useaan kertaan eri näkökulmista lukemalla nousee esiin nimenomaan havaintoja mutta myös uusia selvitettäviä kysymyksiä, epäselvyyksiä, ristiriitaisuuksia. Huomio on kiinnittynyt myös asioihin, joita lähteissä ei käsitellä ja joita lähteet eivät suoranaisesti avaa. Kaikkea selvitän kysymällä jatkuvasti ”miksi?”, ”mistä on kyse?” ja ”mitä tämä kertoo Lappajärvestä?”. Näin kokonaiskuva hahmottuu pala palalta, eri lähteiden tarjoamat tiedot yhdistyvät toisiinsa ja vertautuvat yleiseen viitekehykseen. Hermeneutiikan käytännön toteutuksena havainnot ja kysymykset ohjaavat lähteiden uudelleen lukemista tuottaen uusia tulkintoja ja kysymyksiä. Ymmärryksen lisääntymisen ohella olen joissain kohdin joutunut toteamaan lähteiden riittämättömyyden ja etsimään uusia lähteitä tai selitystä kirjallisuudesta.⁵¹ Tutkimuskysymykset, -näkökulma ja lähteet ovat saaneet tutkimusprosessin aikana muokkautua lopulliseen muotoonsa.⁵²

Vertaan kaikkia käytössä olevia lähteitä suhteessa toisiinsa ja Lappajärvestä muodostuvaan kokonaiskuvaan. Havaintoja ja omia tulkintojani vertaan aiemmin tehtyihin tulkintoihin. Tutkimustehtäväni kannalta tällainen vertailu on välttämätön, mikro- ja makrotason välinen suhde näyttäytyy ainoastaan vertaamalla niitä koko ajan toisiinsa. Samalla löytyy vastaus kysymykseen miten isommat ilmiöt Lappajärvellä näyttäytyvät. Triangulaatio on myös lähdekritiikin käytännön toteuttamista. Lähteiden päällekkäinen lukeminen, vertailu ja havaintojen sijoittaminen historialliseen kontekstiinsa paljastaa epäjohtonmukaisuuksia, vääristymiä ja mahdollisia henkilökohtaisia arvostuksia. Jokainen lähdemateriaali tulee tarkemmin hyödynnetyksi,

⁴⁹ Gadamer 2004, 31-34, 222; Varto 1996, 69

⁵⁰ Eskola & Suoranta 2003, 68-70

⁵¹ Gadamer 2004, 33-34. Gadamerin mukaan hermeneuttisen tulkinnan onnistuminen edellyttää, ettei tutkija pitäydy omassa ennakkonäkemyksissään, tekstin tai lähteen pitää saada vapaasti kertoa jotain. Tutkijan pitää tiedostaa ja erottaa omat ennakkoluulonsa tekstistä ja hyväksyä tekstin mahdollisuus esittää asioita omalla, tutkijan odotuksesta poikkeavalla tavalla.

⁵² Tutkimusasetelman elämisestä ja kehitymisestä kts esim. Alasuutari 2011, 217

toisaalta näin parhaiten vältyn selittämästä virheellisesti asioita sellaisen lähteen avulla, joka ei pysty sille esitettyyn kysymykseen vastaamaan.

Tekemäni johtopäätökset pohjautuvat induktiiviseen päättelyyn, monista yksityiskohdista ja palasista yhdistelemällä muodostan kokonaiskuvan ja yleistyksiä Lap-pajärveä koskien. Induktiiviselle päättelylle tyypillisesti rakennan kokonaisuutta alhaalta ylöspäin edeten.⁵³ Tutkimuskysymyksiini vastaaminen edellyttää kuitenkin kohteen jatkuvaa tarkastelua eri tasoilta, niin ruohonjuuritasolta kuin ylempää ikään kuin lintuperspektiivistä, ja näiden yhdistämistä toisiinsa. Yksittäiseen tapahtumaan tai henkilöön liittyvää merkityksellistä yksityiskohtaa saatan tutkia ”suurennuslasilla”, osien merkityksen ja kokonaisuuden hahmottuminen vaatii katsomista ”ylhäältä päin”. Vastaavasti nostan koko yhteisön itsenäiseksi erilliseksi tutkimuskohteeksi ja sijoitan sen jälleen takaisin osaksi omaa ympäristöään. Yksinomaan lähteisiin perustuvilla tulkinnoilla tavoitetaan kronologiaa, tapahtumia ja ihmisten toimintaa ruohonjuuritasolla kokonaiskuvan jäädessä vajavaiseksi. Pidemmälle menevät päätelmät, esimerkiksi ihmisten toimintaa ohjaavan ajattelun ymmärtäminen, muodostuvat tutkijan perustellun järkeilyn tuloksena. Eri osien yhteen nivominen tapahtuu viime kädessä tutkijan päässä. Tulkintojen luotettavuuteen ja yleistettävyyteen liittyen on huomioitava, että joudun tekemään yleistyksiä, jotka perustuvat suurempiin ryhmiin. Jokainen yksilö ajattelee ja kokee asiat omalla tavallaan ja jokaisella on omat henkilökohtaiset motiivinsa ja perustelunsa. Lähteiden puutteen vuoksi jokaisen henkilökoh-
taisia motiiveja ja perusteluita ei voi enää tavoittaa.

⁵³ Alasuutari 2011, 237-238; Eskola & Suoranta 2003, 83

2. TALOUS, POLITIIKKA JA MIELIALAKEHITYS

2.1. Agraarinen ja alkiolainen Lappajärvi

Suomen 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen historiaa, varsinkin sisällissotaa edeltänyttä kansan jakautumista, tarkasteltaessa huomio kiinnittyy taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen epätasa-arvoisuuteen. Viljo Rasilan mukaan sosiaaliset ja yhteiskunnalliset taustatekijät olivat ratkaisevassa asemassa kansallisessa kehitysjakautumisessa ja muodostivat pohjan ja olosuhteet, jossa ihmisten mielipiteet, käsitykset ja tavoitteet syntyivät erilaisten tietojen ja tapahtumien pohjalta.⁵⁴ Koska tässä työssä tutkitaan Lappajärven historiaa ajanjakson tapahtumien osalta, on välttämätöntä selvittää kunnan poliittista rakennetta, varallisuuden jakautumista, sosiaalisia suhteita sekä suhtautumista tapahtumiin, jotka koko maassa muodostuivat keskeisiksi mielialojen muokkaajiksi.

Lappajärveläiset muodostivat huomattavan yhtenäisen agraarisen yhteisön. Vuonna 1901 maanviljelyksestä tai sen sivuelinkeinoista sai toimeentulonsa noin 83% asukkaista.⁵⁵ Maatalousvaltaisessa yhteisössä keskeiseksi kysymykseksi nousee maanomistus. Agraarista yhtenäisyyttä korosti omistustilojen suuri määrä, sillä lähes 73% viljelmistä oli itsenäisiä tiloja ja 61% maanviljelyväestöstä omisti itse viljelmänsä maan.⁵⁶ Maataomistavan ja -omistamattoman väestön varallisuuseroa tasoitti tilakoko. Omistus oli keskittynyt pääasiassa pieniin tai korkeintaan keskisuuriin tiloihin. Suurin osa tiloista, noin 40%, muodostui 15-25 hehtaarin viljelmistä. Keskenään samankokoiset osuudet, noin viidesosa molempia, muodostui 10-15 hehtaarin ja 25-

⁵⁴ Rasila 1968, passim. Esim. 149, 153

⁵⁵ Norrena 1993, 311

⁵⁶ Norrena 1993, 148, 151, 312. Maanviljelyväestöstä vuokraviljelijöitä 3,6% ja maataloustyöväkeä 35%

50 hehtaarin tiloista. Alle 10 hehtaarin viljelmiä oli selvästi vähemmän ja yli 50 hehtaarin viljelmiä vain muutamia. Järviseudun mittakaavassa omistus keskittyi isompiin tiloihin mutta samalla maataomistavia viljelijöitä oli eniten ja tilojen elinkelpoisuus parempi. Maata omistamattomien asemaa paransi talollisten riippuvuus heidän työpanoksestaan.⁵⁷

Eteläisessä Suomessa varallisuuseroja ja ihmisten eriarvoisuutta tuottivat kasvava teollisuus, sahat ja kaupankäynti, suurtilojen kaupallinen karjatalous, metsien myynti ja maan hinnan nousu. Yhtä aikaa oli tapahtumassa suurempien pääomien muodostuminen, vaurauden epätasainen jakautuminen, väestönkasvu sekä maatalous- ja teollisuustyöväestön kasvu. Ilman vaikutusvaltaa olevien ihmisten joukko kasvoi.⁵⁸ Teollistumisen ja elinkeinorakenteen muutos oli Pohjanmaalla jäänyt vähäisemmäksi, Lappajärveltä tällaiset vaurautta tuottavat elinkeinot puuttuivat, joten suurimittaisia varallisuuseroja ei syntynyt.⁵⁹ Paikallisten maanomistajien tilat mahdollistivat vauraan elämän mutta eivät rikastuttaneet kaupallisten tilojen tavoin. Hierarkiaa syntyi mutta ei varsinaisia luokkaeroja.⁶⁰

Lappajärvellä nopea väestönkasvu yhdistettynä maatalouden heikkoon työllistämiseen ja teollisuuden puuttumiseen olisi voinut johtaa työttömien ja tilattoman väestön kasvuun, mutta lisääntyvän väestön aiheuttama paine purkautui siirtolaisuuden kautta. Muuttoliike erityisesti Pohjois-Amerikkaan kiihtyi jo ennen vuosisadan vaihdetta, vuosien 1892 ja 1918 välisenä aikana yhteensä 2009 lappajärveläistä jätti kotimaansa.⁶¹ Lappajärveltä siirtolaisiksi lähti erityisesti tilatonta väestöä. Määrällisesti talollisväestöä oli eniten, mutta ryhmänä he olivat aliedustettuja. Sen sijaan torpparien ja maataloustyöväestön osuus suhteutettuna heidän osuuteensa koko väestöstä osoittaa huomattavaa yliedustusta.⁶² Siirtolaisuus vaikutti maanomistusolojen pysymiseen tasa-arvoisempina. Aikakauden suuri ongelma, tilattoman väestön asema, ei kehkeytynyt sellaiseksi kansalaisryhmiä erottelevaksi tekijäksi kuten suurtila-alueilla. Tyytymättömien, potentiaalisten muutosvaatimusten esittäjien ryhmä ei päässyt muodostumaan suureksi.⁶³

⁵⁷ Tilojen jakautuminen alle 10 ha 13,5%, 10-15 ha 21,8%, 25-50 ha 21,6%, yli 50 ha 2,7%. Norrena 1993, 146-154, 312.

⁵⁸ Aiheita on tutkimuskirjallisuudessa käsitelty varsin paljon. Esim. Alapuro 2017, 43-61; Haapala 1995, 49-86, 97-122; Siltala 2018, 52-58

⁵⁹ Nygård 1983, 119; Norrena 1993, 145-146; Hautamäki 1981, 56-58. Merkittävien teiden ja rautatien puuttuessa liikenteen ja kaupan ympärille ei voinut muodostua vaurastuttavaa elinkeinotoimintaa.

⁶⁰ Aiheesta esim. Haapala 1995, 80-81, 109-110

⁶¹ Lappajärvellä syntyvyys oli kuolleisuutta huomattavasti korkeampaa 1870-luvulta 1920-luvulle asti, ajanjaksolla 1880-1900 väestö kasvoi Lappajärvellä n. 30%. Nygård 1983, 30-37, 113-124; Hautamäki 1981, 52-54; Norrena 1993, 144-150

⁶² Siirtolaisista maataloustyöväkeä 39,3%, torppareita 11,8%. Hautamäki 1981, 45-51. Myös Nygård 1983, 126-127

⁶³ Siirtolaisuuden merkityksestä yhteiskunnan rakenteisiin Alapuro 2017, 88-91; Villstrand 1999b, 174

Politiikassa Lappajärvellä vaikutti voimakas ei-sosialistinen enemmistö. Ylivoimaisesti suurimmaksi puolueeksi muodostui vuodesta 1910 lähtien Maalaisliitto.⁶⁴ Tutkimusaiheen kannalta merkityksellisimmät vaalit käytiin lokakuussa 1917, jolloin Maalaisliiton kannatus oli 59,8%. Vaalien ulkopuolella kannatusta ylläpiti muutama aktiivi ja sanomalehti Ilkka. Nuorsuomalainen puolue ja Suomalainen puolue saivat 1917 yhteisen vaaliliiton kautta 27,4% kannatuksen.⁶⁵

Sen sijaan työväenyhdistysten ja sosialismin kannatus jäi vähäiseksi. SDP:n vaalikannatus ylitti kymmenen prosentin rajan vain vuosien 1916 ja 1917 vaaleissa.⁶⁶ Ennen sisällissodan puhkeamista Lappajärvellä ei ollut yhtään toimivaa työväenyhdistystä tai työväentaloa. Sosialismin vähäinen kannatus näkyy selvänä erona muihin Järviseudun ja lähiympäristön suomenkielisiin eteläpohjalaisiin kuntiin. Huolimatta agraarisuudesta ja laajasta maanomistuksesta SDP sai monessa naapurikunnassa huomattavan kannatuksen. Kun vuoden 1917 vaaleihin aktivoitiin noin 71% äänestäjistä, sosialistien äänimäärä hieman kasvoi mutta suhteellinen kannatus tippui.⁶⁷

Kaikkiaan lappajärveläiset muodostivat poliittisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti omaa ympäristöään selvästi homogeenisemmän yhteisön. Ryhmien väliset erimielisyydet pysyivät pieninä, kun esimerkiksi kunnallispolitiikasta ei tullut yksinomaan suurten tilojen isäntien sanelupolitiikkaa. Varakkain ja yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaisin säätyläistö puuttui, vastaavasti sosialismin kannatus jäi selvästi työväestön suhteellista osuutta pienemmäksi, eli yhteiskunnallista muutospainetta ei syntynyt.⁶⁸ Lappajärvi noudattelee Haapalan kuvaamaa mallia. Pääasiallisesti kyseessä oli talollisten yhteisö, jossa oli lisäväkenä työväestöä. Varsinaisia työläisyhteisöitä ei syntynyt, koska työväki asui talojen lähellä ja usein sukulaisuus toimi yhdistävänä tekijänä asukkaiden, jopa isännän ja työmiehen välillä.⁶⁹

Tasa-arvoisen paikallishengen muodostumisessa ei voida jättää huomioimatta maalaisliittolaisuuden merkitystä. Se esiintyi itsenäisten pienviljelijäin mutta myös maalaisen elämäntavan ja -arvojen edunvalvojana. Kielteistä suhtautumista sosialismiin tasoitti vastaava suhde teollistumiseen ja kaupungistumiseen,

⁶⁴ 1907 Etelä-Pohjalainen Nuorsuomalainen Maalaisliitto oli vaaliliitossa Nuorsuomalaisen puolueen kanssa, jolloin yhteinen kannatus 79,9%. 1908 uusi Yhdistynyt maalaisliitto sai 35,6% ja Nuorsuomalainen puolue 37,6% äänistä. 1910 Maalaisliiton kannatus 45,9%. Veijola 1981, 13-15, liite 6 a-b; Leväniemi 1983, 586

⁶⁵ Veijola 1981, liite 6 a-b; Norrena 1993, liitteet 15-18; Leväniemi 1983, 586-587; Pirilä 1986, 52-54. Nuorsuomalainen suuntaus pysyi vuoteen 1916 asti vanhasuomalaista suositumpana.

⁶⁶ SDP:n kannatus 1916 14,3%, 1917 12,8%. Muuten kannatus 5,5%-9,9%.

⁶⁷ Norrena 1993, 66-73, 111-112, 120-126, liitteet 5, 6, 10, 15, 17, 18; Veijola 1981, liite 6 a-b. esim. SDP:n kannatus 1917 Lehtimäellä yli 40%, Vimpelissä ja Evijärvellä lähes 30%.

⁶⁸ Norrenan mukaan Järviseudulla maalaisliitto vei osan SDP:n kannatuksesta. Toisaalta Norrena on todennut, että esim. Evijärven ja Vimpelin voimakas työväenliike ei esiintynyt vallankumouksellisenä tai radikaalina muutosvoimana, vaan pikemminkin kulttuurisena ja arvomaailman ilmentäjänä ja itse asiassa rekrytoi kannattajiaan pientilallisista. Norrena 1993, 120-123, 282-283, liite 5. Rasila toteaa, että siellä missä sosiaalidemokraattien kannatus yhdistyi yhteiskunnalliseen passiivisuuteen, ei syntynyt aktiivista vallankumouksellisuutta. Rasila 1968, 152

⁶⁹ Haapala 1995, 140-141

virkamiesvaltaiseen byrokraattisuuteen ja ylempien yhteiskuntaryhmien ”herraskaisuuteen”. Puolue asettui poliittiseen keskustaan tarjoten paikallishenkeä ja kansanomaisia perinteitä korostavan vaihtoehdon sosialismin ja porvarillisen kapitalismin välille. Puolueen linjaan kuului suomenkielisyyden korostus, tilattomien ja maanvuokraajien elinolojen kohennus tukemalla uusien tilojen perustamista ja kehittämällä kansanvaltaa. Perinteiseen alkiolaiseen ajatteluun kuului yleisliberaaleja käsityksiä ihmisten tasa-arvoisuudesta ja ihmisoptimismista.⁷⁰ Tämä osaltaan selittää Lappajärven työväestön integroitumista vallitsevaan kulttuuriin ilman näkyviä protesteja. Suhtautumisessa venäläistämiseen Maalaisliitto oli kannattanut yksiselitteistä perustuslaillisuutta ja vuoden 1917 vaaleihin se lähti riippumattoman itsenäisyyden ja perustuslaillisuutta vastaavan lakien kunnioittamisen linjalla.⁷¹ Vaalitulos, maalaisliiton voitto ja sosialistien kannatuksen lasku, oli selvä mielipiteen osoitus syksyn poliittisesta tilanteesta.

2.2. Autonomian puolustuksesta ryssävihaan – suhtautuminen venäläisiin

Ajattelun tasolla tapahtuneen kansallishengen herääminen ja kehittyminen lopulta itsenäisyyssaatteiksi sekä venäläisiin kohdistuneeksi peloksi ja vihamielisyydeksi muodostui taustavoimaksi, jota hahmottamatta on mahdoton selittää opinnäytteeni aiheetta, aseellista valmistautumista vapaustaisteluun. Mielipiteiden ja asenteiden muodostumisessa keskeistä ovat omakohtaiset kokemukset mutta myös valtakunnallisten tason tapahtumien ja poliittisten muutosten vaikutus paikallisyhteisöön.

Lappajärven ensimmäiset nationalismin ilmaukset liittyivät Suomen autonomisen aseman puolustukseen 1899 annetun helmikuun manifestin⁷² jälkeen. Kansalaismielipiteen ilmaisemiseksi keisarille kerättiin kaksi huomattavaa adressia, Suuri addressi vuonna 1899 ja asevelvollisuusadressi 1902.⁷³ Innostus nimien keräämiseen jäi Lappajärvellä heikoksi, kumpaankin kertyi reilut 300 nimeä.⁷⁴ Tärkeämpää oli se, että

⁷⁰ Mylly 1978, 33-36; Pirilä 1986, 63-64; Haapala 1995, 145-146; Uola 1998, 86-87

⁷¹ Uola 1998, 86-87; Pirilä 1986, 63-63, 70; Hakolehto 1986, 296-299

⁷² Helmikuun manifestissa säädettiin yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä ja sen katsotaan aloittaneen ensimmäisen sortokauden Suomessa. Esim. Jussila 1979, 36-41; Tommila 1999, 57-66, 292

⁷³ Ensimmäisellä keisarin toivottiin peruuttavan helmikuun manifestin, jälkimmäisellä vastustettiin vuoden 1901 asevelvollisuuslakia. Suuri addressi oli sisällöltään varsin sovinnollinen, se painotti Suomen lojaalisuutta ja vetosi hallitsijaan, jotta tämä sovittaisi julistuksen Suomen perustuslakiin. Ylioppilaiden johtama maanlaajuinen keräys tuotti n. 522000 allekirjoitusta. Asevelvollisuusadressiin kertyi 473468 nimeä. Tommila 1999, 126-127, 130-131, 154-155, 292-295; Manninen 1985, 29-34

⁷⁴ Lappajärvellä Suuren adressin allekirjoitti 332 henkeä kaikista yhteiskuntaryhmistä, asevelvollisuusadressiin kertyi hiukan enemmän nimiä. Suuri addressi, Lappajärvi; Tommila 1999, 307; Manninen 1985, 29-34, liite 3

syRJäisetkin seudut nostettiin vastustamaan venäläistämistoimia. Lappajärvi edustaa Osmo Jussilan kuvaamaa mallia, jonka mukaan suurten joukkojen kansallinen tietoisuus ei synny itsestään, vaan se tuotetaan ylhäältä päin vastareaktiona emämaan hallinnolliselle yhdenmukaistamiselle.⁷⁵

Ensimmäinen suurimittainen perustuslaillisuuden ja joukkovoiman osoitus kehittyi laittomaksi mielletyn asevelvollisuuslain vastustamisen ja kutsuntalakkoilun ympärille. Laki vaati kuntia valitsemaan jäseniä kutsuntatoimistoon ja tarkastamaan kutsuntalistat. Kumpaakaan ei Lappajärvellä tehty vuosien 1902 tai 1903 kutsunnoissa. Ensimmäisissä kutsunnoissa lakko piti täydellisesti, yksikään asevelvollisista ei osallistunut kutsuntaan. Seuraavina vuosina vajaa puolet asevelvollisista jäi saapumatta paikalle. Mannisen mukaan 1902 kutsunnoissa 100% vastustus oli varsin yleistä Etelä-Pohjanmaalla mutta myöhemmin lakkorintamat repeilivät.⁷⁶

Varsinaisen venäläisvastaisuuden yleistymisen lappajärveläisten keskuudessa alkoi vasta ensimmäisen maailmansodan myötä. Suomi julistettiin sotatilaan kesällä 1914. Perusoikeuksia kuten poliittisen toiminnan ja kokoontumisen vapauksia kiristettiin, maahan ulotettiin sotasensuuri ja santarmilaitos. Kaupankäynti muuallakin kuin Venäjälle tyrehtyi. Pitkällä tähtäimellä merkittävimmäksi tekijäksi tuli Suomeen sijoitettu venäläinen sotaväki.⁷⁷ Uusi tilanne ei aiheuttanut Lappajärvellä välittömiä seurauksia mutta sodan pitkittyessä se alkoi näkyä sensuurin myötä, hintojen nousuna, tuontielintarvike- ja raaka-ainepulana. Venäläisvastaisuus kohdistui aluksi sotilaallisten tappioiden tuottamaan vahingoniloon. *"Kumpu antaisivat oikein pirusti ryssä selkään"*, oli yleinen toivomus.⁷⁸

Venäläistä sotaväkeä ei sijoitettu Lappajärvellä mutta sen ylläpidon kustannuksiin oli osallistuttava, teuraskarjaa ja hevosia hankittiin majoitusalueiden asukkailta, joille maksetut korvaukset eivät vastanneet luovutusten täyttä arvoa. Vaikutukset näkyivät nopeasti karjan ja hevosten vähenemisestä aiheutuneina vaikeuksina.⁷⁹ Näkyvimvät ja vastustetuimmat pakkomääräykset koskivat venäläisten teettämiä kenttälinnoitustöitä Sisä-Suomessa, muun muassa Karstulassa, Ähtärissä ja Virroilla. Lappajärven kunnallislautakunta joutui useaan otteeseen käsittelemään miesten

⁷⁵ Jussila 1979, 18-19

⁷⁶ Lappajärvellä asevelvollisista jäi saapumatta 1903 45,3% ja 1904 46,5%. Tilaisuuksissa luettiin yksittäisten henkilöiden ja kunnan vastalauseita. Yksikään poisjäänyt ei esittänyt jälkikäteen armonanomuksia. Manninen 1985, 41-53, 65-69, 93-94, 102, liitteet 7-19.

⁷⁷ Paasivirta 1984, 19-20, 38-40; Luntinen 1992a, 125-127

⁷⁸ VSHKA CIII16

⁷⁹ Kesään 1916 mennessä lehmien määrä kunnassa oli vähentynyt 600:lla ja pula hevosista alkoi tuntua seuraavana syksynä ja talvena. Pakkotyöt ja luovutukset olivat nostaneet hevosten hintoja, ja moni oli myynyt hevosiaan pelätessään alihintaisia luovutuksia. Heikko tarjonta ja korkeat hinnat vaikeuttivat eläinten korvaamista. VMA, Saapuneet kirjeet 1916, Osasto I, KD 246-457 Eaa 410, Diaarioidut salaiset kirjeet 1917, Osasto I, KD 1-25 Ega 47; Palttala 1984, 132; Manninen 1992a, 262

lähettämistä kaivuutöihin ja hevosten pakko-ottoa sotilastarkoituksiin.⁸⁰ Miehiä pyrittiin ottamaan eri taloista kyläkiintiöin niin etteivät viljelystyöt kärsisi. Hevosottojen osalta lautakunta päätyi vetoamaan kuvernööriin, koska pienistä taloista ei riittänyt luovutettavaa toimeentulon vaarantumatta. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen venäläiset vaativat töiden ja pakko-ottojen jatkamista. Vaatimusta vastustettiin aiheutuvien kustannusten perusteella sekä miesten ja hevosten riittämättömyydellä kylvöaikana. Kesäkuussa 1917 Lappajärven kuntakokous päätti yksimielisesti, ettei uutta komiteaa pakko-ottojen suorittamiseen perusteta eikä miehiä enää lähetetä töihin.⁸¹ Työt koettiin vastenmielisiksi ja turhiksi ja niiden pelättiin opettavan oman kunnan miehille laiskottelua. Lilja kuvaa työmaita ”*siveellisesti turmeleviksi*”.⁸² Yksi mies kuoli ja toinen loukkaantui pahoin työmaannonnettomuuksissa. Linnoitteisiin yhdistyi myös lappajärveläisten keskuuteen kantautuneet tiedot venäläisten suunnitelmista väestön, elintarvikkeiden ja karjan evakuoimisesta sisämaahan vihollisen mahdollisen maihinnousun yhteydessä.⁸³

Maaliskuun vallankumouksen jälkeenkään venäläinen sotaväki ei poistunut maasta, sen määrä 1917 syksyyn mennessä nousi noin 100000 mieheen. Erityisesti Pohjanmaan rannikko mutta myös osa sisämaan kunnista olivat vahvasti miehitetyt. Kuntien velvollisuus sotaväen ruokahuollosta ei loppunut, lihatoimitusten lisäksi voita, viljaa ja heiniä alettiin vaatia paikallisilta asukkailta, mikä maassa vallinneen elintarvikepulan vuoksi aiheutti luonnollisesti katkeruutta. Karemaan mukaan vastenmielisyys ei vielä 1917 saanut etnisyyteen liittyvää rassistista luonnetta vaan voimistui ja kärjistyi olosuhteiden myötä. Vallankumouksen jälkeen sotilaiden kuri oli romahtanut johtaen vuoden aikana yhä useammin mielivaltaiseen käytökseen, väkivaltaan, elintarvike- ja omaisuusrikoksiin, jopa henkirikoksiin. Aseistautuneiden, toisinaan aggressiivisesti esiintyvien, venäläisten herättämä pelko ja vastenmielisyys yhdistettiin kysymykseen Suomen valtiollisesta asemasta mutta myös kansan sisäiseen valtataisteluun. Se näkyi puuttumisena suomalaisten keskinäisiin ongelmiin, useissa tapauksissa sotilaat uhkailemalla tukivat työväestön pyrkimyksiä. Viimeistään

⁸⁰ Esim 28.5.1916 vaadittiin 140 miestä Karstulaan, 27.11. 75 miestä Virroille ja 9.12. kaksi 107 miehen ryhmää Virroille. Syksyllä 1916 vaadittiin luovutettavaksi yhteensä 44 hevosta. LaKA, Kunnallislautakunnan pöytäkirjat, Arkisto II Ca:2b. Lilja arvioi tehtyjen ”jalkapäivien” määräksi noin 1500 ja ”hevospäivien” 250. VSHKA CIII16. Vaasan läänin hallinnolle on osoitettu useita kirjeitä ja ilmoituksia, joissa valitetaan töiden kuormittavuudesta ja kustannuksista sekä omien viljelystöiden kärsimisestä työvoiman ja hevosten puutteen vuoksi. VMA, Diarioidut salaiset kirjeet 1916, KD 271-440 Ega 36-37, Salaiset diaarioidut kirjeet 1917, Osasto II, KD 1-25 Ega 47, KD 281-339 Ega 49

⁸¹ LaKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat Arkisto II Ca:2b, Kuntakokouksen pöytäkirjat Arkisto II Ca:3; VMA, Saapuneet salaiset diaarioidut kirjeet, Osasto II, KD1-25 Ega 47, KD 281-339 Ega 49; Manninen 1992a, 260-262

⁸² VSHKA CIII16

⁸³ VSHKA CIII16; Wegelius 1933, 23-24, liite 1; Paasivirta 1984, 42; Alanen 1980, 217

heinäkuussa vihamielisyys Etelä-Pohjanmaalla oli kasvanut niin suureksi, että venäläisten poistamista alettiin vaatia täysin avoimesti.⁸⁴

Sama tunnelma näkyi Lappajärvellä. Kiinnostus maailmansotaan virisi uudelleen ja käsitys Saksasta vihollismaana muuttui ystävän ja avunantajan suuntaan. Tulevaisuuden uhkakuviin liittyivät tiedot hävityksistä, joita venäläiset olivat Puolan rintamalla peräytyessään tehneet sekä Etelä-Suomen mellakoista työväestön kanssa. Epävarmassa tilanteessa itsepuolustusvaisto heräsi ilman suurempaa yllytystä, kuten muuallakin halu päästä eroon venäläisistä kasvoi. Ainakaan enemmistö ihmisistä ei vielä kevään ja kesän aikana haaveillut täydestä itsenäisyydestä, muutos jyrkempään suuntaan tapahtui loppusyksyllä ”*Irti ryssästä*”⁸⁵- ajattelumallin yleistyessä. Liljan mukaan puheita venäläisten lupaamasta itsenäisyydestä oli liikkunut jo vallankumouksen jälkeen,

”---Mutta vähitellen kävi jokaiselle ajattelevalle selväksi, että ryssän lupaukset olivat samanarvoiset, antoipa niitä venäläinen keisari, porvari tai sosialisti, kävi selväksi, etteivät venäläiset kaikista puheistaan huolimatta hyvällä aikoneet tästä maasta lähteä.”⁸⁶

Toteamukseen liittyy suuri määrä jälkiviisautta, mutta se kuvaa kesän ja etenkin loppusyksyn rauhattomia tunnelmia, jossa sotaväki näyttäytyi itsenäisyyden ja yhteiskuntajärjestyksen palauttamisen esteenä.

⁸⁴ Karemaa 1998, monin kohdin esim. 41-60, 196-198; Uola 1998, 98-112; Manninen 1992a, 260-271; Palttala 45-55, 57-58, 74-79; Alapuro 2017, 188-190

⁸⁵ VSHKA CIII16

⁸⁶ VSHKA CIII16. Liljan mukaan osa kuntalaisista vannoi maaliskuun vallankumouksen jälkeen puolustavansa ”vapautta” vaikka asein, mutta sillä ei tarkoitettu suoranaista itsenäisyyttä vaan tsaarin kaatumisesta seurannutta vapautta.

3. JÄÄKÄRILIIKE

3.1. Jääkäriaktiivismin synty

Suomalaisen jääkäri liikkeen syntytaustan lähtökohdaksi esitetään yleensä 1900-luvun taitteessa alkaneita venäläistämistoimia, joilla Suomen suuriruhtinaskunnan lainsäädäntöä ja hallintoa pyrittiin yhdenmukaistamaan emämaahan nähden. Jo ensimmäinen sortokausi synnytti osalle suomalaisista aktiivisen vastarinnan toimintamallin. Vaikka jakso päättyi 1905 suurlakkoon ja autonomian väliaikaiseen palautukseen, tietyn kansalaisryhmän pariin ehti kehittyä ajattelutapa, joka piti moraalisesti oikeutettuna turvautua juridisesti maanpetokselliseen toimintaan, väkivaltaan ja jopa henkirikoksiin.⁸⁷

Jääkäri liikkeen alkuun johti uudelleen kiristynyt venäläistämispolitiikka, mutta mahdolliseksi se tuli ensimmäisen maailmansodan myötä monen yhtäaikaisesti vaikuttaneen tahon tavoitteiden ja toiminnan yhteistuloksena. Saksan tavoitteena oli tukea kaikkien Venäjän rajamaiden kansallisuuksien separatistisia ja vallankumouksellisia liikkeitä. Vähemmistökansallisuuksia tukemalla ja jopa aseistamalla pyrittiin heikentämään Venäjän sotilaallista voimaa ja lisäämään Saksan vaikutusvaltaa. Suomen kysymys oli Saksan kannalta osa laajempaa toimintamallia, jonka tarkoitus oli suistaa Venäjä sisäisiin vaikeuksiin.⁸⁸ Suomessa vaikutti useita ryhmiä, pääasiassa vanhoja aktivisteja ja nuorempia yliopiston opiskelijoita, jotka asettivat tavoitteeksi Suomen itsenäisyyden ja uskoivat Venäjän sotilaallisten tappioiden mahdollistavan sen. Aseellisen vastarintaan nousemisen edellytyksenä olivat koulutetut johtajat, aseet ja jonkin

⁸⁷ Ensimmäisestä sortokaudesta ja sen eri merkityksistä tarkemmin esim. Jussila 1979, 36-41, 47-49, 74-86. Venäläistämistoimien ja varhaisaktiivismin yhteyksistä tulevaan jääkäri liikkeeseen laajemmin esim. Lackman 2000, 13-45

⁸⁸ Lackman 2000, 53-57, 64-65

Venäjän vihollismaan aktiivinen tuki. Suomalaisten ja saksalaisten tavoitteet ja edut osuivat yhteen, vapaustaistelun edellytysten vastineeksi Saksa saisi koulutettuja sabotaasimiehiä, jotka iskisivät venäläisiin sotilaskohteisiin ja liikenneyhteyksiin Suomessa. Perimmäisenä ajatuksena vapaustaistelun toteutuksesta Suomessa oli saksalaisten maihinnousu, jota tukisi koulutettujen sotilaiden johtama kansannousu.⁸⁹

Saksa päätti antaa sotilaskoulutusta 200:lle sivistyneelle ja saksan kielen taitoiselle nuorelle. Neljä viikkoa kestävä kurssi keskittyisi ampumataitoon, pienten yksiköiden taistelu- ja tiedustelutoimintaan sekä sissi- ja sabotööritoimintaan. Saksalaisen vaatimus ”Pfadfinder-kurssille”⁹⁰ osallistuvien taustasta edellytti, että lähes koko joukko rekrytoitiin yliopiston ja osakuntien piiristä, joten maakuntien edustus ensimmäisessä vaiheessa jäi lähes olemattomaksi. Tilanne muuttui täysin elokuussa 1915 keisari Vilhelm II allekirjoittamalla suomalaisten toivoman ”Ausbildungsgruppe Lockstedtin”⁹¹ perustamiskäskyllä. Toiminta jatkuisi ja mahdollistaisi koulutuksen huomattavasti alkuperäistä suuremmalle joukolle. Käskyn määrittelemä koko kansaa edustava 2000 miehen joukko edellytti värväyksen ulottamista joka puolelle maata tavallisen työtätekevän väestön keskuuteen.⁹² Jääkäri liikkeen suomalainen johto perusti Aktiivisen komitean, AK:n, jonka tehtäväksi tuli lähettiensä avulla luoda maanlaajuinen tiedotus-, värväys- ja etappiverkosto, jonka avulla hoidettaisiin paikkakuntakohtaisesti miesten rekrytoinnin ja siirtymisen Saksaan.⁹³

Kokonaisuudessaan jääkäri liike muodosti todella laajan ja monisyisen kokonaisuuden, jossa yhdistyivät Saksan keisarikunnan sodan päämäärät ja poliittiset tavoitteet, suomalaisten aktivistien itsenäisyys haaveet, lopullisessa muodossaan erittäin heterogeeniseksi muodostuneen jääkärijoukon jäsenten toisistaan eroavat motiivit ja kolmen vuoden aikana muuttuneet tilanteet Saksassa, Suomessa ja Venäjällä. Lackman korostaa erityisesti Saksan merkitystä toiminnan käynnistämisessä ja ylläpitämisessä. Suurin päätösvalta asioissa oli saksalaisilla, jotka tekivät ratkaisuja ennen kaikkea omien intressiensä, ei Suomen edun, kautta.⁹⁴

⁸⁹ Lackman 57-64, 81-83

⁹⁰ Jääkäri liikkeen ensimmäinen vaihe. ”Partiopoika”- nimityksen perusteena oli pyrkimys peittää sotilaskoulutus miesten käyttämällä partiopuvuilla.

⁹¹ Suom. Lockstedtin koulutusjoukko, josta myöhemmin muodostettiin varsinainen jääkäripataljoona. Esim Lackman 2000, 148

⁹² Lackman 2000, 83-85, 148-150

⁹³ Lackman 2000, 135-134, 151

⁹⁴ Lackman 2000, 91-93, 693-695

3.2. Suuri värväys Lappajärvellä

Jääkäriaktivismi Lappajärvellä kuten muuallakin Etelä-Pohjanmaalla alkoi osana uuden koulutusryhmän miehistön rekrytointia ”suuren värväyksen” myötä vuoden 1915 lopulla. Koko maakunnan aktivismia kuvaa itsenäisyys ja oma-aloitteisuus. Pohjatyo ja suuret päätökset tehtiin muualla mutta varsinaisesti liikkeelle lähdettiin pikemmin omien miesten johdolla kuin aktivistien tai yliopistopiirien ohjeistamana. Lappajärvellä toiminnan alku liittyi kiinteästi koko maakunnan värväyksen alkuun. Tärkeimpinä hahmoina toimivat jepualainen tehtailija C. J. von Essen ja alahärmäläinen maanviljelijä Juho Ekola, jotka jo aiemmin olivat pyrkineet levittämään itsenäisyyteen tähtäävän ajattelun levittämistä. Von Essen oli itse tavannut Tukholmassa jääkäri liikkeen johtoa ja kuullut uudesta koulutusjoukosta sekä koulutettavien huomattavasta lisäämisestä. Ekolan kanssa he ryhtyivät luomaan maakuntaan värväys- ja etappiverkostoa hankkimalla paikallisia asiamiehiä sopien menettelytavoista ja matkareiteistä.⁹⁵

Ekola ja von Essen järjestivät myös Järviseudun värväysverkoston. Alueen keskeiseksi muodostui Kortesejärvi ja keskeisimmäksi etappimieheksi Nestori Fränti, jonka kautta myös Saksaan pyrkivät lappajärveläiset tulivat kulkemaan saaden tarvittavat ohjeet ja matkarahat. Lappajärvellä Ekola ja von Essen esittivät asian kansakoulunopettaja Antti Hyytiselle, joka oli tullut tunnetuksi nuorisoseuran perustajana ja johtajana sekä nuorisoseurassa pitämistään itsenäisyysshenkisistä puheista. Tiedot värväyksestä uskottiin myös maanviljelijä Juho Harjulle, jota on pidetty kunnan päävärvärinä. Yksinkertaisilla ehdotuksilla ja vähillä käytännön ohjeilla jääkäri liike oli ulotettu Lappajärvelle.⁹⁶

Jääkäri liikkeen tutkijoiden mukaan miesten rekrytoinnin onnistuminen riippui ennen kaikkea paikallistason toimijoiden aktiivisuudesta ja kyvykkyydestä sekä paikakunnan yleisistä olosuhteista. Tulkintaa tukee se, että eri kuntien jääkärimäärät saattoivat pienelläkin alueella vaihdella huomattavasti.⁹⁷

Lappajärvellä käytännön työn järjesti verrattain pieni, mutta aktiivinen ja kyvykäs sisäpiiriryhmä. Merkillepantavaa on se, että keskeisiä toimijoita yhdisti jollakin tavalla merkittävä asema kunnassa ja Harjua lukuun ottamatta rooli virkamiehenä. Tärkeimpien värvärien Harjun ja Hyytisen lisäksi jääkäri liikkeen keskeisiksi tukijoiksi on nimetty nimismies Josua Lappi, poliisi Sadeharju, kirkkoherra Anselm Nyström sekä opettajat Väinö Lilja ja Juho Hirvensalo.⁹⁸ Virkamiesryhmään kuuluvien

⁹⁵ Lauerma 1966, 183-185, 211-213; Lackman 2000, 151, 167-169; Wegelius 1933, 17-30

⁹⁶ VSHKA CIII16; Leväniemi 1983, 560; Wegelius 1933, 31-32

⁹⁷ Leväniemi 1983 Myös esim. Järviseudun jääkärimäärät; Lackman 2000, 171, 190; Lauerma 1966, 213

⁹⁸ VSHKA CIII16; Wegelius 1933, 40. Harjun varsinainen ammatti oli maanviljelijä mutta hänkin tuli myöhemmin toimimaan poliisin tehtävissä.

merkitystä paikallisena erityispiirteenä korostaa se, että suurimman ryhmän, talollisten, rooli jäi selvästi vähäisemmäksi. Esivallan edustajina kaikilla mainituilla virkamiehillä, erityisesti nimismiehellä ja poliisilla, olisi ollut juridinen velvollisuus vastustaa lain vastaista toimintaa ja ilmiantaa tai pidättää värvärit. Sen sijaan virkamiesten tuki ja osallistuminen osoittaa, että asia koettiin moraalisesti oikeutetuksi.

Yleiset edellytykset värväyksen onnistumiselle olivat Lappajärvellä hyvät. Asukkaiden venäläisvastaisuus oli herännyt venäläistämispolitiikan myötä, vaikka voimakkaimmin tunteet nousivatkin näkyviin vasta vuoden 1917 aikana. Perustullaillinen henki ja valmius yhdessä vastustaa laittomiksi koettuja päätöksiä näkyi jo kutsuntalakkoilun yhteydessä.⁹⁹ Kunnan syrjäinen sijainti ja etäisyys tärkeimmistä liikenneväylistä ja rautateistä vähensi santarmien ja heidän urkkijoidensa aiheuttamaa riskiä. Turvallisuudentunnetta lisäsi se, ettei venäläistä sotaväkeä ollut sijoitettu aivan lähiympäristöön. Tärkeää oli myös nimismiehen ja poliisin myönteinen suhde jääkäriliikkeeseen. Siinä missä osa poliisiviranomaisista suorastaan vainosi värväreitä ja Saksaan pyrkiviä¹⁰⁰, Lappi ja Sadeharju puhuivat ja toimivat asian puolesta. Nimismiehenä Lappi myönsi kaikille lähtijöille passit, jotka olivat välttämättömiä junassa matkustaville. Eräs tulevista jääkäreistä pyysi passia suoraan Saksaan. Koska sellaista asiakirjaa ei voitu myöntää, hänkin sai passin ”ulkokuntiin” matkustamista varten kuten muutkin.¹⁰¹

Saksaan lähetettävien miesten valinnasta ei paikallistasolle annettu mitään yleispäteviä ohjeita. Alkuperäisistä suunnitelmista huolimatta värväysorganisaatio jäi varsin hajanaiseksi. Vaikka ylioppilasaktivistit kulkivat kuriireina maakunnissa, paikallistason kenttätyöhön osallistuneet joutuivat yleensä työskentelemään oma-aloitteisesti ja itsenäisesti ilman tarkkoja tietoja toisistaan tai yleistilanteesta ja liikkeen kokonaisuudesta. Miesten valinta tapahtui vaistonvaraisesti oman järjen, ihmistuntemuksen ja paikallistietojen perusteella.¹⁰² Värvärit kääntyivät luotettavaksi ja sotilaaksi soveltuvaksi arvioidun miehen puoleen ja ehdottivat lähtöä Saksaan. Näin on toimittu myös Lappajärvellä. Tiedot Saksaan lähdöstä kulkivat myös kuulopuheena ja lähtöpäätöksiä tehtiin tuttuun miesten kesken itsenäisesti ilman varsinaista värväystä.¹⁰³

Yhdistysten ja seurojen kokouksia hyödynnettiin värväyksessä, koska ne tarjosivat mahdollisuuksia puhua useammille miehille yhtä aikaa.¹⁰⁴ Lappajärven erityispiirteenä näyttäytyy nuorisoseura, jonka kautta saadut vaikutteet olivat ratkaisevasti vaikuttamassa moneen lähtöpäätökseen. Paikallisten voimien ohella parhaita miesten

⁹⁹ Lauerma 1966, 260. Lauerma toteaa aktiivisen kutsuntalakkoilun korreloivan jääkäriaktiivismin kanssa.

¹⁰⁰ Lauerma 1966, 188-189, 212

¹⁰¹ VSHKA CIII16

¹⁰² Lauerma 1966, 198-204

¹⁰³ VSHKA CIII16. Erkki Hanhikangas teki oman lähtöpäätöksensä kuultuaan asiasta alajärveläiseltä tuttavaltaan. Kts. Wegelius 1933, 109-111

¹⁰⁴ Seurojen ja yhdistysten kokouksista värväystilaisuuksina Lauerma 1966, 202-203

innoittajia olivat Saksasta Suomeen lähetetyt jääkärit, joiden tehtävänä oli selostaa jääkäri liikkeen merkitystä ja koulutusta Saksassa ja hankkia täydennystä koulutusjoukkoon. Alahärmäläinen komennusjääkäri Antti Isotalo saapui Korttesjärven kautta Lappajärvelle joulukuun puolivälillä. Merkittäväksi muodostui kohtaaminen maisteri Taavetti Laatikaisen kanssa, sillä Isotalon innostamana Laatikainen teki lopullisen lähtöpäätöksensä. Harjun ja Laatikaisen kanssa Isotalo vieraili nuorisoseuran iltoissa, tutustui nimismies Lappiin ja pääsi puhumaan useille miehille yhtäaikaista.¹⁰⁵ Maisterin, jääkäriin ja nimismiehen yhdessä näyttämä esimerkki ilmeisesti vaikutti voimakkaasti nuorempiin miehiin.

Vaikka alkuvaiheessaan miesten värväys pyrittiin pitämään salaisena, tietoja pääsi vuotamaan ulkopuolisille. Toisaalta avoin esiintyminen nuorisoseurassa osoittaa, ettei varsinaiseen salaamiseen tosiasiallisesti pyritty. Epämääräisiä huhuja miesten lähdöstä Saksaan liikkui jo syystalvella 1915 mutta puheisiin kiinnitettiin tarkemmin huomiota vasta, kun oman kunnan miehiä alkoi yksitellen tai pienissä ryhmissä kadota. Kadonneiden määränpäästä oli erilaisia tietoja: osa uskoi miesten menneen hyväpalkkaiseen töihin Saksaan, toiset epäilivät heidän lähteneen Amerikkaan. Lopulta yhteys miesten katoamisen ja Saksan armeijan välillä selvisi. Tarkkojen tietojen puute ja aiheeseen liittyvä tietty salaperäisyys synnytti jatkuvasti uusia täysin perättömiäkin huhuja. Liljan mukaan melko yleisesti uskottiin, että värvärit saivat korvaukseksi päarahaa, ”*jopa 1000 mk joka sielulta*”, jotka Saksaan toimittivat.¹⁰⁶ Samat huhujen aiheuttamat ongelmat koskettivat koko maata ja antoivat asialle pahimmillaan kammottavan ihmiskaupan leiman. Tietojen puutteessa perättömätkin huhut uskottiin todeksi, ja värväreiden syytettiin rahanhimossaan lähettävän arvostelukyvttömiä nuoria epämääräiseen kohtaloon sotaa käyvän maan armeijaan. Tutkimus on osoittanut, että värvärit toimivat vapaaehtoisesti ja palkkiotta.¹⁰⁷

Lappajärveläisten suhtautumisesta jääkäri liikkeeseen löytyy mainintoja molempiin suuntiin. Varsinkin nuoremmat innostuivat asiasta eikä miehiä tarvinnut erityisesti suostutella vaan he olivat valmiita lähtemään tietoja ja mahdollisuuden saatuaan. Halukkuus jääkäriksi oli suurempaa kuin pelkät tilastoluvut yksistään näyttävät. Kaikki halukkaat eivät koskaan päässeet Saksaan asti. Osan matka katkesi etappiteiden sulkeuduttua, osan lähtö estyi perheen valvonnan vuoksi.¹⁰⁸ Tuen osoituksena yksittäiset ihmiset tarjosivat kotonaan majoitusta kunnassa liikkuneille jääkäreille.¹⁰⁹

Jääkäri liikkeeseen kohdistettu kritiikki osoittaa, että venäläisvastaisuudesta huolimatta suora laitton aktivismi ei saanut asukkaiden jakamatonta kannatusta. Liljan

¹⁰⁵ VSHKA CIII16; Wegelius 1933, 66-72, 73-74; Alanen 1980, 199

¹⁰⁶ VSHKA CIII16

¹⁰⁷ Lauerma 1966, 196, 205

¹⁰⁸ VSHKA CIII16

¹⁰⁹ Lappajärvellä Isotalo sai majoituksen ja vapauden toimia kenenkään estämättä. VSHKA CIII16; Hyytinen 2017, 242-243; Wegelius 1933

mukaan huomattava osa asukkaista tuomitsi toiminnan ”poikamaisuutena” ja ”isänmaalle vaarallisena seikkailupolitiikkana”¹¹⁰. Kielteisimminkin asiaan suhtautuivat naiset, erityisesti sellaiset, joiden omaisia oli lähtenyt Saksaan. Kiihkeimmät vaativat ”sielunkauppioiden” hirttämistä. Monet isät vahtivat poikiaan, etteivät nämä pääsisi lähtemään liikkeelle tai pyrkivät lähteneiden perään reitille, jota epäilivät ulkomaille pyrkivien käyttävän.¹¹¹

Kielteinen suhtautuminen on täysin ymmärrettävää. Äidille pojan lähtö saattoi merkitä huoltajan menetystä, isälle taas työvoiman vähenemistä. Molemmille oli yhteistä pelko kiinnijäämisestä ja siitä seuraavasta ankarasta rangaistuksesta. Voimassa olleen rikoslain mukaan toiminta oli yksiselitteisesti valtiopetoksellista sekä maanpetoksellista yhteistoimintaa vihollismaan kanssa. Syyllisiksi todetuille olisi lain mukaan voinut langettaa jopa kuolemantuomion.¹¹² Saksaan sota-aikana lähteneiden tulevaisuudesta ei ollut mitään varmuutta, kerran maasta lähteneen paluutie saattoi olla lopullisesti sulkeutunut. Epämääräisyyden ja laittoman luonteen vuoksi jääkäriiliikettä oli helppo pitää liian riskialttiina yrityksenä.

Ylihärmäläinen värväri Artturi Leinonen totesi vuosikymmeniä myöhemmin, ettei jääkäriaktivismista voida puhua kansanliikkeenä, vaan kansanliikkeen muodosti asiaa vastustaneiden toiminta.¹¹³ Leinosen näkemys on kärjistynyt, ainakaan Lappajärven kohdalla tällainen tulkinta ei ole oikeutettu. Esitetyistä uhkauksista huolimatta kunnan keskeisiä värväreitä, Harjua ja Hyytistä, vastaan ei tehty ilmiantoja. Samoin Isotalo sai rauhassa oleskella kunnassa ja järjestellä asioitaan. Ainoastaan nimismies Lappia, poliisi Sadeharjua ja maanviljelijä Herman Savolaa vastaan tehtiin ilmianto värväystoiminnan vuoksi. Santarmit puuttuivat asiaan, mutta Venäjän vallankumous keskeytti tutkimukset. Ilmianto ei johtanut rangaistuksiin mutta se herätti Liljan mukaan yleistä paheksuntaa ja sen sanottiin olevan häpeäksi koko kunnalle.¹¹⁴ Asukkaiden yleinen kanta välittyy tässä. Vaikka miesten lähettämistä Saksaan ei täysin hyväksytty, asianosaisia ei haluttu paljastaa viranomaisille ja siten helpottaa venäläisten yrityksiä tukahduttaa jääkäriiliikettä. Kuten toiminnan käynnistäjät olivat uskoneet, miesten lähettäminen Saksaan sai tapahtua kuntalaisten puuttumatta.

¹¹⁰ VSHKA CIII16

¹¹¹ Sama

¹¹² Lainsäädännöstä ja jääkäriiliikkeen juridisesta asemasta tarkemmin Lackman 2000, 109-113

¹¹³ Leinonen 1959, 23

¹¹⁴ VSHKA CIII16

3.3. Paikallistulkinnan problematiikka – Lappajärven jääkärit

Jääkäriaktivismi Lappajärvellä ei tuottanut tutkittavia aikalaislähteitä, joten päätelmiä toiminnan motiiveista, ja tuloksista voidaan tehdä oikeastaan vain Saksaan lähteneiden miesten tietojen perusteella. Kovin pitkälle meneviä tulkintoja ei voida tehdä. Tutkittava ryhmä jäi melko pieneksi ja sattumatekijöiden merkitys saattoi olla huomattavan suuri. Saksaan päätyi miehiä, jotka silloin melko lyhyen ajanjakson aikana olivat halukkaita lähtöön ja kokivat lähdön mahdolliseksi.

Yhden paikkakunnan jääkäreitä tarkasteltaessa keskeiseksi kysymykseksi muodostuu miesten kotipaikan määrittäminen, eli minkä kunnan jääkäriksi kenetkin tulisi luokitella. Edes aiheen merkittävimmät tutkijat eivät ole löytäneet yksiselitteistä mallia asian ratkaisemiseksi. Lauerma määrittelee syntymäpaikan ainoaksi edes jotenkin luotettavaksi kotikunnan määrittelyperustaksi.¹¹⁵ Tämäkin peruste saattaa harhaan koska syntymäpaikka saattoi olla kaukana sieltä, missä mies on elänyt ja mistä Saksaan lähtenyt. Työn perässä liikkuvan miehen tai opiskelun vuoksi asuinpaikkaa vaihtaneiden kotipaikan määrittely on yleensä hyvin tulkinnan varaista. Tämän vuoksi eri tutkimuksissa esitetyissä kuntakohtaisissa jääkärimäärissä on eroavaisuuksia riippuen kotipaikan määrittelyperusteesta. Osa teoksista on kirjoitettu paikallishistoriallisesta näkökulmasta ja epäselviä tapauksia on haluttu nähdä oman kunnan miehinä.

Lappajärveläisten jääkärien määrästä esitetyt tulkinnat vaihtelevat 13 ja 15 välillä. Lähteiden ja aiemman tutkimuksen perusteella määrittelen 14 jääkäriä lappajärveläisiksi.¹¹⁶ Lilja mainitsee kertomuksessaan 13 miehen päässeen perille Saksaan.

¹¹⁵ Lauerma 1966, 258. Syntymäpaikka ei riitä yksiselitteiseksi määrittelyperusteeksi edes Lappajärven jääkärien osalta. Taavetti Laatikainen syntyi Haukivuorella mutta omasi lapsesta saakka kiinteät suhteet Lappajärvelle, asui ja vietti paljon aikaansa paikkakunnalla ja sai lopullisen lähtöinnokkeen Lappajärveltä. Laatikainen onkin poikkeuksetta luettu lappajärveläiseksi jääkäriksi. Vastaavasti Lappajärvellä syntyneitä miehiä on lähtenyt jääkäriksi muilta paikkakunnilta. Jaakko Vähäsöyrinki syntyi ja asui Lappajärvellä, mutta oli muuttanut työn perässä Nivalaan ja lähti sieltä Saksaan. Vähäsöyrinki on kaikissa aiemmissa esityksissä määritelty lappajärveläiseksi. Eri tulkinnossa kyseenalaiseksi on jäänyt muun muassa syntyjään lappajärveläinen Antti Kärnä, jonka Leväniemi ja Hyytinen määrittelevät lappajärveläiseksi mutta Wegelius asuinpaikkaan vedoten ylistarolaiseksi. Samoin Hyytinen määrittelee sukusiteiden perusteella Julius Kärnän lappajärveläiseksi, vaikka hän syntyi, asui ja työskenteli Nivalassa. Arthur Indola syntyi Lappajärvellä mutta opiskeli ja työskenteli Vaasassa ja lähti sieltä Saksaan. Syntyjään lappajärveläinen Karl Tarvonen on asuinpaikkansa perusteella luokiteltu yleensä kortesjärveläiseksi. Erittäin kyseenalaisena voidaan pitää Wegeliuksen tulkintaa Väinö Ääriäisestä lappajärveläisenä, sillä hän syntyi Urjalassa ja työskenteli Vimpelissä saaden sieltä innokkeen Saksaan lähtöön. Kts. SJE 1975, 209, 326, 335, 662, 748; Leväniemi 1983, 565, 885-886 loppuviite 25; Wegelius 1933, 191, 198, 200; Hyytinen 2017, 246-247, 254-255, Laukkonen 1966, 302-303.

¹¹⁶ Lappajärveläiset jääkärit Aho, Jaakko (SJE 1975, 52); Hanhikangas, Juho (SJE 1975, 142); Hernessniemi, Elias (SJE 1975, 172); Hyytinen, Alfred (SJE 1975, 193); Jaakkola, Matti (SJE 1975, 212); Kannanniemi, Antti (SJE 1975, 248); Karvala, Vilho (SJE 1975, 259); Kärnä, Antti (SJE 1975, 326); Kärnä, Toivo (SJE 1975, 327); Laatikainen, Taavetti (SJE 1975, 335); Loukola, Kustaa (SJE 1975, 384); Nykänen, Matti (SJE 1975, 457); Saarenpää, Jaakko (SJE 1975, 569); Vähäsöyrinki, Jaakko (SJE 1975, 740)

Leväniemi tulkitsee määräksi 14 miestä, Hyytinen 15.¹¹⁷ Kuntakohtaisen jääkärimäärän on katsottu kuvastavan itsenäisyysliikkeen potentiaalista voimaa ja valmiutta aktiiviseen vastarintaan. Näkemystä kyseenalaistaa se, että jääkäriksi lähteminen saattoi parhaillaankin koskettaa varsin rajallista määrää nuoria miehiä, jotka silloisessa tilanteessaan lyhyen ajanjakson aikana kokivat olevan mahdollista ja perusteltua lähteä Saksaan. Suuri enemmistö ei täysin hyväksynyt värväystä mutta silti pieneltä paikkakunnalta löytyi monta halukasta lähtijää. Leväniemien mukaan aatteellisia perusteita paremmin paikkakuntakohtaisia jääkärimääriä selittää paikallisten värväreiden aktiivisuus ja kyvykkyys.¹¹⁸ Tiettyjen kuntien muista erottuvat määrät viittaavat joukko liikkeen omaiseen yleiseen innostukseen, jossa lähteneiden esimerkki sai muitakin tekemään lähtöpäätöksensä.

Jääkäriksi lähti koko maasta yhteensä 1897 miestä. Maakunnista Pohjanmaa konaisuutena, 784 miestä, ja siitä erotettuna Etelä- ja Keski-Pohjanmaa, yhteensä 466 miestä, erottuvat valtakunnan aktiivisimpina alueina.¹¹⁹ Järviseudun kunnista lähti Saksaan Leväniemen tulkin mukaan yhteensä 78 miestä, joista 39 Korttesjärveltä ja 15 Vimpelistä ja 14 Lappajärveltä. Paikallisen värväyksen merkitys näkyy selvästi, kolmen aktiivisimman kunnan rinnalla muiden kuntien osuus jäi pieneksi. Korttesjärvestä muodostui Fräntin myötä värväys- ja etappikeskus. 39 jääkäriä merkitsi puolta koko alueen jääkärimäärästä ja 1,04% kunnan väkiluvusta.¹²⁰ Etelä-Pohjanmaalla kuntakohtaiset määrät vaihtelivat todella merkittävästi. Mukaan mahtui erittäin suuria lukemia, esimerkiksi Alahärmän 43 miestä, mutta myös kuntia, joissa toiminta jäi hyvin vähäiseksi.

Paikallisen jääkäriaktiivisuuden käynnistymisen suurpiirteinen aikataulu selviää päivämääristä, jolloin miehet saapuivat Lockstedtin leirille. Varsinkin Järviseudun kuntien osalta ne vahvistavat tehtyjä tulkintoja. Korttesjärveläisistä 35 miestä saapui Saksaan vuoden 1915 puolella, kun taas lappajärveläisiä vain neljä ehti perille ennen vuoden vaihdetta ja vimpeliläisistä yksi.¹²¹ Pääosa lappajärveläisistä on lähtenyt matkaan jo joulukuun puolella, koska 5.-7. joulukuuta Lockstedtissa ilmoitautui kuusi miestä. Kaksi saapui paikalle helmikuussa, loput kaksi huhtikuussa.¹²² Aikataulussa näkyy selvästi Isotalon käynnin ja Laatikaisen esimerkin merkitys pääjoukon lähtöön suunnilleen samaan aikaan joulukuun puolivälin jälkeen. Vimpelin värväystä on

¹¹⁷ VSHKA CIII16; Leväniemi 1983, 562; Hyytinen 2017, 246-247, 254-255. Leväniemi on laskenut Antti Kärnän lappajärveläiseksi, Hyytinen edellämainitun lisäksi Julius Kärnän. Molempien tulkinnot perustuvat vahvaan paikallistuntemukseen, varsinkin Hyytisen osalta tehtyihin sukututkimuksiin ja laajaan koottuun muistitietoon. Julius Kärnän kohdalla on myös perusteltua jättää hänet pois lappajärveläisten jääkärien joukosta. Wegelius mainitsee myös luvuksi 14 mutta on jättänyt pois Antti Kärnän ja lisännyt ryhmään Väinö Ääriäisen. Kts. Wegelius 1933, 198.

¹¹⁸ Leväniemi 563, 567. Samanlaiseen tulkintaan on päätynyt Lackman. Kts Lackman 2000, 171

¹¹⁹ Lackman 2000, 200-202; Lauerma 1966, 258-259

¹²⁰ Leväniemi 1983, 562. Muista Järviseudun kunnista Alajärvi ja Soini, 4 molemmista, Lehtimäki ja Evijärvi 1 molemmista.

¹²¹ Leväniemi 1983, 562; Lackman 2000, 171

¹²² SJE 1975, henkilömatrikkelit lappajärveläisistä jääkäreistä

pidetty huonommin järjestettynä, minkä vuoksi Vimpelin miehet pääsivät perille vasta helmi-maaliskuun kuluessa. Vertaaminen koko jääkärijoukkoon osoittaa, että Lappajärven miehet liittyivät mukaan juuri silloin, kun miesmäärän kasvu oli suurimmillaan.¹²³

3.4. Jääkärien tausta

Jääkärien perhetaustassa korostuu sidos maanviljelykseen. Miehistä yhdeksän oli lähtöisin talolliskodeista, työmiesperheen kasvatteja oli neljä ja yksi torppariperheestä. Jääkäriksi lähtiessään viisi oli ammatiltaan maanviljelijöitä, erilaisia työmiehiä oli seitsemän. Joukkoon kuului myös lehtori ja konttoristi.¹²⁴ Merkillepantava on se, että maanviljelijöiksi nimetyt eivät olleet maataomistavia isäntämiehiä, vaan kotitilallaan työskenteleviä talollisten poikia. Koulutusta vaatineiden ammattien edustajat olivat opiskelun ja työn vuoksi muuttaneet pois Lappajärveltä. Rekrytointi tapahtui luonnollisesti enemmistönä esiintyneiden väestöryhmien keskuudessa, joten paikalliset ominaispiirteet näkyvät joukon rakenteessa. Lappajärven elinkeinorakenteeseen suhteutettuna tavallisten työmiesten osuus osoittaa pientä yliedustusta. Kokonaisuudessaan joukon rakenne osoittaa, että jääkäriiliike ylitti yhteiskunnallisten ja sosiaalisten ryhmien rajat. Se ei jäänyt maataomistavan tai varakkaamman väen toiminnaksi, vaan selkeästi työväestöön kuuluvilla miehillä oli huomattava merkitys. Saksalaisten vaatimus joukosta koko kansan läpileikkauksena toteutui siis paikallisellakin tasolla.¹²⁵

Tässä mielessä Lappajärvi muistuttaa vahvasti lähialuettaan ja koko valtakuntaa. Järvisseudun jääkäreistä 53 oli lähtöisin maanviljelijäkodeista, kun taas työmieskotien kasvatteja oli selvästi vähemmän, yhteensä 16. Lähes puolet, yhteensä 37, koko alueen jääkäreistä oli ammatiltaan työmiehiä, mikä alueen elinkeinorakenteen huomioon ottaen oli kohtalaisen paljon. Maanviljelijöiksi merkittyjä ryhmässä oli 35.¹²⁶ Wegeliuksen määritelmän mukaan suomenkielisen Etelä-Pohjanmaan 208 jääkäriin joukossa oli 71 maanviljelijää, 84 tavallista työmiestä ja 24 ammattityömiestä.¹²⁷ Koko maan jääkärijoukko muodostui huomattavan heterogeeniseksi, mukana oli miehiä lähes kaikista yhteiskuntaryhmistä ja ammateista. Alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden osuus korostui selkeästi. Maanviljelijä- ja työmies perheistä lähteneitä miehiä oli yhteensä yli 60%. Tavallisina työmiehinä työskennelleitä oli ylivoimaisesti eniten, lähes

¹²³ Leväniemi 1983, 562-563; Lackman 2000, 192-193

¹²⁴ SJE 1975, henkilömatrikkelit

¹²⁵ Kts esim. Lauerma 1966, 257

¹²⁶ Leväniemi 1983, 565

¹²⁷ Wegelius 1933, 201

30%. Maanviljelijät ja talollisen pojat olivat huomattava ryhmä, mutta ei siinä määrin kuin Lappajärven lähialueilla.¹²⁸

Saksaan lähtiessään lappajärveläiset olivat nuoria mutta selvästi aikuisia. Kaikki olivat 18 täyttäneitä mutta alle 30-vuotiaita. 12 miestä oli syntynyt 1890-luvulla. Koko ryhmän keski-ikä vuonna 1916 oli 22,6 vuotta. Yksikään miehistä ei ollut solminut avioliittoa, yhdellä oli lapsi, joka syntyi 1916. Vaikka jääkäri liikkeen synty ja ensimmäisten jääkärien värväys liittyi kiinteästi yliopiston ja osakuntien piiriin, koko jääkäriryhmässä ja erityisesti maakuntien jääkäreissä koulutettujen osuus jäi hyvin pieneksi. Lappajärven miesten koulutusta rajoittui pääasiassa kansakouluun, mikä oli täysin luonnollista, kun huomioidaan miesten ammattitaidot ja kotiseudulta puuttuvat koulutusmahdollisuudet. Yhdeksän oli käynyt kansakoulun, yhdeltä sekin oli jäänyt kesken, yksi oli suorittanut kansakoulun jatkokurssin. Korkeampaa koulutusta, yliopistotutkinto ja Tampereen kauppakoulu, oli vain kahdella miehellä.¹²⁹ Tilanne oli käytännössä täysin samanlainen koko Järviseudun jääkärien kohdalla.¹³⁰ Koko maan joukossa pelkän kansakoulun käyneiden tai senkin keskeyttäneiden osuus oli lähes 70 prosenttia.¹³¹

Värväreinä toimineiden mukaan rekrytointi ei ollut summittaista houkuttelua, ketä tahansa ei haluttu lähettää matkaan. Luotettavuuden ja sotilaaksi soveltuvuuden ohella miesten taustoihin kiinnitettiin huomiota. Parhaita värvättäviä olivat perheettömät, työttömät ja maataomistamattomat, eli sellaiset, joilla ei ollut vahvoja siteitä tai velvoitteita kotiseudulle.¹³² Lappajärven ja koko maan jääkärien tausta osoittaa, että näin todella toimittiin. Tämä antaa mahdollisuuden pohtia myös lähtöpäätöksen taustoja. Aikalaislähteitä, jotka kuvaisivat luotettavasti miesten motiiveja, ei ole, joten päätelmiä voidaan tehdä vain miesten taustojen ja henkilöhistorian perusteella. Toisaalta lappajärveläiset olivat taustojensa puolesta niin lähellä koko jääkärijoukkoa, että yleisellä tasolla esitettyjä tulkintoja voidaan rinnastaa Lappajärven tilanteeseen.

Koulutus Saksassa nähtiin sotilaallisen vapaustaistelun edellytysten hankkimiseksi. Sen vuoksi tärkeimmät lähtömotiivit lappajärveläisilläkin olivat epäoikeudenmukaisuus ja laittomiksi koettujen venäläistämiskausien aiheuttama katkeruus, turhautuminen ja jopa vihamielisyys, pelko pakkoevakuoinneista ja mahdollisista

¹²⁸ Lackman 2000, 203-204. Maanviljelijöitä ja talollisen poikia koko maan joukossa oli 13,7%, opiskelijoita 14,6%. Kaikkien muiden ammattiryhmien osuus jäi selvästi pienemmäksi. Kts. myös Lauerma 1966, 255-256. Lauerman esittämät luvut eroavat hyvin vähän Lackmanin esittämistä.

¹²⁹ SJE 1975, henkilömatrikkelit. Ryhmän nuorin oli 1898 syntynyt Jaakkola, vanhin 1886 syntynyt Laatikainen. Laatikaisella oli yliopistotutkinto, Antti Kärnä oli käynyt kauppakoulun. Jaakkolaa koskevat tiedot puuttuvat mutta nuoresta iästä päätellen hän tuskin oli opiskellut kansakoulua pidempää.

¹³⁰ Leväniemi 1983, 566. 43 oli käynyt kansakoulun tai hetken keskikoulua, 31 miehellä kansakoulu oli jäänyt kesken. Keskikoulua vastaavaa koulutusta oli vain kolmella.

¹³¹ Lackman 2000, 205. Kaikista jääkäreistä akateemisen loppututkinnon oli suorittanut vain 2,7%, ylioppilastutkinnon 14,2%. Myös Lauerma 1966, 266

¹³² Esim. Leinonen 1959, 14-16

kutsunnoista, itsenäisyystoiveet ja vapaustaisteluun valmistautuminen.¹³³ Kaikki jääkäriaktivismiin osallistuneet syyllistyivät lain mukaan vakavaan rikokseen, mikä osoittaa, että omasta elämänpiiristä saadut kokemukset saivat juridisen valtio- ja maanpetoksen näyttämään ainakin moraalisesti oikeutetulta. Velvollisuus noudattaa lakeja ja Venäjän oikeus hallita Suomea kyseenalaistettiin. Uusin tutkimus on kuitenkin osoittanut pelkät aatteelliset ja isänmaalliset selitysmallit yksipuolisiksi. Taustalla vaikutti muitakin tekijöitä.¹³⁴

Jääkäriaktivismissa mukana olleiden päätökset ja toiminnan motiivit on suhteutettava senhetkiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Sisällissodan jälkeen sitä on usein rinnastettu suojeluskunta-aktivismiin, mutta jääkäriaktivismi toteutui kuitenkin varsin erilaisissa olosuhteissa kuin sisällissotaa edeltänyt suojeluskuntatoiminta. Kokonaisuutta arvioiden tilanne Lappajärvellä vuosina 1915 ja 1916 oli varsin erilainen kuin 1917. Toisin kuin suojeluskuntien kohdalla, arkinen elämä ei tuottanut suoraa tarvetta aseelliselle koulutukselle. Kaikki suunnitelmat olivat epävarmalla pohjalla, koska miesten kotiin paluu tai mahdollinen saksalaisten tukema vapaustaistelu ei ollut suoraan näkyvissä.¹³⁵ Sotatila oli vaikuttanut ihmisten elämään, mutta kustannukset, elintarvikekysymys, työvelvoitteet ja ongelmat venäläisen sotaväen kanssa eivät olleet muodostuneet läheskään niin vakaviksi kuin jatkossa tuli tapahtumaan. Saksaan lähdettiin rauhallisesta yhteiskunnasta. Vallankumoukset, yhteiskuntarakenteiden hajoaminen ja kansan jakautuminen kohti sisällissotaa eivät olleet näkyvissä.

Tällaisessa kontekstissa lähtö sotilaskoulutukseen vihollismaan armeijaan oli radikaali ratkaisu, jossa yhdistyivät henkilökohtaiset syyt ja sopivat olosuhteet. Lähtijän oli löydettävä itselleen asiallinen perustelu, minkä lisäksi olosuhteet ja elämäntilanne oli koettava sellaiseksi, että lähteminen oli mahdollista. Jääkäreissä, niin lappajärveläisissä kuin koko maan joukossakin, näkyvä sitoutumattomuus ja irrallisuus vahvistavat tulkintaa. Aatteellisia perusteluita olisi varmasti löytynyt tilallisväestöstä laajemminkin mutta maanomistus on nähty jääkäriksi lähtöä hidastavana tekijänä. Siinä missä oma talo oli omaisuutta, joka myöhemmin tuli kannustamaan suojeluskuntatoimintaa, jääkäriliikkeeseen liittyvät riskit, epävarmuus ja laittomuus vähensivät talolisten osallistumista.¹³⁶

Yhdeksi lähtömotiiviksi on tarjottu kotiseudun heikentyneitä toimeentulomahdollisuuksia. Lackman ja Leväniemi viittaavat siihen, että kotiseudulle ei jäänyt

¹³³ Kts esim Lackman 2000,

¹³⁴ Aihetta käsittelee laajasti esim Lackman 2000, 184-192; Lauerma 1966, 269

¹³⁵ Saksa ei antanut jääkäri liikkeen johdolle suoria lupauksia maihinnoususta tai vapaustaistelun aloituksesta. Saksa käytti määräysvaltaa jääkäri liikkeen päätöksenteossa ja pataljoonan käytöstä. Saksan motiiveja ohjasi ennen kaikkea sen omat sodan päämäärät eikä Suomen kysymys. Jos värväystilanteessa miehille annettiin tietoja kotiinpaluusta tai tavoitteista, ne eivät varmuudella vastanneet todellisuutta. Kts Lackman 2000, 80, 693-695.

¹³⁶ Lauerma 1966, 257

mitään menetettävää.¹³⁷ Työn perässä liikkuvan työmiehen mahdollisuudet kotiseudulla olivat hyvin rajalliset. Lappajärven ja erityisesti Järvisseudun jääkäreissä on nähtävissä sosiaalisen aseman heikentymistä, itsenäiset tilatkaan eivät elättäneet kaikkia lapsia ja tilallisten pojat eivät enää automaattisesti päätyneet tilallisväestöön vaan tavallisiksi työmiehiksi.¹³⁸ Erityisesti nuorempien poikien asema saattoi olla heikompi. Tällaisina esimerkkeinä voidaan mainita Toivo Kärnä, joka oli vanhempiansa 7. lapsi ja 4. poika sekä torppariperheen poika Alfred Hyytinen, joka oli isänsä 6. poika ja vanhempiansa 8. lapsi.¹³⁹ Alhainen elintaso ei kuitenkaan suoraan selitä jääkäriksi lähtöä, vaikka osan on arvioitu lähteneen matkaan töiden toivossa.

Politiikassa lappajärveläiset kannattivat jääkäriiliikettä yleensä tukevia suuntauksia. Pohjanmaan aktiivisimmilla alueilla Maalaisliitto ja Nuorsuomalainen - tai Ruotsalainen puolue saivat eniten kannatusta. Vanhasuomalaisen puolueen tukialueet olivat pääsääntöisesti passiivisempia. Porvarillisuus ei ollut yksistään selittävä tekijä, sillä monessa aktiivisessa jääkärikunnassa sosialismilla oli voimakas kannatus. Työläistaustaisten miesten osuus lappajärveläisistä oli niin huomattava, että sosialismin kannattajia oli joukossa väkisinkin.¹⁴⁰

Tarkoituksellisesti valheellisilla lupauksilla houkuteltuja lappajärveläisten joukossa ei todennäköisesti ollut. Sosialismin vähäisen kannatuksen perusteella voi päätellä, etteivät työläistaustaisetkaan miehet tavoitelleet nimenomaisesti työväen etua.¹⁴¹ Kaikki värvärit tai jääkäriksi aikovat eivät kuitenkaan tarkasti tienneet mikä perillä odotti ja mihin Saksan armeijaan päätyneet sitoutuivat. On perusteltua olettaa, että pääosin lappajärveläisillä oli käytettävissään niin hyviä tietoja kuin se silloisessa tilanteessa oli mahdollista. Toiminnan käynnistänyt von Essen oli itse hankkinut tietonsa Tukholmasta, ja Isotalon tiedot Lockstedtista perustuivat omaan kokemukseen. Jotkut saattoivat silti päätyä matkalle puutteellisin tiedoin. Sotilaskoulutukseen liittyen von Essen oli saanut jo Tukholmasta tiedon, ettei suomalaisia miehiä viedä rintamalle taistelutehtäviin. Vakavat ongelmat, jotka rintamalle siirtymisestä aiheutuivat lappajärveläisten ja koko joukon keskuudessa osoittavat, ettei todellisuus Saksassa vastannut odotuksia.¹⁴² Liikkeellä olleet huhut hyväpalkkaisista töistä saattoivat

¹³⁷ Leväniemi 1983, 566; Lackman 2000, 184-185, 190

¹³⁸ Lappajärvellä kahden talollisen pojan ammatiksi on merkitty työmies, vastaavasti molemmat koulutusta hankkineet olivat talollisperheistä.

¹³⁹ Hyytinen 2010, 273, 276

¹⁴⁰ Lackman 2000, 205-206; Leväniemi 1983, 563.

¹⁴¹ Lackman 2000, 184-192. Lackman käsittelee valheellisia lupauksia ja työläisjääkäreiden poliittisia motiiveja mutta toteaa molempien ilmiöiden olleen todennäköisesti varsin harvinaisia lähtömotiiveja. Poliittisuus jääkärien keskuudessa alkoi nousta esille vasta Saksassa vuoden 1917 aikana.

¹⁴² Lackman 2000, 172, 186, 193-194. Lackmanin mukaan monet värvärit olivat käsittäneet asian niin, ettei Saksaan lähteviä suomalaisia vietäisi taistelutehtäviin. Miesten värväminen Etelä-Pohjanmaalla loppui käytännössä jääkäripataljoonan siirtoon rintamalle taistelutehtäviin. Todennäköisesti ainakin osa miehistä teki lähtöpäätöksen sen tiedon varassa, ettei joukkoa käytetä taisteluissa.

vaikuttaa päätökseen.¹⁴³ Jotkut saattoivat haaveilla aseman noususta sotilasuralla, kun taas opiskelun kautta edenneet uhrasivat uransa Saksaan lähdön vuoksi. Lappajärvellä helpottavina tekijöinä vaikuttivat koko Etelä-Pohjanmaan yleiset piirteet: maan aktiivisin värväysverkosto, liikkeen laaja suosio, etappiteiden läheisyys, lyhyempi matka rajanylityspaikoille ja perinteet ulkomaille muuttamiseen, joka maailmansodan myötä oli huomattavasti vaikeutunut.¹⁴⁴

Valtakunnallisissa tutkimuksissa on havaittu tiettyjen paikkakuntien ja jopa yksittäisten kylien nousevan esiin poikkeuksellisen aktiivisina alueina, mikä viittaa tehokkaan värväyksen lisäksi joukkoliikkeen piirteitä saavaan lähtöinnostukseen. Eriytyisenä lappajärveläisenä paikallispiirteenä ja osittain lähtöpäätöksiä selittävänä tekijänä näyttäytyy monen miehen yhteydet Kärnän kylään. Timo Hyytinen toteaa yhteensä kymmenellä Saksaan lähteneellä miehellä olleen ainakin jonkinlainen yhteys Kärnäen.¹⁴⁵ Pienessä kylässä nuoret miehet tunsivat toisensa ja osalla oli keskinäisiä sukulaissuhteita. Lähtöpäätöksiä tehtiin ja matkaan lähdettiin yhdessä toisten esimerkiksi tukemana. Tulkinta vahvistuu tarkastelemalla päivämääriä, jolloin miehet ovat Lockstedtiin saapuneet. Kärnän miehistä kaksi saapui samana päivänä joulukuussa ja neljän miehen ryhmä 7.1.¹⁴⁶ Vastaavasti Karvalan kylän kaksi miestä saapui perille samana päivänä.¹⁴⁷

3.5. Jääkärit sotilaina

Miesten vaiheet Saksan armeijaan kuuluvassa joukko-osastossa eivät suoranaisesti kosketa Lappajärveä mutta niiden perusteella voidaan edelleen tehdä päätelmiä paikallisesta jääkäriaktivismista. Perille päässeistä lappajärveläisistä 13 sai koulutusta ja osallistui itärintaman taisteluihin Misse-joella, Riianlahdella ja Aa-joella. Valtaosa suomalaisista miehistä palveli tavallisina rivimiehinä. Kolme lappajärveläistä sai ylennyksiä jo jääkärikauden aikana.¹⁴⁸ Pääosa kuului juuri siihen ryhmään, jonka arvoasema ja ylenemismahdollisuudet pataljoonassa olivat heikoimmat, eli suomenkieliseen kouluttamattomaan työväestöön.¹⁴⁹ Taisteluissa kaatui 13 suomalaista jääkäriä, tapaturmaisesti menehtyi saman verran.¹⁵⁰ Tästä ryhmästä lappajärveläiset joutuivat

¹⁴³ VSHKA CIII16; Lackman 2000, 184-192

¹⁴⁴ Lauerma 1966, 258-260

¹⁴⁵ Hyytinen 2017, 246-247, 254-255. Osa asui Kärnäessä, Vähäsöyringillä, Antti ja Julius Kärnäällä sekä Laatikaisella oli vahvat sukusiteet ja kontaktit Kärnäen. Korttesjärveläiseksi laskettu Tarvonen syntyi Kärnäessä.

¹⁴⁶ SJE 1975, henkilömatrikkelit. Samana päivänä mahdollisesti samassa ryhmässä saapui perille myös Korttesjärvellä asunut mutta Kärnäessä syntynyt Karl Tarvonen. Kts. Hyytinen 2017, 246

¹⁴⁷ SJE 1975, henkilömatrikkelit. Kts myös Hyytinen 2017, 246

¹⁴⁸ SJE 1975, henkilömatrikkelit

¹⁴⁹ Lackman 2000, 217

¹⁵⁰ Lauerma 1966, 836

kantamaan suuren taakan, sillä kolme Lappajärven miestä kuoli Saksassa. Kaksi kaatui Misse-joella tykistötulituksessa kesäkuussa 1916. Työlomalle matkaavia jääkäreitä kuljettanut juna joutui onnettomuuteen tammikuussa 1918, jolloin 12 jääkäreitä kuoli, näiden joukossa yksi lappajärveläinen. Yksi mies ei sairauden takia osallistunut koulutukseen eikä rintamapalvelukseen.¹⁵¹

Jääkärien pääjoukko, noin 900 miestä, palasi Suomeen 25.2.1918. Jos Saksaan oli lähdetty valmistautumaan venäläisiä vastaan suuntautuvaa vapaustaistelua varten, miehet palasivat itsenäiseen Suomeen keskelle suomalaisten keskinäistä sisällissotaa. Yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta jääkärit liittyivät valkoiseen armeijaan, jonka pääasiallisena vastapuolena olivat suomalaisesta työväestöstä muodostetut punakaartit. Pääjoukon mukana palasi Suomeen seitsemän Lappajärven jääkäreitä, jotka kaikki osallistuivat sisällissodan taisteluihin valkoisessa armeijassa.¹⁵² Pataljoonan kotiuttamista suunniteltaessa jouduttiin arvioimaan erityisesti työläisjääkärien luotettavuutta ja halukkuutta sotia suomalaista työväestöä vastaan. Jokainen jääkäri joutui jo Saksassa tekemään oman ratkaisunsa. Kotiin pääsyn edellytyksenä oli Suomen armeijaan tehtävän palvelusitoumuksen ja uskollisuudenvalan allekirjoittaminen.¹⁵³ Kaikki lappajärveläiset olivat siis allekirjoittaneet kyseisen sopimuksen, toisaalta taas johdon taholta kenenkään paluuta Suomeen ei haluttu estää poliittisista tai luotettavuussyistä.

Suomeen valkoiseen armeijaan palanneiden jääkärien määrän perusteella on tehty arvioita paikallisen jääkäriaktiivisuuden luonteesta ja värväyksen onnistumisesta. Lappajärveläisistä palasi Suomeen tasan puolet, mikä ei merkittävästi eroa lähialueen tai koko maan tilanteesta. Ennen sisällissotaa tai sodan aikana Suomeen palasi yhteensä 1328 jääkäreitä eli 70% koko joukosta.¹⁵⁴ Järviseudun jääkäreistä ryhmään kuului yhteensä 44 miestä eli 56,4% lähteneistä. Leväniemi on tulkinnut Järviseudun kotiin palanneiden miesten määrän kuvaavan paikallisen värväyksen onnistumista. Etappikeskuksena toimineen Korttesjärven miehistä palasi lähes 70%, lappajärveläisistä 50% ja toimivan värväysverkoston puutteesta kärsineen Vimpelin miehistä 40%.¹⁵⁵ Luvut ovat vahvasti suuntaa antavia, mutta eivät suoraan selitä noin kahden vuoden mittaiseksi venyneen jääkärikauden aikaisia muutoksia yleistilanteesta ja jääkärien olosuhteissa tai sattumia, jotka eivät olleet mitenkään riippuvaisia paikallisesta värväyksestä.

¹⁵¹ SJE 1975, henkilömatrikkelit; Lauerma 1966, 695

¹⁵² SJE 1975, henkilömatrikkelit; Leväniemi 1983, 567

¹⁵³ Lackman 2000, 557-560, 714-715.

¹⁵⁴ Lackman 2000, 559

¹⁵⁵ Leväniemi 1983, 567-568. Leväniemi ei huomioi luvuissaan Saksassa kuolleiden tai sairastumisen takia joukosta poistuneiden merkitystä. Leväniemi on tulkinnut Vimpelissä miesten innostuneen toisiaan matkaan, joten joukossa olisi ollut heikommin sotilaaksi soveltuvia. Vimpelin 15 miehestä vain 9 osallistui taisteluihin ja 6 palasi valkoiseen armeijaan.

Valkoiseen armeijaan palaavia lappajärveläisiä yhdisti talollistausta ja työskentely kotitilalla tai koulutuksella hankittu ammatti. Ainoastaan yksi mies oli selkeästi työmiestaustainen. Läpileikkaukseltaan ryhmä muistutti ennen sotaa perustettujen suojeluskuntien ja valkoisen armeijan miehistöä. Isotalon käynnin yhteydessä Laatikaisen ympärille muodostunut ryhmä oli kokonaisuudessaan mukana, mikä viittaa oikeisiin taustatietoihin ja miesten soveltuvuuteen sotilaselämään. Kaksi sai kotiinpaaluun yhteydessä ylennyksen upseeriksi ja muut aliupseeriksi, jääkärikaudella kolme oli osallistunut erikoiskoulutukseen ja yksi saanut komennukseen erityistehtäviin Suomeen. Sisällissodan jälkeen kuusi miestä päätyi jollakin tavalla sotilasuralle.¹⁵⁶

Työmiestaustaiset lappajärveläiset poistuivat eri syistä jääkärijoukosta jo Saksassa. Sosiaalinen tausta tai poliittiset mielipiteet eivät kuitenkaan näytä suoraan selittävilä tekijöiltä. Todennäköisimmin syyt löytyvät värväystapahtumasta, virheellisistä odotuksista ja seikoista, joihin itse ei voinut vaikuttaa eli todellisista olosuhteista Saksassa ja sattumatekijöistä. Molemmat taistelussa kaatuneet olivat selvästi työmiestaustaisia.¹⁵⁷ Kolme miestä erotettiin pataljoonasta rintamaolosuhteissa kurinpidollisista syistä. Yksi erosi joukosta ennen kotiutusta mutta kuoli junaonnettomuudessa.¹⁵⁸

Osa miehistöstä osoittautui saksalaisesta näkökulmasta kuriin sopeutumattomiksi ja poistettiin pataljoonasta sen siirryttyä rintamapalvelukseen. Suurimmat niskuroinniksi tulkitut mielenilmaukset ja palveluksesta kieltäytymiset aiheutuivat joukon käytöstä taisteluissa ja suunnitelluista hyökkäystehtävistä. Tappioiden pelättiin pahimmillaan tuhoavan koko liikkeen tulevaisuuden. Asetelmassa kärjistyi suomalaisen jääkärin näkökulman ja suurvaltapolitiikan yhteentörmäys. Kaikki jääkärit olivat joutuneet allekirjoittamaan palvelussitoumuksen, joka velvoitti *”kaikin voimin ja kaikkialla palvelemaan Saksan valtakuntaa”* ja *”tottelemaan Saksan valtio- ja sotilaslakeja samoin kuin sodankäyntiä koskevia määräyksiäkin”*¹⁵⁹. Käytännössä sopimus teki suomalaisista vapaaehtoisista tavallisia Saksan armeijan sotilaita. Lackmanin mukaan esiin nousi kysymys, kenen hyötyä viime kädessä tavoiteltiin, vapaan Suomen vai Saksan. Osa rivimiehistä vetosi saamiinsa lupauksiin, ettei joukkoa viedä rintamalle tai mahdollisuuksista siviilitöihin vaatien pääsyä pois rintamalta. Tyytymättömyyden purkauksiin vaikuttivat osaltaan seikat, joihin ei ehkä osattu valmistautua: rintamaelämän kurjuus, pitkittyvä oleskelu Saksassa, koti-ikävä, rivimiesten olemattomat mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseensa ja kyllästyminen suomalaisenkin päällystön ylimielisyyteen.¹⁶⁰ Pahimmin niskurointiin syyllistyneitä miehiä varten perustettiin Altona-Bahrenfeldtin tykistövarikon työkomennuskunta. Kyseessä oli eräänlainen vanhaleiri, jossa miehet joutuivat kurjissa oloissa raskaaseen työhön aseistettujen

¹⁵⁶ SJE 1975, henkilömatrikelit.

¹⁵⁷ Sama

¹⁵⁸ Sama

¹⁵⁹ Lackman 2000, 278

¹⁶⁰ Lackman 2000, 218-225, 297-298, 315-324, 342-349, 420-421

vartijoiden valvonnassa. Marraskuun 1916 ja syyskesän 1917 välisenä aikana Altonan osastoon passitettiin yhteensä hieman yli 200 miestä eli noin 11 % koko jääkärijoukosta.¹⁶¹ Järvisseudun miehiä joukossa oli yhteensä 12.¹⁶²

Lappajärven jääkäreistä kolme päätyi Altonaan eri vaiheissa syksyllä 1916 ja talvella 1917.¹⁶³ Heidän osallisuudesta todelliseen kapinointiin tai muiden yllyttämiseen ei ole tietoja. Päätös sotilaaksi sopeutumattomuudesta saatettiin tehdä vähäisiläkin perusteilla, kaikki tulivat erotetuksi pataljoonasta tilanteissa, joiden yhteydessä kymmeniä muitakin erotettiin.¹⁶⁴ Kaikkia kolmea yhdisti työmies-ammatin¹⁶⁵ lisäksi saapuminen Saksaan jo joulukuussa eli lähes ensimmäisinä lappajärveläisinä. Kaksi Lappajärveltä matkaan lähtenyt saapui perille samana päivänä, mikä viittaisi yhteiseen lähtöpäätökseen ja molempien vaiheet Saksassa virheellisiin tietoihin ja odotuksiin. Lappajärveläiset olivat hyvin samankaltaista väkeä kuin muutkin tyytymättömyyttään protestoineet ja Altonaan passitetut. Joukko koostui suurimmaksi osaksi työmiehistä ja muista kouluttamattomista alemmista yhteiskuntaryhmistä eli niistä, joiden asema pataljoonassa oli kaikkein heikoin ja epävarmin, jotka kokivat kohtelunsa kaikkein epäoikeudenmukaisimpana, ja joiden keskuudessa Lackmanin mukaan oli eniten virheellisten tietojen ja odotusten varassa matkaan lähteneitä.¹⁶⁶ Altonaan komennetut pääsivät palaamaan Suomeen vasta marras-joulukuun taitteessa 1918, joten he eivät osallistuneet sisällissotaan. Sen sijaan pataljoonasta erotettuja Lappajärven miehiä liittyi kotiinpaluunsa jälkeen armeijaan, osallistui heimosotaretkiin ja Lappajärven suojeluskuntaan.

Vuoden 1917 lopulla ja 1918 alussa pataljoonasta irtaantuminen kiihtyi entisestään, kun miehiä oman anomuksen perusteella ryhdyttiin laskemaan siviilitöihin ja osa eristettiin muista poliittisista syistä. Kyse oli siis Suomeen palautettavan joukon muokkaamisesta ja yhtenäistämistä sisällissodan varalle. Sotilaspalvelukseen kylästyneimmät lähtivät töihin tilaisuuden saatuaan. Vastaavasti epäluotettaviksi koettuja ja aatteeltaan sosialismiin suuntautuneita, potentiaalisia punakaartilaisia, ryhdyttiin luotettavuussyistä erottamaan muista.¹⁶⁷ Vasta sisällissodan jälkeen Suomeen

¹⁶¹ Lackman 2000 418-421; Lauerma 1966, 683-686

¹⁶² Leväniemi 1983, 567

¹⁶³ SJE 1975, henkilömatrikelit. Kts myös Lackman 2000, 353-358, 417, 419. Ensimmäinen mies erotettiin pataljoonasta jo syyskuussa 1916 kuuluen ilmeisesti niihin, jotka miehistöille järjestyksessä kyselyssä kannattivat pataljoonan hajottamista. Toinen mies päätyi Altonaan marraskuussa eli siinä vaiheessa, kun leirin miesmäärä alkoi huomattavasti kasvaa. Kolmas joutui Altonaan helmikuussa 1917, eli Aa-joen hyökkäyssuunnitelman aiheuttaman joukkokieltäytymisen ja totelemattoman rivijääkärin ampumisen jälkiselvittelyssä.

¹⁶⁴ Lackman 2000, 358, 417-421

¹⁶⁵ Kaksi miestä oli kotoisin talollisperheestä mutta päätyneet työmiehiksi.

¹⁶⁶ Altonaan joutuneista työmiehiä 32,0%, maanviljelijöitä 19,0%, sekalaisia 17,6%, merimiehiä 9,7% ja käsityöläisiä 9,3% Lackman 2000, monin kohdin, esim 293, 342-350, 418-421,

¹⁶⁷ Pääsääntöisesti Altonaan passitetuille miehille ei annettu edes mahdollisuutta palata pääjoukon mukaan Suomeen, vaikka miehet oli jo aiemmin siirretty siviilitöihin. Lauerma 1966, 693-695; Lackman 2000, 536-539, 557-560, 565-570

pääsi palaamaan yhteensä 451 miestä, joista järviseutulaisia oli 12.¹⁶⁸ Paluu Suomeen sisällissotaan valkoiselle puolelle herätti keskustelua ja levottomuutta erityisesti työmiesjääkärien keskuudessa. Lappajärveläiset työmiesjääkärit olivat jo tässä vaiheessa pääosin poistuneet pataljoonasta. Yksi lappajärveläinen erosi pataljoonasta vielä tammikuussa 1918. Epäselväksi jää halusiko työmiestaustainen mies itse siviilitöihin vai oliko kyseessä monen muun työmiesjääkäriin tavoin haluttomuus lähteä Suomeen, missä vapaustaistelu oli muuttumassa sisällissodaksi.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Lackman 2000, 559, Leväniemi 1983, 567. Leväniemi on laskenut lappajärveläisiksi 3 mutta joukkoon voidaan lisätä Jaakkola, joka vapautettiin sairauden vuoksi pataljoonasta siviilitöihin kahden viikon palveluksen jälkeen.

¹⁶⁹ SJE1975, 142. Matrikkelin mukaan mies laskettiin työlomalle Kölniin 10.1.1918 ja kuoli työlomalle matkaavia miehiä kuljettaneen junan törmäyssonnettomuudessa. Lappajärveläisen muistitiedon mukaan mies oli junassa aseellisena vartijana. Muistitiedolle ei löydy vahvistusta muista lähteistä. Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot. Kts myös Hyytinen 2017, 251; Lackman 2000, 715.

4 SUOJELUSKUNNAT

4.1. Suojeluskuntajärjestön synty

Maaliskuun vallankumous 1917 lopetti tsaarin vallan koko valtakunnassa. Kansalaisvapaudet palautuivat, ja samalla vapautuivat tukahdutettuina olleet poliittiset kysymykset Suomen valtiollisesta asemasta ja yhteiskunnallisista uudistuksista. Vallankumouksen seurauksena syntyi järjestysvallan tyhjiö, kun keisarin hallintoa edustaneet viranomaiset, erityisesti poliisit, joutuivat eroamaan viroistaan. Samalla alkoi porvarillisten piirien ja työväestön välille vuoden loppuun asti jatkunut kiista järjestysvallan käyttöoikeudesta. Toimiva ja puolueeton järjestyskoneisto puuttui monista kaupungeista ja eteläisen Suomen maalaiskunnista, mikä näkyi erityisesti poliittisen radikalismien ja ulkoparlamentaarisien toimintatapojen yleistyessä vuoden loppupuoliskolla.¹⁷⁰

Kansalaisryhmien välisiä suhteita kiristi kevästä lähtien työväestön uudistusvaatimukset, joita ajettiin lakoilla ja joukkovoimalla painostaen. Erityisesti huomiota herättivät kevään maatalouslakot ja niiden yhteydessä syntyneet mellakat sekä väkivaltaisuuDET. Työväestön tyytymättömyyden kasvaessa mielenosoitukset ja mellakoinnit yleistyivät saaden porvariston silmissä huliganismin ja anarkismin luonteen. Kevään ja kesän lakkojen tavoitteet olivat lähinnä taloudellisia, loppu vuodesta ne saivat poliittisen luonteen. Kulminaatiopisteenä on pidetty marraskuun suurlakkoa, jonka avoin vallankumouksellisuus ja väkivaltaisuus vei pohjan porvariston ja sosialistien yhteistyöltä.¹⁷¹

¹⁷⁰ Aiheesta esim. Rasila 2018, 67-68; Tiihonen 2019, 92-98; Alapuro 2017, 171-179; Uola 1998, 51-64, 69-74

¹⁷¹ Alapuro 2017, 171-179, 183-195; Tiihonen 2019, 204-208; Manninen 1998, 29; Rasila 2018, 69-71; Uola 1998, 157-181; Haapala, 1995, 220-223, 237-241

Porvarillisten puolueiden hallitusyhteistyö sosialistien kanssa epäonnistui sekä Suomen valtiollisen aseman ratkaisemisy yrityksissä sekä yhteiskunnallisten uudistusten toteuttamisessa, erityisesti elintarvikekysymyksessä, johtaen eduskunnan hajotukseen ja sosialistisenaattorien eroon. Maasta puuttui hallitusvalta, joka olisi pystynyt johtamaan ja rauhoittamaan yhteiskunnan ongelmia. Sosialistien tappio lokakuun eduskuntavaaleissa ja jääminen hallituksen ulkopuolelle ennakoivat siirtymistä lainsäädäntötyön ulkopuolelle. Marraskuun jälkeen edes täyden itsenäisyyden hankkiminen ei yhdistänyt eri poliittisia linjoja. Kahtiajaon konkreettiseksi osoitukseksi muodostuivat kansalaisten omat aseelliset järjestöt, suojeluskunnat ja työväen järjestyskaartit, myöhemmin vallankumoukselliset punakaartit. Aseelliset joukot yhdistettiin osaksi kaikkien poliittisten ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisua. Työväenkaartien venäläisiltä saaduissa aseissa ja bolsevikkiyhteyksissä kiteytyivät kaikki porvariston kokenemat uhkat ja pelot: anarkia, väkivalta, vallankumous ja este itsenäisyydelle.¹⁷²

Suojeluskuntien perustamisessa erotetaan eri linjoja jaottelun pohjautuessa pääasiallisesti perustamismotiiveihin mutta myös alueellisiin ja ajankohtaan liittyviin seikkoihin. Ensimmäiset porvarillisen järjestäytymisen keskittymät muodostuivat keväällä ja kesällä 1917 Vaasan ympäristöön ruotsinkieliselle rannikkoalueelle ja Lounais-Suomeen Satakunnan, Hämeen ja Varsinais-Suomen suurtila-alueille. Kansalaiskokousten ja yksityisten ihmisten spontaaneista aloitteista päädyttiin perustamaan järjestysmiehistöjä tai suojeluyhdistyksiä turvaamaan yleistä rauhaa ja järjestystä, työrauhaa ja yksityisomaisuutta. Keskeisimmät huolenaiheet liittyivät lakkomellakoihin mutta myös esimerkiksi epäoikeudenmukaiseksi koetun elintarvikelain epäkohtiin ja mahdollisiin viljatakavarikointeihin. Vaasan ympäristössä yhdistysten perustajina olivat yleensä kunnat ja Lounais-Suomessa yksityiset tahot, maataloustuottajat ja virkamiehistöön kuuluvat henkilöt. Vaikka monilla joukoilla oli käsi- ja metsästysaseita ja joukot toimivat varsinaisten suojeluskuntien lähtökohtina, niiden taustalla oli pääasiallisesti itsepuolustusluonteinen vastareaktio eikä itsenäisyysaktivistiset tavoitteet. Paikoin ne toimivat virallisen järjestysvallan statuksella.¹⁷³

Eniten huomiota osakseen saanut suojeluskuntien perustamislinja kehittyi itsenäisyysaktivistien tavoitteiden mukaisesti muodostetuista palokunnista ja suojeluskunnista. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen itsenäisyysaktivistit asettivat tavoitteekseen Suomen täydellisen itsenäisyyden ja venäläisen sotaväen poistamisen Suomen alueelta, he pitivät yllä suhteitaan Saksan sodanjohtoon ja suunnittelivat jääkäripataljoonan palauttamista kotimaahan. Venäläisten joukkojen poistamisen ei uskottu

¹⁷² Tiihonen 2019, 88-92, 128-135, 176-179; Rasila 2018, 41-46; Haapala 1995, 220-225, 235-237

¹⁷³ Aiheesta laajemmin ja tarkemmin Palttala 1984, 54-58; Manninen 1992a, 292-296, 301-304; Manninen 1998, 17-20, 22-23; Selen 2001, 16-18. Turun ja Porin läänin kuvernööri Collan kannusti viljelijöitä järjestysvoiman perustamiseen. Keskusjärjestöksi perustettiin esim. Satakunnan järjestyskunta, jolle luodut säännöt saivat vahvistuksen porvarillisilta senaattoreilta ja kenraalikuvernööri Stahovitsilta

onnistuvan ilman aseellista voimankäyttöä ja sen vuoksi ryhdyttiin luomaan kansallista sotilaallista voimaa, taistelujärjestöä, joka kansannousun tavoin tukisi kotiin palaavaa jääkäripataljoonaa tai jopa saksalaisia maihinnousujoukkoja. Paikalliset taistelujärjestöt toimisivat tulevan kotimaisen armeijan runkona ja puolustaisivat kotiseutujaan venäläisten sotilasmielivallalta ja estäisivät perääntyvien joukkojen tuhoittoa mutta vastaisivat myös yleisen rauhan säilymisestä.¹⁷⁴

Suurimman vastuun suunnitelmien toteuttamisesta kantoivat Aktiivinen komitea ja Sotilaskomitea. Edellä kuvatut järjestysmiehistöt olivat pääsääntöisesti koulutamattomia ja heikosti aseistettuja¹⁷⁵ kun taas aktivistien tavoitteena oli alusta alkaen hyvin organisoitu, koulutettu ja aseistettu joukko. Siinä missä viranomaiset kannustivat järjestysmiehistöjen perustamista ja hyväksyivät niiden sääntöjä, aktivistiset suojeluskunnat olivat juridisesti lain vastaisia, minkä vuoksi ne alkuvaiheessaan pyrittiin salaamaan viranomaisilta. Järjestöt piti paikallistasolla naamioida urheiluseurojen tai palokuntien kulissien taakse. Aktivistit näkivät alkuvaiheessa viholliskuvanaan nimenomaan venäläiset ja kannattivat sisäpolitiikassa yhtenäisyyttä ja puolueettomuutta toivoen myös työväestön liittyvän suojeluskuntiin. Selvästi itsenäisyysaktivistiset suojeluskunnat saivat jalansijaa aluksi vain osassa maata, erityisesti entisillä jääkärialueilla Pohjanmaalla, Karjalassa ja Itä-Suomessa.¹⁷⁶

4.2 Lappajärven suojeluskunta

Suojeluskuntatoiminnan käynnistyminen Lappajärvellä liittyi Etelä-Pohjanmaan palo- ja suojeluskunta-aktivismiin suuntauksen ensimmäiseen vaiheeseen, joka ajoittui heinäkuun puolivälissä 1917 järjestetyn Lapuan päivän kansanjuhlan jälkeiseen aikaan. Juhla sai itsenäisyyshenkisen sisällön, venäläisiä vaadittiin poistumaan maasta ja ihmisiä kannustettiin oma-aloitteiseen varustautumiseen. Ensimmäiset palokuntien nimellä toimineet järjestöt aloittivat toimintansa jo heinäkuun puolella mutta varsinaisesti järjestöjen perustaminen vilkastui elo-syyskuussa. Perustaminen jatkui kuntakohtaisen innostuksen mukaisesti koko syksyn ja alkavan talven viimeisten aloittaessa toimintansa sodan jo puhjettua.

Ensimmäiset tiedot palokuntatoiminnasta toi opettaja Lilja, joka oli elokuun puolivälillä Kokkolassa opettajien kokouksessa kuullut uusista yhdistyksistä ja Kortesjärvellä saanut tarkempia tietoja. Tarkoitus oli perustaa yhdistyksiä, jotka palokunnan nimissä salaisesti harjoittelisivat *”aseiden käyttöä sille varalle, että suojelee*

¹⁷⁴ Manninen 1998, 20; Selen 2001, 18; Uola 1998, 92-97

¹⁷⁵ Kts. esim. Manninen 1992a, 296, 304; Selen 2001, 15-17

¹⁷⁶ Palttala 1984, 60-66; Manninen 1992a, 298-300; Manninen 1998, 20-22; Uola 1998, 92-97; Korpi-saari 2009, 152-156

paikkakuntaa, jos ryssät poistuessaan aikovat tehdä pahojaan."¹⁷⁷ Lilja kiinnostui asiasta ja päätti jääkärivärvärinä toimineen Harjun kanssa järjestää kansalaiskokouksen keskus-telemaan palokunnan perustamisesta. Kokous järjestettiin 26. elokuuta¹⁷⁸ yhteiskou-
lulla.¹⁷⁹

Liljan mukaan:

*"Kansalaiskokous pidettiin mutta asiaan suhtauduttiin yleensä kylmäkiskoisesti, jopa vi-
hamielisesti. Arveltiin, että tuollaisilla hommilla "saamme vain kasakat pitäjään."*"¹⁸⁰

Vielä elokuussa ainakaan asukkaiden enemmistö ei kokenut toimintaa tarpeel-
liseksi, venäläisten pelko toimi jarruttavana tekijänä. Vastustuksesta huolimatta palo-
kunta päätettiin perustaa. Varsinainen toiminta jäi alkuvaiheessaan vähäiseksi, tark-
koja tietoja siitä, mitä pitäisi tehdä, ei ollut kenelläkään. Niin ikään jäsenmäärä jäi vä-
häiseksi. Liljan arvion mukaan noin 20 miestä liittyi palokuntaan.¹⁸¹

Tietoja varsinaisen suojeluskunnan perustamisesta tarjosivat pääasiassa sano-
malehdet. Ratkaisevasti Lappajärven ja koko Järviseudun suojeluskuntatoiminnan
käynnistämiseen ja selkeyttämiseen vaikutti jyväskyläläinen opettaja Martti Pihkala,
joka Aktiivisen komitean puhujana ja agitaattorina kiersi järjestämässä kokouksia ja
puhetilaisuuksia Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Pihkalalla oli yhteys Jyväskylän
alueen suojeluskuntatoimintaan, mutta Järviseutu kuului Vaasan läänin itäiseen
vaalipiiriin kuuluvana alueena Pihkalan nostattamisalueeseen. Pihkala teki elo-
syyskuun aikana ainakin kaksi puhekiertuetta alueelle ja Lappajärven lisäksi Vimpe-
lin, Alajärven, Soinin ja Lehtimäen suojeluskuntien perustamisessa hänellä oli keskei-
nen rooli.¹⁸²

Pihkala vieraili Lappajärvellä 16. syyskuuta.¹⁸³ Hän edusti nimenomaan itsenäi-
syysaktivistista suuntausta ja suhtautui kielteisesti radikalisoituvan työväestön toi-
mintaan. Pihkala tunnettiin puhujana, joka äänellään ja rajullakin esiintymisellään in-
nosti ja hämmästytti kuulijoitaan. Lappajärvellä hän kertoi suorasanaisesti mistä suo-
jeluskunnissa oli kyse, selvensi tavoitteita ja harjoittelun aloittamista sekä Liljan mu-
kaan *"ihmeteltävään profetaalisella kyvyllä ennusti tulevat tapahtumat"*¹⁸⁴. Puhetilaisuuden
yhteydessä järjestetyssä kokouksessa palokunnan nimi päätettiin muuttaa suojelus-
kunnaksi.¹⁸⁵

Nimenmuutoksen jälkeen suojeluskunnan johtoon tuli uusi nimismies Ilmari
Sarkkila, joka otti tehtäväkseen hankkia luottamusta ja suosiota uudelle järjestölle ja

¹⁷⁷ VSHKA CIII11

¹⁷⁸ Lantto 1997, 344

¹⁷⁹ VSHKA C III11

¹⁸⁰ Sama

¹⁸¹ VSHKA CIII 11; VSHKA CIII 16

¹⁸² Hersalo 1955, 374; Leväniemi 1983, 575-576; Numminen 1982, 17-19

¹⁸³ Lantto 1997, 344

¹⁸⁴ VSHKA CIII11

¹⁸⁵ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16; Hersalo 1955, 170; Rintala 1981, 21; Numminen 1982, 19-21

kehittää toimintaa tarkoitusta vastaavalle tasolle. Sarkkila on kuvattu innokkaaksi ja päteväksi johtajaksi, joka käytti hyväkseen virka-asemaansa ja henkilökohtaisia suhteitaan, ja jonka ansiota suojeluskunnan kehittyminen ja toimintaedellytysten paraneminen oli. Sarkkila vaikutti omaan nimismiespiiriinsä kuuluvan Vimpelin suojeluskunnan perustamiseen sekä ratsukoulun majoittamiseen Lappajärvelle että Sotakoulu-kurssin sijoittamista Vimpeliin. Virastaan huolimatta Sarkkila oli edeltäjänsä tavoin valmis laittomiin tekoihin ja hankki marraskuussa ensimmäiset kiväärit suojeluskunnan käyttöön.¹⁸⁶ Sarkkilan lisäksi suojeluskunnan muu johto- ja ydinryhmä muodostui heti alku syksyllä. Liljasta muodostui tärkeä johtohahmo, samoin Juho Harjusta. Muu lähes alusta alkaen mukana ollut aktiivinen ja vaikutusvaltainen ydinryhmä muodostui virkamiesten ja talollisten ympärille. Kaikissa lähteissä toistuvat muutamat samat nimet. Mukana vaikutti opettajia, apteekkari, kunnallislautakunnan esimies ja kunnan merkittävimpiä isäntiä, joista monet toimivat myös kunnan, seurakunnan, pankkien ja nuorisoseuran luottamus- ja johtotehtävissä. Muutamat olivat olleet mukana jo jääkärivärväyksessä. Työmieheksi tai työväestöön luokiteltavia ei noussut johtotehtäviin.¹⁸⁷

Erityispiirteenä johtajistosta näyttäytyy Sarkkilan ja Liljan henkilötausta. Kumppikaan ei ollut alun perin lappajärveläisiä. Molemmat olivat hiljattain paikkakunnalle muuttaneita ja molemmilla oli myös vakavia omakohtaisia kokemuksia radikalisoituvan työväestön aiheuttamista ongelmista.¹⁸⁸ He ottivat johtavat asemat suojeluskunnassa, kehittivät sen kaikkea toimintaa ja saivat mukaan merkittävimpiä ja vaikutusvaltaisimpia talollisia. Ydinryhmästä muodostui kyvykäs ja aktiivinen kokonaisuus, joka piti toiminnan käynnissä sotaan saakka ja esimerkiksi veti mukaan muitakin.

Suojeluskunta ei syntynyt ja kehittynyt itsestään, vaan johtomiehet, Sarkkila ja opettajat, järjestivät kokouksia ja iltamia sekä pitivät puheita eri kylissä selvittääkseen tavoitteita ja aktivoidakseen miehiä mukaan. Alkusyösyn ajan kannatus ja miesvahvuus jäivät vähäisemmäksi. Varauksellisuudesta huolimatta tilaisuuksissa riitti asiaan positiivisesti suhtautuvia kuulijoita. Toisaalta venäläisvastaisuus ja itsenäisyystoiveet olivat ehtineet voimistua, toisaalta sosialistien vähäinen kannatus merkitsi sitä, että suojeluskunnan kohtaama aatteellinen vastustus jäi vähäiseksi. Taloudellinen ja

¹⁸⁶ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16

¹⁸⁷ Opettajat Antti Hyytinen ja Matti Jalmari Leinonen, apteekkari Edvard Siren, kunnallislautakunnan esimies Heikki Kujala, talollista ja heidän pojistaan Matti Hyytinen, Antti Rinne, Teodor Ahde, Matti Rantamäki, Antti Lamminen, Herman Savola, Leander Savola, Oiva Koivunen. VSHKA CIII11; VSHKA CIII16; KA Suojeluskunnat 1917-1918 2419/19, Luettelot Lappajärven suojeluskunnan jäsenistä ja vapaussodan muistomitalin saajista; Hyytinen 2017, 257-259; Lappajärven sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot.

¹⁸⁸ Sarkkila muutti Lappajärvelle elokuussa 1917 ja oli edellisessä virkapaikassaan Toholammilla joutunut ongelmiin radikaalin työväestön kanssa. Lilja muutti Lappajärvelle 1915. Liljan isä asui ja työskenteli poliisina Ypäjällä, missä kesän maatalouslakkojen yhteydessä syntyi väkivaltaisia mellakoita, jotka johtivat lakkolaisen ampumiseen ja kuolemaan. Lilja piti yhteyttä perheeseensä, vieraili kesällä 1917 Ypäjällä, näki ja kuuli lakkomellakoiden seurauksia. Kts. Hyytinen 2017, 108-109; Lilja 2010.

sosiaalinen tasa-arvoisuus tukivat suojeluskuntaa. Ahkera työ vaikutti vähitellen ja miesvahvuus alkoi lisääntyä. Esitettyjen arvioiden mukaan perustamisvaiheessa jäseniä oli noin 40, vuoden vaihteessa noin 80 ja tammikuun lopussa sodan puhjetessa noin 130.¹⁸⁹ Järjestöä vastustaviakin tahoja oli, mutta muutamien sosialistien esittämät vastakkaiset näkemykset tai uhkaukset venäläisten rankaisutoimista eivät estäneet suojeluskunnan suosion kasvua.¹⁹⁰

Suojeluskunnan perustaminen ja kannatuksen sekä jäsenmäärän kasvun selkeät käännekohdat noudattavat koko maan ja Etelä-Pohjanmaan yleislinjaa. Järjestöjen määrä ja miesvahvuus kasvoi erityisesti elo-syyskuussa ja myöhemmin marraskuun suurlakon jälkeen. Vastaavasti työväenkaartien voimakas kasvu ja julkinen esiintyminen ajoittui lakon ympärille.¹⁹¹ Lappajärvelläkin jäsenmäärän ja kannatuksen lisääntyminen syksyn ja alkutalven kuluessa selittyy pääasiallisesti yleisen poliittisen tilanteen kiristymisellä, mikä korosti käsitystä suojeluskunnan tarpeellisuudesta. Samaan aikaan suojeluskunnan toimintaedellytykset paranivat. Liljan mukaan Etelä-Suomesta toistuvasti saadut uutiset ja huhut sekä venäläisen sotaväen että kotimaisen työväestön yhteisistä mellakoista ja väkivallasta vahvistivat suojeluskuntaa. Yksittäisistä tapahtumista Lilja nosti esille erityisesti marraskuun suurlakon, joka *”---lopullisesti avasi silmät näkemään mihin ollaan menossa.”*¹⁹²

Karemaa toteaa erilaisten huhujen olleen tärkeässä osassa ihmisten mielipiteen muodostumisessa ja toiminnan ohjaamisessa, myöhemmin vihollisen nimeämisessä ja sodan oikeuttamisessa. Jo sotaa edeltävää kautta Karemaa pitää huhujen leviämiseksi edullisena aikana. Osa huhuista levitettiin tarkoituksellisesti.¹⁹³ Uutisia välitti erityisesti sanomalehti Ilkka, joka käsitteli lakkotapahtumia näyttävästi useassa numerossa heti lakon jälkeen ja piti teemaa säännöllisesti esillä tammikuulle saakka. Lakkoilusta, mellakoista, väkivallasta, pidätyksistä, kotitarkastuksista, aseistautumisesta, sosialistien ja porvariston välisistä kiistoista ja välien katkeamisesta sekä punakaartien vallantouroyrityksestä ja julkisten kohteiden miehittämisestä kirjoitettiin suorasanaisesti ja provosoivillakin sanamuodoilla. Pelkät otsikoinnit, kuten *”Sosialistien vallankaappausyritys”*¹⁹⁴, *”Todelliset lahtarit”*, *”Sosialistien hirmutöitä”* ja *”Kansalaisia tapettu kuin metsän eläimiä”*¹⁹⁵ muodostivat voimakkaita mielikuvia lukijoille. Punaisten tekemiä murhia kuvattiin yksityiskohtaisesti osin kiduttamalla tehdyiksi ja raakalaismaisiksi. Ilkan mukaan sosialistit olivat *”panneet toimeen raaimpia murhia mitä paatuneimmankaan ihmisen mielikuvitus voi keksiä”*¹⁹⁶, poliisikonstaapeli oli raahattu ulos

¹⁸⁹ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16; Hersalo 1955, 421, 573

¹⁹⁰ VSHKA CIII16

¹⁹¹ Korpisaari 2009, 277-278, 280-281; Manninen 1998, 31-32

¹⁹² VSHKA CIII16

¹⁹³ Karemaa 1998, 74-75

¹⁹⁴ Ilkka 20.11.1917

¹⁹⁵ Ilkka 22.11.1917

¹⁹⁶ Ilkka 22.11. *”Sosialistien hirmutöitä”*

kodistaan ja punaiset ”vaimon ja lasten nähden repivät sisälmyksensä pistinten avulla ulos, pistellen samalla onnettomaan useita haavoja ja vasta sitten ampuivat kuoliaaksi.”¹⁹⁷.

Kirjoitusten kuvaamana uhreiksi oli joutunut lappajärveläisittäin tutuksi mielletäviä ihmistyyppejä: maanviljelysneuvos, tilanomistaja, liikemies, poliiseja, nimismies ja tuomari, 70-vuotias vanhus ja portinvartija, joka ”ammuttiin kuin koira”.¹⁹⁸ Siinä missä lehden mukaan ”kaikki tietävät, että nämä suojeluskunnat ovat perustetut laillisen järjestysvallan avuksi suojaamaan rauhallista ja hyvää menoa, kodin pyhyyttä ja koskemattomuutta ulkoapäin uhkaavaa väkivaltaa vastaan”¹⁹⁹, sosialistit olivat osoittautuneet ”todellisiksi lahtareiksi”²⁰⁰. Lakon aikaisia kauhutarinoita esittäessään Ilkka syytti tekijöiksi pääasiallisesti suomalaisia punaisia. Sosialistit olivat syyttäneet suojeluskuntia aseistautumisesta työväkeä vastaan, mutta olivat itse syyllistyneet rikoksiin, joskin venäläisiltä saaduilla aseilla.²⁰¹ Tapahtumiin liitettiin toistuvasti vereen liittyviä termejä, kuten ”verinen punakaartilaiskapina”²⁰² ja ”Verikaarti” tai ”verikaartilaisuus”²⁰³. Syytökset kohdistuivat myös SDP:n puolueeseen ja sen johtoon, jotka ”...eivät koskaan saakaan puhtaaksi siitä viattomasta verestä, johon ne ovat nyt tahritut”²⁰⁴, Ilkka kirjoitti.

Lappajärven suojeluskunnan kasvu ajoittuu täysin samaan ajankohtaan, jossa tulevan sodan osapuolet koko maassa järjestäytyivät voimakkaimmin, aseistautuivat ja vihollisasetelmat alkoivat lukkiutua. Valtakunnan tasolla suurlakon vallankumouksellisuus, väkivalta ja murhat yhdistivät lopullisesti porvaripiirit ja katkaisivat yhteistyön sosialistien kanssa ja loivat sotaan saakka kantavia mielikuvia vihollisesta. Aktivistit kiihdyttivät suojeluskuntien organisointia, aloittivat suurimittaiset asehankinnat ja alkoivat valmistautua koko kansan yhteisen vapaustaistelun sijasta mahdolliseen sisällissotaan.²⁰⁵ Suojeluskuntien ja työväen järjestyskaartien keskinäistä kilpailua ja kasvua on kuvattu peliteoreettisena mallina tai kierteenä, jossa toisen osapuolen toimet riippuvat siitä mitä toinen tekee tai mitä sen uskotaan tekevän. Toinen osapuoli saatettiin jopa epäinhimillistää vieraaksi ja omat teot miellettiin reaktioksi toisen aiheuttamaan uhkaan ja näin aseelliset joukot kasvaessaan ruokkivat toisiaan.²⁰⁶ Lappajärvelläkin selvästi pelko vallankumouksellisten levottomuuksien ja väkivallan leviämisestä yhdistettynä venäläispelkoon ja itsenäisyystoiveisiin motivoi suojeluskuntaan liittymistä.

¹⁹⁷ Sama

¹⁹⁸ Sama

¹⁹⁹ Ilkka 22.11.1917 ”Todelliset lahtarit”

²⁰⁰ Sama

²⁰¹ Esim Ilkka 22.11.1917 ”Suurlakko Helsingissä”

²⁰² Esim Ilkka 29.11.1917 ”Uusi hallituksemme”

²⁰³ Esim Ilkka 24.11.1917 ”Verikaartia vaaditaan lakkautettavaksi”; 1.12.1917 ”Miksi valtio ei maksa tänään palkkoja”; 4.12.1917 ”Kansallinen suurpolitiikka ja ryhmäpyyteet”

²⁰⁴ Ilkka 22.11.1917 ”Todelliset lahtarit”

²⁰⁵ Korpisaari 2009, 280-284; Manninen 1998, 29-32; Uola 1998, 181, 185; Paavolainen 1967, 29-31, 34-35

²⁰⁶ Esim Siltala 2018, 67-70, 74; Ahti 1987, 273; Salkola 1987, 260

Suojeluskuntajärjestöjen ongelmaksi muodostui niiden asema osana virallista järjestyksenvalvontaa tai aktivistien suunnittelemana armeijan alkumuotona. Satakunnassa ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla perustajana oli kunta, tai viljelijöiden järjestyskunnat, jotka saivat viranomaisilta virallisen aseman. Aktivistisen suuntauksen myötä syntyneiden järjestöjen asema oli hankalampi. Lappajärven suojeluskunnan järjestöorganisaatiolle oli luotu pohja nimenmuutoksen, johtajanvaihdoksen ja kyläosastojen muodostamisen myötä mutta asema järjestyksenvalvojana oli edelleen epävirallinen ja varsinkin aseisiin tai itsenäisyysaktivismiin liittyvien tavoitteiden osalta juridisesti lain vastainen.²⁰⁷ Marraskuun suurlakon jälkeen yleinen mielipide tuki suojeluskuntaa niin voimakkaasti, että virallistaminen voitiin toteuttaa. Väliaikainen kuntakokous päätti 26.11.1917 äänin 703-210 ottaa suojeluskunnan kunnalliseksi järjestöksi. Näin sen asema osana järjestyksenvalvontakoneistoa tuli Lappajärven kunnan puolesta virallisesti vahvistetuksi. Samassa yhteydessä suojeluskunnalle nimettiin johtokunta, jota ei siihen mennessä ollut perustettu. Johtokunta muodostettiin ydinyhtymään alusta alkaen kuuluneista virkamiehistä ja talollisista ja kunta sai oman edustajansa johtokuntaan. Johtokunnalle myönnettiin valta vahvistaa suojeluskunnan säännöt. Ratkaisevaa tulevan toiminnan kannalta oli johtokunnalle myönnetty oikeus käyttää kunnan varoja ”tarpeen mukaan”.²⁰⁸

Johtokunta vahvisti kunnallistetun suojeluskunnan säännöt 29.11. Ensimmäisessä pykälässä määriteltiin suojeluskunnan luonne:

”Suojeluskunnan tarkoituksena on auttaa viranomaisia yleisen järjestyksen ylläpidossa sekä yleisön hengen ja omaisuuden suojelemisessa.”²⁰⁹

Sääntöjen mukaan jäseniksi voitiin ottaa suojeluskunnan hallinnon hyväksymiä henkilöitä, jotka olivat täyttäneet 15 vuotta, ja että jäsen oli ehdottomasti velvollinen tottelemaan päällystää ja noudattamaan hallinnon ohjeita sekä määräyksiä. Edelleen säännöissä määriteltiin jako kyläosastoihin samoin kuin järjestöhierarkian muodostaminen. Suojeluskuntakokous valitsisi kymmenhenkisen johtokunnan eli esikunnan, joka puolestaan valitsisi puheenjohtajan eli esikuntapäällikön ja varapuheenjohtajan, jotka olisivat järjestön korkein päällikkö ja varapäällikkö. Sääntöjen mukaan suojeluskunta olisi yhteydessä samassa tarkoituksessa toimivien järjestöjen kanssa. Suojeluskunnan omaisuutta hoitaisi hallinto, joka sai oikeuden ilman tilivelvollisuutta käyttää järjestön varoja. Tilanteen ja olosuhteiden epävarmuuden ja poikkeuksellisuuden kokemus kuvastui säännöissä. Toiminnalla nähtiin olevan jatkuvuutta, koska erotessaan

²⁰⁷ VSHKA CIII16;

²⁰⁸ LaKA Arkisto 3 Ca:3. Kuntakokousten pöytäkirjat 11.9.1916-17.11.1919. Johtokuntaan nimitettiin Sarkkila, opettajat Lilja ja Leinonen, apteekkari Siren, talolliset Harju, Antti Lamminen, Antti Rinne sekä kunnallislautakunnan esimies Heikki Kujala.

²⁰⁹ Lappajärven kunnallisen suojeluskunnan säännöt. Sky, Valistusosasto. SK- järjestön historian aineksia. Ha 16:2

jäsenen piti palauttaa hallussaan oleva suojeluskunnan omaisuus. Vastaavasti viimeinen pykälä määräsi, että osastopäälliköt yhdessä hallinnon kanssa päättäisivät, kun olosuhteet sallisivat, suojeluskunnan hajotuksesta.²¹⁰

Virallisten sääntöjen mukaan Lappajärven suojeluskunta oli puhtaasti kotipaikkakunnan järjestysviranomainen. Toisaalta minkään muiden tavoitteiden julkituominen tai viholliskuvien selvittäminen ennen itsenäistymistä ei ollut lain puitteissa mahdollista, virallinen status voitiin tunnustaa vain järjestysvallan hoitamiseen.²¹¹ Säännöt noudattivat kuitenkin pitkälti samaa linjaa Lapuan kunnallistetun suojeluskunnan sääntöjen kanssa, jotka maakunnan merkittävimmät aktivistit olivat luoneet yleiseksi malliksi muille kunnille. Järjestyksenpito, hengen ja omaisuuden suojaaminen olivat suojeluskuntien säännöissä yleisesti toistuvia sanamuotoja, minkä on tullut viittaavan aktivistien kulissisuunnitelmiin ja suunnitelmallisuuteen suojeluskuntien virallistamisessa.²¹² Säännöissä on nähtävissä piirteitä sotilaallisesta järjestyksestä, suojeluskunnalle erottaessa palautettava omaisuus viittasi todennäköisesti aseisiin ja taisteluväriin.

Lapualla 14. marraskuuta järjestetty Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntien keskuhallinnon perustamiskokous käsitteli kunnallistamisia ja lähetti kuntiin kiertokirjeen, jossa kehoitettiin suojeluskuntien aseman virallistamiseen. Toivottua tulosta ei tullut, sillä ennen vuoden vaihdetta vain 14 kuntaa Etelä-Pohjanmaalla kunnallisti suojeluskuntansa. Useista yrityksistä huolimatta Lappajärven päätös jäi Järviseludun ainoaksi ennen sodan alkua. Useiden kuntien kunnallistamisyrietykset tyrehtyivät työväenyhdistysten vastarintaan. Kuntien myöntämä taloudellinen tuki vaihteli tapauskohtaisesti. Osaa kunnallisista järjestöistä ei tuettu lainkaan, kun taas joissain tapauksissa suojeluskuntaa avustettiin kunnan päättämällä kiinteällä summalla, parhaimmillaan kymmenillä tuhansilla markkoilla. Lappajärven lisäksi Isojoki ja Kauhajoki lupautuivat rahoittamaan suojeluskunnan toimintaa summia määrittelemättä.²¹³

Miten kalliiksi suojeluskunta Lappajärven kunnalle muodostui? Kunnan tilikirjojen mukaan ennen sodan alkua yhteensä 500 markkaa osoitettiin suoraan suojeluskunnalle ilman selvityksiä käyttötarkoituksesta. Kokonaisuudessaan vuoden 1918 aikana kunta maksoi 15545,21 markkaa suojeluskuntatarkoituksiin. Summa koostui pääasiassa erilaisista työsuorituksista, joista maksettiin rahakorvaus.²¹⁴

²¹⁰ Sama

²¹¹ Kts. esim. Korpisaari 2009, 161-162, 167; Manninen 1998, 29

²¹² Uola 1998, 119-123; Manninen 1998, 29

²¹³ Manninen 1992b, 372-376; Hersalo 1955, 414, liitteet 572-574; Lantto 1997, 268-407; Leväniemi 1983, 575-576, Villstrand 1999b, 176

²¹⁴ LaKA Arkisto 2 Ga:2 Pääkirja 1914-1920. Tilikirjasta ilmenee maksupäivä, ei työn tarkkaa suorituspäivää. On mahdotonta sanoa, mitkä työsuoritukset on tehty ennen sodan alkua. Selvästi suurin menoerä koitui kuitenkin rintamalle ja kotilomille matkaavien miesten kuljetusmaksuista. Mukaan mahtui myös muita kyytimaksuja ja työsuorituksia. Yksittäiset korvaukset olivat kohutuullisen pieniä vaihdellen alle kymmenestä markasta muutamaan kymmeneen markkaan.

Säännöissä määriteltyä yhteydenpitoa muihin suojeluskuntiin on selvästi tapahtunut, mutta koska se on todennäköisesti hoitunut yksityisten ihmisten välisinä epävirallisina suhteina, se ei ole jättänyt lähteitä. Nimismies Sarkkilalla oli jo virkansa vuoksi yhteyksiä naapurikuntiin ja samalla on voitu hoitaa suojeluskuntien asioita. Sarkkilalla täytyi olla yhteyksiä myös maakunnan johtaviin aktivistipiireihin, mikä tuli näkyviin Ratsukoulun, Vimpelin sotakoulun ja erityisesti asehankintojen yhteydessä.

Johtomiesten osallistuminen suojeluskunnan keskusorganisaation kokouksiin ei ilmeisesti ollut kovin aktiivista. Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntain keskushallinnon perustamiskokouksessa ei ollut lappajärveläisiä. Sen sijaan Seinäjoella 29. joulukuuta pidetyille maakuntapäiville osallistui kuntakokouksen valtuuttamat edustajat. Tilaisuus järjestettiin itsenäiseksi julistautuneessa maassa, jossa kansan jakautuminen ja aseellisten ryhmien perustaminen oli edennyt pitkälle. Samaan aikaan Etelä-Pohjanmaallakin oli sattunut tapauksia, joissa venäläiset sotilaat olivat kohdistaneet väkivaltaa asukkaisiin. Tämä näkyi tapahtuman luonteessa kaikkien maakuntaa puhuttaneiden teemojen, varsinkin suojeluskuntien, noustessa keskeisesti esille. Kokous lähetti maan hallitukselle ponnen, jossa vaadittiin suojeluskuntia joka kuntaan, omaa kansallista puolustuslaitosta ja venäläisten joukkojen kutsumista pois maasta. Ponsi tuomitsi venäläisten kanssa veljeilyn ja anarkian mutta vaati samalla väestöryhmien suhteiden rauhoittamiseksi yhteiskunnallisia uudistuksia ja sanomalehdistön maltillisuutta.²¹⁵ Ilkka uutisoi 10.1. Kirkonkylän yhteistalolla pidetystä kansalaiskokouksesta, jossa opettajat Leinonen ja Hyytinen selostivat maakuntapäivien tapahtumia ja päätöksiä:

”Valaisevat ja innostavat esitykset palkittiin kättentaputuksilla. Syntyneessä keskustelussa kokouksen suuri enemmistö kannatti kaikkia maakuntakokouksessa tehtyjä päätöksiä ja päätökseksi tuli, että niihin kaikessa täydellisesti yhdyttiin.”²¹⁶

Yhteydenpitoa vaikeutti ainakin alkuvaiheessa epäselvyys Lappajärven asemasta suojeluskunta-alueissa. Aluksi Etelä-Pohjanmaan itäisimmät kunnat kuuluivat Jyväskylän suojeluskunta-alueeseen. Syksyn kuluessa ne liitettiin Pohjanmaan alueeseen ja kun tammikuussa 1918 perustettiin Vaasan suojeluskuntapiiri, Lappajärvi tuli sen osaksi suomenkieliseen Etelä-Pohjanmaan alapiiriin kuuluvana. Toisaalta esimerkiksi Aktiivisen komitean toimet piiri- ja alueorganisaatioiden yhteistoiminnan osalta olivat pääasiallisesti suunnitelmia paperilla. Konkreettisia tekoja ei juuri ollut ja paikallistason toimijoiden tiedot suunnitelmista olivat todennäköisesti varsin hatarat.²¹⁷

²¹⁵ Lappajärven edustajina opettaja Antti Hyytinen, talolliset Matti Hyytinen, Juho Nyyssölä, Ville Lamminen, Matti Nisula ja Kustaa Ojala. LaKA Arkisto Ca:3 Kuntakokousten pöytäkirjat 11.9.1916-17.11.1919; Hersalo 1955, 412-417; Palttala 1984, 112-114; Uola 1998, 198; Ilkka 3.1.1918 ”Seinäjoen maakuntapäivä”

²¹⁶ Ilkka 10.1.1918 ”Suuri kansalaiskokous”

²¹⁷ Kts. esim. Lantto 1997, 18; Korpisaari 2009, 285

Kokonaisuudessaan Lappajärven suojeluskuntaan muodostui vahva organisaatio, joka loi hyvät toimintaedellytykset. Kaiken pohjana alusta lähtien johdossa ja miehistössä vaikutti vahva ydinjoukko, joka omalla aktiivisuudellaan muokkasi mielipiteitä ja esimerkiksi veti muita mukaansa, rekrytoi uusia jäseniä, järjesti harjoituksia, hankki aseita ja mahdollisuuksien mukaan piti toimintaa mielekkäänä. Kaikkien kyläosastojen johtoon riitti aktiivisia miehiä, jotka huolehtivat toiminnan ylläpidosta tahoillaan. Tärkeintä oli, että suojeluskunnan ei annettu alkuvaiheessaan lopahtaa, kuten kävi monilla muilla paikkakunnilla. Tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu syksyn suojeluskuntien kriisistä,²¹⁸ kun miehiä jäi pois ja suojeluskuntien toimintaa ei saatu käynnistettyä. On perusteltua olettaa, että virallinen ja epävirallinen yhteistyö kunnan ja suojeluskunnan välillä toimi kitkattomasti, kun suojeluskunnan ydinjoukon muodostaneet talolliset ja virkamiehet pystyivät suoraan vaikuttamaan kuntakokousten päätöksiin ja muuhun kunnan elämänmenoon. Monet kunnan tärkeimpien luottamustoimien ja virkojen haltijoista olivat aktiivisesti mukana suojeluskunnassa, vieläpä perustajajäsenenä ja johtotehtävissä. Pienessä homogeenisessä yhteisössä langat kiertyivät helposti yhteen, samat keskenään tutut miehet vaikuttivat kunnan kaikissa asioissa. Kuvaava esimerkki muodostui kunnallistamispäätöksen ja sääntöjen seurauksena, kun suojeluskunnan johto saattoi käyttää kunnan varoja tarpeen mukaan ja ilman tilivelvollisuutta. Näkyviä protesteja suojeluskuntaa vastaan ei esitetty, toisaalta realistiset mahdollisuudet vastustamiseen olisivat olleet heikot niillekin, jotka eivät toimintaa kannattaneet.

4.3. Suojeluskunnan toiminta

Suojeluskunnan harjoittelu ja kaikki siihen liittyvä toiminta voidaan tulkita aktiiviseksi reagoimiseksi ja mielipiteen ilmaisuksi, joka kuvasti ihmisten ajattelua ja kokemusta olosuhteista konkreettisella tasolla. Suojeluskuntaa johtaneiden ja järjestöön liittyneiden miesten tavoitteista, motiiveista, uhka- ja viholliskuvista voidaan tehdä tulkintoja aktiivisen toiminnan perusteella. Valtakunnallisella tasolla eri paikkakunnilla olosuhteiden mukaiset tarpeet ja toimintaedellytykset ohjasivat käytännön tekoja. Samalla ne muutokset, jotka tapahtuivat toiminnassa suojeluskunnan perustamisesta sodan puhkeamiseen saakka, kuvastavat muutoksia, jotka tapahtuivat ympäröivissä olosuhteissa ja laajemmin koko yhteiskunnassa ja sitä, miten ihmiset nämä muutokset kokivat.

Aktivistisuunnitelmissa suojeluskunnista oli luotava taistelukelpoinen kansanarmeijan perusta, jolle kaavailut tehtävät - mahdollinen vapaustaistelu venäläisiä

²¹⁸ Esim Korpisaari 2009, 158; Manninen 1992a, 311-312

vastaan, perääntyvien venäläisten tuhotöiden estäminen, kotiseudun turvaaminen ja järjestyksen valvonta - edellyttivät sotilaallista koulutusta. Alkusyksyllä mahdollisuudet sotilaskoulutukseen olivat kaikkialla heikot, koska välttämättömät aseet ja pätevät kouluttajat puuttuivat ja kaiken piti tapahtua salaisesti palokuntien tai urheiluseurojen kulissin takana.

Lappajärvellä kokonaiskuvassa näkyy pitkänä linjana selvä pyrkimys sotilaallisuuden käytettävissä olleiden edellytysten puitteissa. Epävarma alku vaikeutti kaikkea tekemistä, mutta sotilaallinen harjoittelu pyrittiin aloittamaan heti palokunnan perustamisen jälkeen. Harjoitukset järjestettiin aluksi salaisesti ja niissä keskityttiin sotilastoiminnan alkeellisimpiin perusasioihin, sulkeisjärjestysharjoitusten tapaisiin ryhmien ja yksittäisten miesten liikkeisiin, marssimiseen, käännöksiin ja ketjuliikkeisiin sekä yksinkertaisiin aseotteisiin. Käytössä oli vain kolme Voima-liiton aikaista vanhaa Grafton-kivääriä, joiden heikko kunto ja ammusten puute estivät ampumis- ja aseenkäsittelyharjoitukset. Miehet marssivat heinäseipäät tai puiset kiväärit olalla. Laillisen kuvan säilyttämiseksi palokunta joutui harjoittelemaan palontorjuntaan liittyviä asioita ja suunnittelemaan palojen sammuttamis- ja ennaltaehkäisyasioita.²¹⁹

Nimenmuutoksen jälkeen uusi päällikkö Sarkkila pyrki määrätietoisesti tehostamaan kaikkea toimintaa, erityisesti harjoittelua. Kasvava jäsenmäärä ja suosio paransivat edellytyksiä. Toiminta voitiin hajauttaa kyläosastoihin, mikä vähensi hajanaisen asutuksen aiheuttamia ongelmia. Suojeluskunta toimi neljässä paikassa, Kirkonkylässä, Savon kylässä, Tarvolassa ja Itäkylässä.²²⁰ Koko syksyn suojeluskunta harjoitteli aktiivisesti ja mukaan otettiin koko ajan enemmän suoranaisia taistelutilanteita muistuttavia osia. Olosuhteiden pakosta mukana oli edelleen marssimista ja ketjuliikkeitä, mutta niiden ohella harjoiteltiin hyökkäämistä, kyläosastojen hälyytyksiä päivisin ja öisin ja vartiointia järjestämällä vuorottaisia yövahteja. Vartiointia ei harjoiteltu pelkän harjoittelun vuoksi, vaan se liittyi joulukuussa kuntaan muuttaneen Ratsukoulun turvaamiseen ja samalla asukkaiden turvallisuuden takaamiseen.²²¹

Tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen sotilaallisen koulutuksen esteenä käytännössä maan kaikissa suojeluskunnissa oli samat ongelmat. Järjestöiltä puuttui sotilaskäyttöön tarkoitetut aseet ja varusteet sekä pätevät kouluttajat. Lakkautetussa vanhassa sotaväessä oli palvellut useampia lappajärveläisiä, osa aliupseereinakin, mutta ainakin alkuvaiheessa monet jättäytyivät suojeluskuntatoiminnan ulkopuolelle. Aktiivijäsenistä Harjulla ja Sarkkilalla oli sotilaskokemusta, joten harjoittelu tapahtui

²¹⁹ VSHKA CIII16; PK 869 Kansio II / Hyytinen, Niilo

²²⁰ VSHKA CIII16. Jokaiseen kyläosastoon saatiin suojeluskunnan perustajiin kuuluvia johtajia. Kirkonkylässä nimismies Sarkkila ja talollinen Harju, Tarvolassa opettaja Lilja, Savon kylässä talolliset Oiva Koivunen ja Antti Lamminen, Itäkylässä opettaja Leinonen.

²²¹ VSHKA CIII16

pääosin heidän ohjeistamana. Miesten taidot olivat osin vanhentuneita eikä heidän kykynsä riittänyt niissä olosuhteissa täysin tottumattomien miesten koulutukseen.²²²

Suojeluskuntien aseistaminen tapahtui johtavien aktivistien ja Saksan armeijan yhteistyönä. Todellisen taistelujärjestön kehittäminen oli mahdollista vasta aseiden saamisen myötä. Aselastien hankkimisen ja aseiden sijoittamisen myötä suunnitelmassa valmistauduttiin nimenomaan sotilaalliseen toimintaan. Tulevan vapaustaistelun ja sittemmin vallankumouksen tukialueeksi suunniteltiin jo loppusyksyllä 1917 nimenomaan Pohjanmaata yleisen venäläisvastaisuuden ja työväenkaartien heikomman aseman perusteella.²²³ Lappajärveläisille muodostui merkittävä rooli suunnitelmien toteutuksessa alueen sotilaskurssien ja oman aktiivisen suojeluskuntansa myötä. Aseiden hankinta omaan käyttöön, kuljettaminen, varastointi ja välittäminen naapurikuntien suojeluskuntien käyttöön toimivat myös osoituksena lappajärveläisten valmiudesta käytännön toimenpiteisiin ja yhteyksistä aktivistijärjestöihin.

Lokakuun lopulla Equity-laivan lastissa saapui Pohjanmaan rannikolle 6500 kivääriä, 30 konekivääriä, ammuksia ja muita sotilasvarusteita. Vaasan ja Pietarsaaren rannikolta aseita siirrettiin sisämaahan varastokätköihin muun muassa Kauhavalle ja Teerijärvelle, mistä hankittiin aseet paikallisille suojeluskunnille ja sotilaskursseille.²²⁴ Artturi Leinonen mainitsee pienen ase-erän siirtämisestä Kauhavalta Lappajärvelle. Kyseessä olivat ilmeisesti ensimmäiset 10 kivääriä, jotka Sarkkila hankki marraskuun puolivälillä. Nämä aseet tehostivat merkittävästi harjoittelua.²²⁵

Asekuljetuksia Lappajärvellä järjestelivät myös Suomeen palanneet jääkärit. Ensimmäiset yritykset marraskuun alussa epäonnistuivat, mutta tilanne muuttui Ratsukoulun asetuttua kuntaan. Aseista löytyy mainintoja useista eri yhteyksistä ja lähteistä. Kokkolan esikunta tiedotti tammikuun puolivälillä Vaasan keskushallinnolle, että 25.12. Teerijärveltä tuotiin Lappajärvelle 85 kivääriä ja 50 laatikkoa patruunoita. Niin ikään Lappajärven kautta Vimpeliin toimitettiin 50 kivääriä.²²⁶ Lilja mainitsee Teerijärvelle tehdyn ainakin kaksi hakumatkaa ja yhteensä 14 hevosen kuormassa tuotiin Lappajärvelle 150 kivääriä ja 90 laatikkoa patruunoita. Nämä eivät ilmeisesti jääneet ainoiksi kuormiksi, vaan mainintoja löytyy useammista Purmon ja Korttesjärven sekä Kauhavan suunnasta Lappajärvelle tuoduista ase-eristä.²²⁷

²²² VSHKA CIII 16; VSHKA CIII11. Suojeluskuntien yleisestä ase- ja kouluttajatilanteesta kts. esim. Hersalo 1955, 176-178, Lantto 1997, 344; Korpisaari 2009, 265, 322-323

²²³ Aseiden hankinnasta, sijoittamisesta ja aktivistikomiteoiden suunnitelmista esim. Korpisaari 2009, 265-271

²²⁴ Hersalo 1955, 186; Korpisaari 2009, 266-267; Leinonen 1959, 158-161. Ylihärmäläinen Artturi Leinonen oli järjestämässä aseiden kuljetusta Vöyriltä sisämaahan ja mainitsee erityisesti Kauhavan ja Teerijärven ja aseiden siirron Kauhavalta Lappajärvelle.

²²⁵ VSHKA CIII16; Leinonen 1959, 161

²²⁶ VA Vaasan sotilaspiiri. Piiriesikunta. Vöyrin sotakoulun ja suojeluskuntien perustamista koskevaa 1918. Kansio n:o 6

²²⁷ VSHKA CIII16. Liljan mainitsemat asemäärät ovat samansuuntaiset piiriesikunnan ilmoituksen kanssa. Lilja ei anna hakumatkoille tarkkaa ajankohtaa. Kyseessä saattaa olla samat

Hakumatkoja tehtiin yhteistyössä suojeluskunnan ja Ratsukoulun kesken, samoilla hakumatkoilla tiedetään olleen molempien järjestöjen miehiä. Turvallisuusyistä kuormia pyrittiin jossain määrin salaamaan. Matkoja tehtiin öisin ja kuormille keksittiin selityksiä, kuten *”koneasiamiehen kuorma ompelukoneita”* ja *”elintarvikelautakunnan kuorma riisiryynejä”*²²⁸. Useampien hevosvaljakoiden joukot eivät pysyneet täysin huomaamattomissa ja kuljetuksissa tarvittiin niin paljon miehiä, ettei se onnistunut vain muutaman sisäpiiriläisen toteuttamana. Kaikkiaan kymmenkunta hakijaa tiedetään nimeltä. Tunnetut hakijat kuuluivat pääosin suojeluskunnan aktiivijäseniin ja talollisväestöön, mutta mukana oli myös poliisi Juho Sadeharju.²²⁹

Pääosa aseista tarvittiin harjoittelukäyttöön suojeluskuntaan ja sotilaskursseille, mutta kivääreitä päätyi kätkeväksi ympäri Lappajärveä. Suojeluskunnan asiakirjojen ja muistitietojen pohjalta päädytään tulkintaan, jonka mukaan tarkoituksena oli luoda jokaiseen kylään jonkinlaisia varastokätköjä kyläosastojen päälliköiden tai muuten luotettavien miesten valvontaan. Koko kuntaa koskien on tehty yleisluettelo aseita vastaanottaneista miehistä. Luetteloon on kirjattu yhteensä 72 nimeä. Aseiden määrän lisääntyessä niin, että niitä on riittänyt jaettavaksi kyläosastoille, ainakin Itäkylän sekä Karvalan ja Ollin seudun miehille tehtiin omat listat. Itäkylän listaan on kirjattu neljä nimeä, Ollin ja Karvalan listaan 12. Samalla uusiin listoihin merkityt miehet on yliviivattu yleisluettelosta.²³⁰ Muistitiedot vahvistavat ja täydentävät alkupe- räislähteitä. Kaikista merkittävistä kylistä tiedetään taloja, joissa aseita on säilytetty ja kätkeyty. Kätköpaikkoina suosittiin suojaisia latoja, riisiä, kellareita, viljalaareja ja räystäsrakenteita.²³¹

Käytössä olleiden ja varastoitujen aseiden kokonaismäärä jää edelleen epäselväksi, sillä yhdenkään varaston kiväärimäärästä ei ole luotettavaa tietoa. Lisäksi osa aseista ainoastaan kulki lappajärveläisten kuljettamina muualle ja ennen sodan alkua osa aseista siirrettiin takaisin Kauhavalle. Liljan arvion mukaan Lappajärven suojeluskunnan kautta kulki yhteensä noin 500 kivääriä, vastaavasti M. J. Leinonen arvioi, että joulukuun mennessä Lappajärvelle oli saatu 95 kivääriä. Sotaan lähtiessä palautusten jälkeen kivääreitä oli Liljan mukaan 45 miehellä.²³² Luvut saattavat olla lähellä

asekuljetukset. Lilja mainitsee lisäksi muitakin asekuormia. Myös Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot, joiden mukaan Kauhavalta Karvalan kautta tuotuja aseita levitettiin Lappajärvelle.

²²⁸ VSHKA CIII 16.

²²⁹ VSHKA CIII16; PK 869 / Hyytinen, Niilo; Koskela 1978, 10; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot.

²³⁰ Lappajärven kotiseutuarkisto. Suojeluskunnan paperit.; Luettelot ovat päiväämättömiä mutta nimien perusteella ne ovat ennen sisällissotaa tehtyjä. Aseiden kuittaajina on sodassa kaatuneita miehiä. Suojeluskunnan johtajien ja aktiivisten rivimiesten lisäksi kivääreitä kuittasi monet kunnalliselämän pitkäaikaiset vaikuttajat ja merkittävät talolliset.

²³¹ Koskela 1978, 10; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot. Aseita säilyttäneitä taloja tiedetään ympäri kuntaa yli 10. Esim. Nissin kievari kirkonkylässä ja päälliköiden Harjun sekä Antti Hyytisen omat talot. Kätköistä vastasivat kyläosastojen päälliköt, Tarvolassa Liljan apuna myös poliisi Sadeharju.

²³² VSHKA CIII11; VSHKA CIII16. Leinonen tarkoittaa ilmeisesti suojeluskunnan käytössä olleita aseita eikä huomioi esim. Ratsukoulun aseistusta.

totuutta. Joka tapauksessa kokonaisuudesta ilmenee, että koko kunnan alue oli aseistettu.

Aseiden kuljetukset, varastointi ja harjoittelukäyttö mahdollistavat päätelmiä, jotka eivät suoraan lähteistä selviä. Johtajilla, erityisesti Sarkilalla, täytyi olla kiinteä ja luottamuksellinen yhteys Aktiivisen komitean ja Sotilaskomitean edustajiin.²³³ Saksasta hankitut aseet olivat tärkeä osa aktivistien vapaustaistelusuunnitelmaa ja viittaavat ainoastaan sotilaallisiin tarkoituksiin. Aseiden määrä Lappajärvellä ylitti selvästi sen, minkä seudun suojeluskunnat yleensä saivat harjoituskäyttöön. Varastokätköt ja kuljetukset yhdessä sotilaskurssien kanssa liittivät lappajärveläiset kiinteäksi ja aktiiviseksi osaksi suunnitelmaa, jossa Pohjanmaasta luotiin tulevan vapaustaistelun tukialuetta. Monen ihmisten tietämät aseet eivät pienellä paikkakunnalla pysyneet pitkään salassa, varsinkin kun vuoden lopussa ja tammikuussa suojeluskunta ja Ratsukoulu harjoittelivat ammuntaa täysin julkisesti. Aseista tuli nopeasti osa monen ihmisen arkea ja pääsääntöisesti heidän on pitänyt hyväksyä aseiden olemassaolo. Vaikka suojeluskunta sai virallisen kunnallisen toimijan roolin, kiväärien hankinta oli juridisesti laitonta. Kuvaavaa suhtautumisessa laittomiin aseisiin oli nimismiehen ja poliisin aktiivinen ja näkyvä rooli.

Aseet paransivat selvästi suojeluskunnan toimintamahdollisuuksia harjoittelun muuttuessa selvästi sotilaallisemmaksi. Miehet pääsivät tutustumaan aseiden toimintaan ja ampumarjoittelu voitiin aloittaa. Aseiden mukaan tuominen korosti taisteluharjoitusten todellisuuden tuntua. Kiväärien ilmestyminen toi suojeluskuntaan lisää jäseniä. Seipäät olalla marssimista oli pidetty turhana ja lapsellisena, mutta aseet innostivat erityisesti nuoria miehiä liittymään mukaan. Marras-joulukuun kuluessa kiristynyt ilmapiiri ja lisääntynyt väkivalta erityisesti marraskuun lakon yhteydessä toivat mieleen sodan mahdollisuuden ja korostivat suojeluskuntaan liittymisen merkitystä.²³⁴

Asehankintojen jälkeen suojeluskuntaliikkeen päällimmäiseksi ongelmaksi jäi kouluttajien puute. Suomessa oli Saksasta palanneita jääkäreitä, mutta joukkoja oli liikaa muutamien miesten koulutettavaksi. Etelä-Pohjanmaalla heidän panoksensa keskittyi rintapitäjien suurimpiin suojeluskuntiin. Lappajärvellä jääkärit hoitivat asekuljetuksia tai Ratsukoulun asioita eikä suojeluskunta hyötynyt heistä.²³⁵ Johtajien kouluttamiseksi aktivistien komiteat organisoivat tammikuun alussa kurssin, joka alkuaan suunniteltiin ylioppilaille, jotka jatkaisivat kotiseuduilleen järjestämään ja johtamaan suojeluskuntia. Suuren innostuksen vuoksi maakuntien suojeluskunnat saivat

²³³ Sarkkila ilmeisesti tunsi henkilökohtaisesti Artturi Leinosen, joka vaikutti asekuormien kuljetuksissa ja kuului jääkäriväräyksestä asti maakunnan merkittävimpiin aktivistivaikuttajiin ja edusti suomenkielisiä alueita Vaasan suojeluskuntapiiriin johdossa. Sarkkila oli vaikuttamassa sotilaskurssien sijoittamiseen Lappajärvelle ja Vimpeliin ja päätyi tekemisiin erityisesti Ratsukoulun johtajan Gaston Ahrenbergin kanssa, joka oli MK:n jäsen

²³⁴ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16

²³⁵ Hersalo 1955, 415; Lantto 1997, 22

lähettää miehiään kurssille. Järjestämispaikaksi suunniteltiin aluksi Lappajärveä, mutta lopulliseksi sijoituspaikaksi tuli naapurikunta Vimpeli. Kurssin johtajana toimi Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntien silloin johtaja ja MK:n jäsen Paul von Gerich apunaan jääkäreitä, erityisesti Aarne Sihvo ja Jussi Heiskanen. Reilun kahden viikon mittaisella kurssilla osallistujat saivat tehokasta sotilaallista opetusta pienten osastojen johtamisesta ja kouluttamisesta. Kurssin jälkeen miehet pystyivät itse järjestämään harjoituksia ja toimimaan alipäällystönä tulevissa taisteluissa.²³⁶

Lappajärveltä Vimpelin kurssille osallistui seitsemän miestä. Suuri osa miehistöstä ja osa johtajista halusi turvallisuussyistä käyttää salanimeä. Sosialidemokraattisen puolueen johtomiesten nimet olivat hyvin edustettuina kursseilla. Lilja esiintyi nimellä Manner ja Iivari Vallenius käytti vimpeliläisen sosialistikansanedustajan Santeri Mäkelän nimeä. Muita kurssit käyneitä ”sosialistijohtajia” olivat ainakin Tokoi ja Haapalainen.²³⁷ Ironisen huumorintajun lisäksi salanimien käyttö kuvastaa tammikuun uhkaavaa ja epävarmaa tunnelmaa, mutta myös sitä, että sosialistijohtajat ja tuleva punakaartin ylipäällikkö nähtiin vastapuolen edustajina jo kuukautta ennen sisällissodan alkua. Kurssin merkitys tiedon ja mielikuvien välittäjänä täytyi olla huomattava. Jääkärit ja ammattisotilaat loivat sodan ilmapiiriä, kun taas ylioppilaat välittivät tietoja Etelä-Suomen kaupunkien tilanteesta.

Kurssin päättymisen jälkeen sodan puhkeamiseen ei kulunut kuin kaksi viikkoa, mutta tehostetulla harjoittelulla siinäkin ajassa pyrittiin suojeluskunnan miehistölle opettamaan Vimpelissä opittuja perusasioita. Kyläosastojen harjoitusten sijasta organisoitiin koko kunnan laajuisia harjoituksia ja järjestettiin jopa leikkisota. Pääpaino keskittyi nimenomaan taisteluharjoituksiin, hyökkäämiseen ja ampumaketjun muodostamiseen. Niin ikään opeteltiin ketjussa kulkemista, marssivarmistuksia, asemien linnoittamista ja ensiapua. Aseita riitti käytännössä lähes kaikille. Vimpelin mallin mukaisesti Lappajärvelläkin ehdittiin järjestää eri kylissä oppitunteja asetekniikasta ja sodankäynnin strategiasta. Samalla kun miehistö sai opetusta, kouluttajat saivat kokeilla johtamista käytännössä. Sodan alussa Vimpelin kurssille osallistuneet miehet tulivat olemaan tärkeässä roolissa pääosin vapaaehtoisista suojeluskuntalaisista koostuvien valkoisten joukkojen johtamisessa. Sama toistui lappajärveläisten joukossa, sodan alussa suojeluskuntalaisia johtivat Lilja ja Harju, varsinaisen komppanian

²³⁶ Kurssin sijoittamista Lappajärvelle oli ilmeisesti ehdottanut jääkäriaktivisti Ahto Sippola, joka oli työn vuoksi asunut Lappajärvellä. Ratsukoulu oli kuitenkin jo ehditty sijoittaa Lappajärvelle. Sarkkila oli osaltaan vaikuttamassa Vimpelin valintaa sijoituspaikaksi. VSHKA CIII16; Lantto 1997, 25; Hersalo 1955, 201

²³⁷ Osallistujat Lappajärveltä Lilja, Harju, Oiva Koivunen, Matti Rantamäki, Leander Murtoniemi, Antti Lamminen ja Iivari Vallenius. VSHKA CIII16; Rauanheimo 1954, 46-52, 122-132, 149. Vimpelin sotakoulu- teoksessa mainitaan lappajärveläisen Hernesniemi- nimisen miehen osallistuneen kurssille. Sukunimen lisäksi muita tietoja ei ole, eikä esim. Lilja mainitse tällaista miestä. Teoksessa on muitakin epätarkkuuksia: Lilja on merkitty kauhavalaiseksi ja Oiva Koivunen on merkitty osallistujaluetteloon kahdesti. Koivusen kohdalla kyse on ilmeisesti siitä, että sukunimen ohella käytössä on ollut kotipaikan nimi Karvala. Koivusen ja Karvalan syntymä- ja kuolinpäivät ovat samat.

muodostamisen jälkeen kurssille osallistuneet toimivat joukkueenjohtajina, ryhmänjohtajina ja muissa tärkeimmissä tehtävissä.²³⁸

Sodan tuntua ja uhkaavaa ilmapiiriä loivat suojeluskunnan keskuudessa toteutetut hälytykset. Syynä olivat huhut ja tiedot, joiden mukaan eteläsuomalaiset punakaartit ja lähikuntien venäläiset sotilaat olisivat tulossa hajottamaan Ratsukoulua ja Vimpelin kurssia. Kaikkiaan kolme kertaa saatiin tieto, että vihollisjoukkoja olisi matkalla Lappajärvelle. Yhdessä Ratsukoulun ja Vimpelin kurssin kanssa hälytettiin liikkeelle myös suojeluskunta. Kaikki hälytykset osoittautuivat turhiksi. Joukot ottivat ne kuitenkin tosissaan ja valmistautuivat muut työt keskeyttäen vastaanottamaan vihollisia. Esimerkiksi opettaja Hirvensalo lähti tiedon saatuaan kesken oppitunnin kivääri selässä pysäyttämään hyökkääjiä.²³⁹ Todellisuuden tunnetta vahvistivat Ilkan toistuvat uutiset todellisista tapahtumista eri puolilla maata, joissa aseistautuneet työväenkaartit ja venäläiset tekivät yhteisiä retkiä vieraille paikkakunnille aseiden takavarikoimisen vuoksi tai työväenkaarteja vastustaneen porvariston kurittamiseksi. Paikallisia ihmisiä oli vangittu ja päädytty jopa aseellisiin kahakoihin. Kirjoituksissa luotiin mielikuvaa työväestöstä voimana, joka tarvittaessa yllyttäen ja apua pyytäen sai sotilaat mukaansa tukemaan omia tavoitteitaan.²⁴⁰

4.4. Suojeluskuntalaisen profiili

Tutkimusasetelman kannalta keskeisimpiä kysymyksiä ovat, miten suuren suosion ja innostuksen suojeluskunta todellisuudessa saavutti ennen sisällissodan alkua, miten suureksi jäsenistö kasvoi, keitä suojeluskuntaan liittyi ja ketkä jäivät järjestön ulkopuolelle.

Tarkkojen ja yksiselitteisten vastausten esittäminen jäsenmäärästä tai miesten ammasteista, sosiaalisesta asemasta tai iästä on lähdetilanteen vuoksi mahdotonta. Kattavia jäsenkortistoja tai jäsenluetteloita ei ilmeisesti salaamistarpeen vuoksi ole tehty. Sotaa edeltävältä ajalta on säilynyt ainoastaan yksi päiväämätön lista *"henkilöistä jotka sitoutuvat rupeamaan Lappajärven suojeluskunnan jäseniksi"*. Lista on kirjattu vain 62 nimeä eli se ei kata koko jäsenistöä. Ensimmäisenä listaan on merkitty talollinen ja opettaja Antti Hyytinen. Listasta löytyy suojeluskunnan tunnettuja

²³⁸ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16; Rauanheimo 1954, 57-59; Sihvo 1954, 204-205

²³⁹ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot.

²⁴⁰ Ilkka 27.11.1917 "Punakaartilaisia ja sotilaita lähtenyt Haminasta ja Kotkasta Kuopioon"; 29.11.1917 "Kuopion valloitus", "Kokkolassa rauhatonta, sotilaita Ylivieskaan"; 4.12.1917 "Haminan puolen huligaanien retki Kuopioon"; 8.1.1918 "300 venäläistä saapunut kurittamaan Savonlinnan porvareita"; 10.1. "Vallankumous Savonlinnassa", "EPÄONNISTUNUT ROSVORETKI. Punakaarti saanut Porvoon retkellä selkäänsä."

aktiivijäseniä, kunnallisten luottamustehtävien haltijoita ja myöhemmin Ratsukouluun liittyneitä sekä sittemmin sodassa kaatuneita miehiä.²⁴¹

Vasta sotaan osallistuneista miehistä on tehty tarkempia luetteloita ja muuta lähteiksi soveltuvaa materiaalia. Niiden avulla voidaan tehdä tulkintoja sotaa edeltävästä suojeluskuntalaisuudesta. Ongelman lähteissä muodostaa erityisesti se, että suojeluskuntalaisuus käsitteenä ei ole täysin yksiselitteinen. Ennen sotaa suojeluskuntaan liittyneet, sotaan vapaaehtoisesti osallistuneet ja jopa asevelvolliset ovat tutkimuksellisesti eri asioita, mutta aikalaisten käsityksissä ja lähteissä ne sekoittuvat keskenään. Lähteissä suojeluskuntalaisiksi on merkitty sellaisiakin miehiä, jotka eivät ennen sotaa osallistuneet suojeluskunnan toimintaan. Ilmeisesti kaikki enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti sotaan lähteneet ja pääosin suojeluskuntalaisista kootuissa yksiköissä taistelleet tulkittiin yleisesti myös muodollisesti liittyneiksi suojeluskuntaan. Kun suojeluskunnat oli tammikuun lopulla julistettu senaatin joukoiksi ja ne muodostivat sodan alkuvaiheessa valkoisen armeijan rungon, rajanvedoista tuli häilyviä. Jopa asevelvollisuuskutsuntojen perusteella sotaan lähteneitä on merkitty suojeluskuntalaisiksi.²⁴² Vastaavasti kaikkien varmuudella suojeluskuntaan kuuluneiden kohdalla ei ole merkintää suojeluskuntalaisuudesta ja kaikki suojeluskuntaan kuuluneet eivät välttämättä osallistuneet sotaan, joten heitä ei ole merkitty sotatoimien yhteydessä syntyneisiin lähteisiin. Yhdenkään miehen tarkkaa liittymisajankohtaa ei ole kirjattu, korkeintaan maininta osallistumisesta suojeluskuntaan ”*alusta alkaen*”. Vajavaisesta lähdemateriaalista muodostuva kuva on kuitenkin siinä määrin selkeä, että joitakin päätelmiä voidaan tehdä.

Yhteensä eri lähteissä suojeluskuntalaisiksi merkittyjä miehiä on 269.²⁴³ Suuri osa heistä ei todennäköisesti kuulunut suojeluskuntaan ennen sotaa vaan lähti mukaan vasta sodan puhjettua. Varmimmin suojeluskuntaan jo ennen sotaa liittyneiksi on tulkittava ne miehet, joiden kohdalta löytyy merkintä sekä suojeluskuntaan kuulumisesta että osallistumisesta sodan ensimmäisiin taisteluihin.²⁴⁴ Nämä tiedot

²⁴¹ Lappajärven kotiseutuarkisto. Suojeluskunnan paperit. Lista on voitu tehdä kunnallistamis päätöksen jälkeen, virallinen asema järjestyksenvalvojana mahdollisti jäsenluettelon muodostamisen.

²⁴² Suojeluskuntalaisuuden määrittelystä ja lähdeaineistojen tulkinnallisista ongelmista tarkemmin Pylkkänen 2001, 57-69. Pylkkänen on suojeluskuntajärjestön jäsenistöä tutkiessaan tarkastellut myös varsinaista suojeluskuntajärjestöä edeltävää jäsenistöä ja törmännyt valtakunnallisesti ongelmiin, jotka ovat täysin yhteneviä Lappajärveä koskevan materiaalin kanssa.

²⁴³ Lähteet erityisesti luettelo lappajärveläisistä vapaussodan muistomitalin saajista, Suojeluskunnat 1917-1918 2419/19; Vapaussoturien huoltosäätöön kortisto; teokset Lappajärven sotaveteraanit osat 1 ja 2, matrikkeliuodet; VSHKA CIII16; Sotaveteraanien muistitiedot. Mainittu luku suojeluskuntalaisista pitää sisällään todennäköisesti lähes kaikki ne, jotka vapaaehtoisesti tai oma-aloitteisesti osallistuivat jossakin vaiheessa sotatoimiin pääosin suojeluskuntalaisista muodostetuissa joukoissa. Taistelupaikkojen ja joukko-osastojen perusteella lukuun ei todennäköisesti sisälly montakaan asevelvollisuuskutsuntojen myötä sotaan lähtenyt. Kutsuntojen myötä arvioidaan sotaan osallistuneen noin 100 miestä ja yhteensä sotatoimiin osallistuneen noin 350 miestä. Näin luvut ovat suunnilleen yhteensovitettavissa.

²⁴⁴ Ensimmäisiksi sotatapahtumiksi on määritelty lähteissä usein mainittu ”Pohjanmaan vapautus” eli Seinäjoen ja Lapuan venäläisen sotaväen asestariisuminen sekä taistelut Vilppulan,

löytyvät yhteensä 147 tapauksessa.²⁴⁵ Päätelmät suojeluskuntalaisista on muodostettu pääasiassa tämän ryhmän pohjalta. Kokonaisuutta hankaloittaa se, että sodan aikaiseen vartiopalvelukseen on osallistunut yhteensä 100 miestä, jotka kaikki on myös merkitty suojeluskuntalaisiksi. Heidän joukossaan on varmasti molempia, ennen sotaa ja sodan alun jälkeen järjestöön liittyneitä mutta erottelu on mahdotonta. Edelleen Ratsukouluun liittyneitä ei ole kirjattu ollenkaan suojeluskuntalaisiksi, vaikka osa varmuudella sitä olikin.²⁴⁶ Lähdemateriaalin tulkinnallisuuden vuoksi tarkkojen laskennallisten jakaumien esittäminen ei ole mielekäästä. Lopputulos suojeluskuntalaisuudesta ei kuitenkaan merkittävästi muutu, tekipä rajauksen suojeluskuntaan kuulumisesta miten tahansa.²⁴⁷

Suojeluskunnan jäsenistö edusti melko kattavasti kunnan koko miespuolista väestöä. Yleisesti ottaen ikä ei ollut merkittävä tai rajaava tekijä, vaan järjestöön liittyi lähes kaiken ikäisiä miehiä. Tunnetuista tapauksista²⁴⁸ noin puolet oli syntynyt 1890-luvulla eli olivat vuonna 1917 19-27-vuotiaita. Keskenään lähes samankokoiset ryhmät, noin viidesosa molempia, muodostivat 1900-luvulla ja 1880-luvulla syntyneet. Suojeluskunnan säännöt määrittivät alaikärajaksi 15 vuotta ja ikätiedot osoittavat,

Ruoveden ja Haapamäen alueella. Osalla merkintänä on "Mannisen pataljoona", joka tarkoittaa edellä mainitulle alueelle sijoitetuista suojeluskuntakomppanioista muodostettua Hämeen ryhmän pataljoonaa, johon Lappajärven suojeluskuntalaiset pääosin komppaniansa mukana kuuluivat. Osalle on merkitty "Vaasan rykmentti", joka muodostettiin Tampereen taisteluiden aikaan ja johon "Mannisen pataljoona" liitettiin. Osa näihin yksiköihin merkityistä on merkitty myös suojeluskuntalaisiksi, osa ei. Jos näissä yhteyksissä on merkitty taistelupaikoiksi pelkästään Tampere ja/ tai Viipuri, on tulkittavissa, että kyseinen henkilö on lähtenyt mukaan vasta myöhemmin sodan aikana mutta suojeluskuntajoukkojen mukana taistelleena tulkittu suojeluskuntalaiseksi. Tarkkaa varmuutta asiasta ei kuitenkaan ole.

²⁴⁵ Liljan mukaan suojeluskuntaan kuului ennen sotaa 130 miestä. Lilja ei selvittä mitenkään luku on muodostettu ja se lienee enemminkin arvio. Luvut ovat kuitenkin varsin lähellä toisiaan. Kirjallisuudessa mainitaan usein jäsenmääräksi sama 130. VSHKA CIII16. Kts esim Hersalo 1955, liitteet s. 572-574

²⁴⁶ Ratsukouluun liittyneistä miehistä osa kuului muiden lähteiden perusteella suojeluskuntaan ennen liittymistään Ratsukouluun, mutta muistomitaliluettelo on merkitty kaikille joukko-osastoksi ainoastaan Uudenmaan rakuunarykmentti. Tiedot suojeluskuntalaisuudesta ennen Ratsukouluun liittymistä ovat hajanaisia ja heidät huomioidaan tässä yhteydessä ainoastaan ratsukoululaisina, vaikka päällekkäisyyttä onkin. Vastaavasti sodan aikana Vöyrin sotakouluun lähteneet on merkitty ainoastaan Kristiinan krenatööri-pataljoonaan kuuluneiksi, vaikka pääosa kuului suurella todennäköisyydellä suojeluskuntaankin. Näitä tapauksia on kuitenkin niin vähän, ettei heidän osuutensa vaikuta kokonaiskuvaan merkittävästi.

²⁴⁷ Materiaalin tulkinnallisuutta lisää vaihtelevat kirjaamiskäytännöt. Suojeluskuntalaisten sodan vaiheiden tuntemuksen perusteella on nähtävissä tiettyä, joskaan ei täysin selvää, kirjaamislogiikkaa joukko-osastojen muodostamisen ja tapahtumien perusteella. Kaikki "Pohjanmaan vapautukseen" osallistuneet on merkitty myös suojeluskuntalaisiksi ja muita joukossa tuskin olikaan, pois lukien ratsukoululaiset. Muistomitaliluettelo on koottu ilmeisesti suojeluskunnan hallinnon toimesta, mutta kirjattuihin tietoihin on saattanut vaikuttaa saajien itsensä ilmoittamat tiedot. Kortistot ja matrikkeliteokset pohjautuvat henkilöiden itsensä tai heidän omaistensa ilmoittamiin tietoihin, jolloin ne pohjaavat osittain muistitietoon ja kuvastavat myös ilmoittajan kokemuksia ja mielikuvia

²⁴⁸ Ikä on kirjattu selvästi harvemmin kuin ammatti. Yhteensä ikätietoja on 173 miehestä, edellä mainitulla ennen sotaa liittyneitä tavoittelevalla rajauksella 113 miehestä. Ikäryhmien jakaumat ovat molemmilla rajauksilla käytännössä samat. Jos vartiopalvelukseen osallistuneet huomioidaan, vanhemmat ikäryhmät korostuvat hiukan enemmän, koska vartiopalvelukseen osallistuneet olivat keskimäärin hiukan vanhempia.

että selvästi alaikäisiä lapsia on otettu aktiivijäseniksi.²⁴⁹ Viimeinen kymmenesosa muodostui vanhemmista miehistä, pääosin 1870-luvulla syntyneistä. Vanhin tunnettu mies oli 68-vuotias, 40-60-vuotiaita oli useampiakin.

Alusta lähtien suojeluskunnan perustajajäsenet ja aktiivisesti toimiva ydinjoukko rakentuivat kahden ryhmän edustajista, maataomistavista talollisista ja virkamiehistöön luokiteltavista miehistä. Yhdessä nämä ryhmät edustivat kunnan sosiaalisen ja taloudellisen hierarkian ja arvovallan ylimpiä kerroksia ja itseoikeutetusti johtivat suojeluskunnan toimintaa. Ydinryhmästä puuttui ainoastaan papiston edustus, vaikka seurakunnan kirkkoherra ja pappi tukivat suojeluskuntaa. Vastaavia virkamiesten ja talollisten yhteistyön aikaansaannoksia oli suurin osa maan suojeluskunnista.²⁵⁰

Rivimiehistö edusti ammatillisen ja sosiaalisen taustansa osalta kunnan valtaväestöä, viljelijöitä ja työmiehiä. Talollisväestö muodosti selkeästi suojeluskunnan jäsenistön rungon, noin kaksi kolmasosaa jäsenistä tuli talollisperheistä. Ylivoimaisesti suurin yksittäinen ryhmä, vajaa puolet kaikista, oli talollisten pojat. Rivijäsenyys kiinnosti myös varsinaisia isäntämiehiä, sillä itsenäisiä talollisia oli joukosta noin viidesosa. Jossain määrin yllättävänä voinee pitää tavallisten työmiesten ja heidän poikiensa merkittävää osuutta, sillä se nousi varsinaisten talollisten määrää suuremmaksi. Työmieheksi merkittyjä on noin neljäsosa tapauksista. Sen sijaan maanvuokraajaväestö ei näytä innostuneen suojeluskunnasta. Torppareita, mäkitupalaisia ja palstatilallisia liittyi mukaan mutta kokonaisuudessaan heidän osuutensa jäi varsin vähäiseksi. Kunnan vähäinen virkamiehistö kuului pääasiassa johtoryhmään. Näiden lisäksi järjestöön liittyi yksittäisiä muiden ammattien harjoittajia, kauppiaita, räätäleitä, suutareita, pastori, pari koululaista ja eläkemiestä.²⁵¹

Työmiesten suhteellisen suuri osuus erityisesti talollisiin verrattuna saattaa joutua osin lähdemateriaalin ja rajauksen aiheuttamasta vääristymästä. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät 100 pelkkään vahtipalvelukseen merkittyä miestä. Tässä ryhmässä talollisten osuus oli huomattava ja on todennäköistä, että ainakin osa kuului suojeluskuntaan ennen sotaa. Nämä keskimääräistä hieman iäkkäämmät isäntämiehet

²⁴⁹ Kaikista 1900-luvulla syntyneistä suojeluskuntalaisiksi kirjatuihin yli 30 on merkitty osallistuneen sodan taisteluihin, jopa 1903 syntynyt on merkitty osallistuneen taisteluihin.

²⁵⁰ Pylkkänen 2001, 57-69. Myös Manninen 1998, monin kohdin

²⁵¹ Esitetyt suhteelliset osuudet perustuvat tiukkaan rajaukseen, jossa edellytetään maininta suojeluskuntalaisuudesta ja alkuvaiheen taisteluista. Taustatietoja löytyy seuraavasti: talollisen poikia 62, työmiehiä tai työmiehen poikia 35, talollisia 29, maanvuokraajia tai heidän poikiaan 7, virkamiehiä 5 ja muita ammatteja 6. Kaikkien kohdalla tietoja ei ole kirjattu. Jos mukaan tarkasteluun otettaisiin lisäksi pelkästään Mannisen pataljoonaan tai Vaasan rykmenttiin merkittyjä mahdollisia suojeluskuntalaisia, uusia huomioitavia tapauksia tulisi parikymmentä. Ne jakautuvat ryhmiin siten, että suuruusjärjestys pysyisi samana, talollisen poikien osuus korostuisi entisestään. Työmiehiä olisi edelleen määrällisesti enemmän kuin talollisia.

saattoivat päätyä helpommin vartiotehtäviin kuin rintamalle taisteluihin, vaikka olisivat suojeluskuntaan kuuluneetkin.²⁵²

Suojeluskuntien miehistön rakenteeseen vaikutti luonnollisesti eniten paikallinen väestörakenne, mutta myös poliittinen ilmasto ja ryhmien keskinäiset suhteet. Merkittävien alueellisten erojen vuoksi vertailut eri suojeluskuntien välillä eivät ole mielekkäitä. Pylkkäsen esittämien arvioiden mukaan suojeluskuntien jäsenistö muodostui lähes yksinomaan talonpoikien ja alempan tai ylempään keskiluokkaan luokiteltavien miesten ympärille. Koko maan suojeluskuntalaisista talollisväestön osuus oli noin 44%, ylempi ja alempi keskiluokka muodosti jäsenistöstä noin puolet. Maalaisuojeluskunnissa talollisten osuus oli lähes 67%, keskiluokkaan kuuluvien noin 28%.²⁵³

Lappajärvellä talollisväestön osuutta ei voi pitää yllätyksenä, kun huomioidaan kunnan elinkeino- ja väestörakenne ja suojeluskuntatoiminnan yleinen luonne. Toisin kuin jääkäreillä, oma tila ei ollut jarruttava tekijä, vaan edusti suoranaista puolustettavaa omaisuutta ja sosiaalista asemaa, jonka saattoi kokea olevan uhattuna Suomesta peräytyvien venäläisten tai Etelä-Suomen anarkistiseksi koetun työväestön ryöstöjen tai sosialistisen vallankumouksen uhan vuoksi. Lappajärvellä suojeluskunta ei muodostunut omistavan väestönsosan luokkakaartiksi vaan onnistui todella ylittämään yhteiskunnallisten ryhmien rajat. Sen osoittaa vapaaehtoisten työmiesten huomattava ja valtakunnallisesti ilmeisesti poikkeuksellisen suuri osuus jäsenistössä.

Pylkkäsen mukaan luotettavaa tietoa suojeluskuntiin kuuluneesta työväestöstä on varsin vähän. Paikallisesti osuus saattoi olla merkittävä, mutta valtakunnan tasolla Pylkkänen arvioi työväestön osuudeksi vain 5%, maalaisuojeluskunnissa noin 4%.²⁵⁴ Lappajärvellä työmiesten osuus saattoi olla jopa neljäsosa. Asetelmaa alleviivaa se, ettei lukuun ole huomioitu maanvuokraajia ja Ratsukouluunkin liittyi kymmenkunta työmiestä. Lähteet eivät anna tarkkaa kuvaa siitä, keitä olivat lappajärveläiset suojeluskuntaan liittyneet työmiehet eivätkä suoraan selitä huomattavan suurta osuutta miehistössä. Merkillepantavaa on se, ettei työmiesammatti automaattisesti merkinnyt sosialismin kannatusta eikä suojeluskunnan vastustamista. Lappajärvellä sosialismin kannatus vaaleissa oli selvästi työväestön osuutta vähäisempää. Suurin osa työmiehistä näyttää liittyneen suojeluskuntaan selkeästi ennen sotaa.²⁵⁵ Työmiesten ikäjakama oli hyvin samankaltainen kuin koko joukollakin. Tietyissä perheissä tai

²⁵² Vahtipalvelukseen merkityistä talollisen poikia 46, talollisia 35, työmiehiä 7, maanvuokraajia 5, virkamiehiä 1, muita 5. Yhdestäkään vahtipalvelukseen merkitystä miehestä ei löydy muuta kirjattua mainintaa, joka edes jotenkin selvittäisi suojeluskuntaan liittymisaikaa. Kenenkään ei mainita osallistuneen taisteluihin, ei edes venäläisten aseistariisuntaan.

²⁵³ Pylkkänen 2001, 58

²⁵⁴ Pylkkänen 2001, 58. Pylkkäsen esittämissä arvioissa ja tutkimustuloksissa työmiesten osuus jää pääosin alle 10%, joskin esim Kristiinankaupungissa työmiehiä saattoi olla n. 15%.

²⁵⁵ Myöhemmin sotaan lähteneitä tai vartiotehtäviin osallistuneita on selvästi vähemmän, alle 10 molempia. Tässä ei ole huomioitu asevelvollisuuskutsuntojen kautta armeijaan päätyneitä työmiehiä

suvuissa työmiesten osallistuminen näyttää erittäin aktiiviselta, sillä muutama sukunimi toistuu useamman miehen kohdalla ja samannimisiä työmiehiä löytyy myös Ratsukoulun nimikirjasta. On mahdollista, että osalla oli työn tai sukulaisuuden kautta hyvin läheinen suhde talollisväestöön. Jääkäreiden joukossa erottui talollistaustaisia työmiehiä ja luultavasti samanlaisia perhetaustoja oli suojeluskuntalaisillakin.

Aktivistisuuntausta edustavan suojeluskuntaliikkeen tavoitteena oli rekrytoida jäseniä myös työväenluokasta yhteiskuntaryhmät yhdistävän itsenäisyys- ja vapauttaistelutavoitteen myötä.²⁵⁶ Lappajärvellä tässä tavoitteessa onnistuttiin todella hyvin. Mikään muukaan tekijä ei viittaa voimakkaaseen yhteiskunnalliseen tyytymättömyyteen ja muutospaineeseen tai työväenliikkeen kannatukseen, joten suojeluskunnan laaja kannatuspohja korostaa yhteiskunnallisen ja sosiaalisen tasa-arvon kokemusta. Valtakunnallisesti työväenliike suhtautui kesästä asti nihkeästi suojeluskuntiin, koska niiden koettiin liittyvän kamppailuun vallasta ja järjestysvallan käytöstä. Lokakuussa työväestön johto kielsi jäseniään liittymästä suojeluskuntiin. Vastaavasti marraskuun lakon jälkeen aktivistien johto muutti käsitystään työväestöstä suojeluskunnissa ja kehotti ottamaan jäseniksi ainoastaan luotettavia työmiehiä.²⁵⁷ Työväenliikkeen johdon määräyksillä ei ollut vaikutusta Lappajärven suojeluskuntaan, mikään ei viittaa siihenkään, että työmiesten liittymistä olisi estetty, tai että työmiehiä olisi merkittävässä määrin eronnut.²⁵⁸

Venäläisiin liitetty pelko pakkoevakuoinneista tai alueen hävityksestä kohdistui kaikkiin. Itsenäisyysaktivismiin näkyvyys suojeluskunnan toiminnassa oli niin selvää, että vastaavaa ajattelua ja toimintavalmiutta täytyi löytyä mukaan lähteneiltä työmiehiltäkin. Harri Korpisaari problematisoi suojeluskuntien ja työväen kaartien lähtökohtaista eroa karkeasti suhteessa oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmän legitimitettiin kokeemukseen. Järjestyksenpitotehtävässään suojeluskunnat lähtökohtaisesti suojasivat laillista yhteiskuntajärjestystä, yksityisomistusta ja yksilön koskemattomuutta. Osa työväestöstä koki yhteiskuntajärjestyksen epäoikeudenmukaiseksi ja se alkoi menettää legitimitettiään. Siten työväenkaarti suojasi työväestöä ja sen etuja epäoikeudenmukaiseksi koettua järjestelmää vastaan ja myöhemmin vallankumouksen keinoin pyrki radikaalisti muuttamaan sitä.²⁵⁹ Lappajärvellä järjestelmän legitimiys säilyi eikä sitä missään vaiheessa kyseenalaistettu. Työväestöön kuuluvat selvästi kokivat olemassa olevan laillisen järjestelmän riittävän oikeudenmukaiseksi ja suojaamisen arvoiseksi. Vastaavasti yhteiskuntajärjestelmästä ja sen säilymisestä hyötyivät erityisesti talolliset ja virkamiehet.

²⁵⁶ Manninen 1992a, 317-318, Manninen 1998, 20-21; Korpisaari 2009, 122-127

²⁵⁷ Korpisaari 2009, 281-283; Manninen 1992a, 319-321

²⁵⁸ Pylkkänen viittaa työväestöä eronneen suojeluskunnista syksyn 1917 kuluessa. Pylkkänen 2001, 57, viite 168 s. 188

²⁵⁹ Korpisaari 2009, 163-168, 331-334, 338

Suojeluskunnan aktiivisuuden ja koon hahmottaminen edellyttää vertaamista muihin järjestöihin. Luotettavien ja tarkkojen jäsentietojen puute koskee lähes kaikkia kuntia, joten ainoaksi vaihtoehdoksi jää tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin lukuihin turvautuminen. Turo Mannisen mukaan marraskuun suurlakkoon mennessä 300 suojeluskuntaan oli liittynyt noin 10000 miestä. Sodan syttyessä järjestöjä oli 408 ja niissä noin 38000 miestä.²⁶⁰ Hersalo ilmoittaa ilmeisesti Liljan kertomuksen pohjalta Lappajärven suojeluskunnan jäsenmääräksi ennen sodan puhkeamista 130 miestä ja aseistukseksi 45 kivääriä. Järvisseudulla ainoastaan Korttesjärvellä miesvahvuus nousi saatan, Vimpelissä 80 miestä liittyi jäseneksi. Muissa Järvisseudun kunnissa jäätiin 50 ja 60 miehen välille. Suomenkieliselle Etelä-Pohjanmaalle muodostui todella suuriakin suojeluskuntia. Esimerkiksi Lapualla, Ylistarossa ja Ilmajoella miehiä liittyi yli 400. Yli 200- miehiä järjestöjä oli useampia. Ympäristönsä mittakaavassa Lappajärven suojeluskunta on määriteltävä keskikokoiseksi, selvästi suurempia ja pienempiä oli useita. Aseistuksen puolesta lappajärveläiset kestävät laajankin vertailun. Suurimmissa suojeluskunnissa aseita saattoi olla määrällisesti enemmän, Lappajärvellä niitä riitti parhaimmillaan lähes koko miehistön käyttöön. Muutamit suojeluskunnat eivät kyenneet hankkimaan yhtään sotilasasetta ennen sodan alkua.²⁶¹

Palttala on vertaillut Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntien vahvuuksia kunnan äänioikeutettujen miesten lukumäärään suhteutettuna. Suomenkielisten kuntien joukossa Lappajärvi edusti keskitasoa, 130 miestä tarkoitti 11,6% osuutta. Vertailuna Kauhavalla oli jäseniä 140 eli 7,2% äänioikeutetuista miehistä, Ylihärmässä 120 jäsentä merkitsi 17,6 % osuutta. Koko liikkeen syntyseudut, ruotsinkieliset rannikkokunnat, olivat selvästi aktiivisimpia. Muutamissa osuus nousi 20-30 prosenttiin, huippuna Maksamaan 55%.²⁶²

4.5. Lappajärven kotien turvaksi, itsenäisyyden puolesta, ryssää, anarkiaa ja vallankumousta vastaan

Tulkinnat suojeluskuntien motiiveista tai suuntauksista vaihtelevat riippuen siitä, kenen näkökulmasta asiaa katsotaan. Suojeluskuntia muodostettiin ja kehitettiin kokonaisuutena samanaikaisesti useilla eri tasoilla, eri lähtökohdista ja tarpeista, joten

²⁶⁰ Manninen 1992b, 351, 393-394

²⁶¹ Miesvahvuuden lukuja on esitetty useissa teoksissa, erityisesti Hersalo 1955, liitteet 572-574; Järvisseudun osalta myös Leväniemi 1983, 574-577. Kaikki ilmoitetut lukemat on ymmärrettävä enemmänkin suuntaa-antaviksi ja perustuvat ilmeisesti suojeluskuntien aikoinaan ilmoittamiin tai esim. suojeluskuntakertomuksissa mainittuihin lukuihin. Kaikki ovat arvioita eivätkä perustu yksityiskohtaisiin tutkimuksiin.

²⁶² Palttala 1984, 117, 133. Joissakin suomenkielisissä kunnissa osuus oli yli 15%, muutamissa jäätiin alle 10%. Lähialueen kunnista Korttesjärvi 12,7%, Vimpeli 11,9%, Etelä-Pohjanmaan kokonaiskeskiarvo 12,6%.

motiiveissa näkyy kerroksisuutta eri tasojen mukaisesti. Suojeluskunnat ja työväen järjestyskaartit kuvastivat vuoden 1917 erityispiirrettä, yhteiskuntarakenteiden hajomista ja niiden yleisen uskottavuuden menetystä ylhäältä alaspäin. Sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta vastaaminen kuuluvat normaalisti valtion tehtäviin mutta valtiovallalta puuttuivat sekä mahdollisuudet että keinot ja riittävä auktoriteetti näiden ongelmien ratkaisuun. Niinpä sekä järjestysvallan että orastavan sotalaitoksen perustaminen, samoin kuin kilpailu väkivallan käytön oikeudesta, siirtyi paikallistasolle ja kansalaisten omiin käsiin. Samanaikaisesti oli ratkaistavina kysymykset Suomen valtiollisesta asemasta, korkeimman vallan käytöstä ja järjestysvallan käytöstä. Suojeluskunnat ja työväen järjestyskaartit liitettiin osaksi kaikkien ongelmien ratkaisua.²⁶³

Yhtäältä suojeluskuntien perustajina oli kuntia, läänien kuvernöörejä, aktivisteja ja tavallisia yksityisiä ihmisiä. Tukemalla paikallisten järjestysjoukkojen luomista ja hyväksymällä niiden sääntöjä senaatti pyrki luomaan omaan käyttöönsä riippumattonta järjestysvaltaa ja itsenäisyysjulistuksen jälkeen sotalaitosta mutta poliittisen jakautumisen vuoksi se osoittautui vaikeaksi. Aktivistien suunnitelmissa luotiin taistelujärjestöä tukemaan jääkäripataljoonaa ja jopa saksalaisten maihinnousua vapautistelussa venäläisiä vastaan ja myöhemmin vallankumouksen tukahduttamiseen. Senaatti ja aktivistit halusivat yhdistää paikallisen oma-aloitteisen järjestäytymisen omiin tavoitteisiinsa. Aktivistien suunnitelmat ja kiinteä yhteistyö Saksan kanssa olivat selvästi lainvastaisia, minkä vuoksi senaatin oli vaikea käsitellä julkisesti muuta kuin järjestysvallan muodostamista. Siitä huolimatta molempien aktivistikomiteoiden jäsen Harald Åkerman nimitettiin jo elokuussa senaatin jäseneksi ja ainakin keskeiset senaattorit olivat tietoisia yhteyksistä Saksaan. Kun valtion virallinen kannanotto tuli vasta tammikuun lopulla, suojeluskuntien rooli pysyi puolivirallisina, paikallisina viranomaisien apuna toimivina joukkoina.²⁶⁴ Paikallistasolla päätöksiä tehtiin omien kokemusten ja tarpeiden perusteella, osin täysin spontaanisti, ja ilman, että ulkopäin johdettiin tai määrättiin toimimaan. Toiveet ja tavoitteet olivat täysin samoja kuin ylemmillä tasoilla mutta epämääräisempiä ilman tietoa kokonaiskuvasta tai laajemmista suunnitelmista.²⁶⁵

Siitä millainen luonne Lappajärven suojeluskuntatoiminnalla oli, paikallinen järjestyskunta vai itsenäisyysaktivistinen, minkä puolesta järjestäytyttiin ja toimittiin ja ketä vastaan toiminta suuntautui, ei löydy täysin autenttisia lähdemainintoja. Vakuuttavimmat suorasanaiset kuvaukset löytyvät Liljan sodan jälkeen kirjoittamista kertomuksista:

²⁶³ Haapala 1995, 151-154, 237-241; Villstrand 1999a, 19; Tiihonen 2019, 213-220; Uola 1998, 113-125; Ahti 1987, 276-277;

²⁶⁴ Manninen 1998, 24-28; Korpisaari 2009, 149-163, 167-169; Ahti 1987, 273-277. Kiistelyä valtiollisen vallan käytöstä ja sen kytkeytymisestä suojeluskuntiin on käsitelty laajasti Tiihonen 2019, monin kohdin esim. 128-135, 148-155, 156-165, 176-179, 213-220, 258-278

²⁶⁵ Esim. Uola 1998, 114, 124

”Yhä toistuvat hälytykset tekivät epäuskoisemmillekin selväksi sen, että ilman aseellista yhteentörmäystä ei asiat selvene. Millaiseksi se yhteentörmäys muodostuisi, sitä ei osattu kuvitella. Etupäässä ryssää vastaan ajateltiin ja puhuttiin toiminnan kohdistuvan, sitä seikkaa, että oman maan miehet heihin suuremmassa määrässä yhtyvät, ei tahdottu uskoa. Vielä pari päivää ennen kapinan puhkeamista kierteli huhu, että punakaartit ovat useassa paikoin yhtyneet suojeluskuntiin ja että punakaartit muka vain pettämistarkoituksessa teeskentelevät ryssäin ystävyyttä saadakseen heiltä aseita, jotka he sitten kääntävät niiden entisiä omistajia vastaan.”²⁶⁶

”Viimeiseen asti toivottiin ja uskottiinkin, että etelän punaiset tulevat järkiinsä ja yhtyvät meihin tai ainakin pysyvät puolueettomina, kun meikälaiset ”ryhtyvät ryssää maasta pois ajamaan”. Puhuttiin, että kyllä se Tokoi pettää vielä ryssät ja että kaartti nyt vain teeskentelee ryssien ystävyyttä saadakseen aseita, jotka sitten kääntävät heitä vastaan”²⁶⁷

Kirjoitushetkellä Lilja tiesi jo tulevien tapahtumien kulun ja lopputuloksen ja katsoi asioita sodan kokemusten jälkeen. Kuvaukset ovat kaikesta huolimatta varsin uskottavia ja huomioivat useita keskeisiä seikkoja Lappajärven suojeluskunnasta, ihmisten kokemuksista sekä yleisistä mielialoista. Liljan kuvauksista nousee esiin tavoite varmistaa itsenäisyys ja poistaa venäläinen sotaväki maasta. Samalla korostuu uhkakuvana tietoisuus Etelä-Suomen aseistautuneista ja venäläisiin tukeutuvista punakaarteista, mutta myös toivomus suoranaisen kansalaissodan välttämiseksi. Hälytykset, aseistautuminen ja uhkaavan sodan ilmapiiri loivat epävarmuutta ja vaikuttivat ihmisten yleisen turvallisuudentunteen heikkenemiseen, mikä ajoi ihmisiä mukaan suojeluskuntaan.

Joka tapauksessa on ilmeistä, että Lappajärveltä oli suoria yhteyksiä Etelä-Pohjanmaan johtaviin aktivistipiireihin, mikä näkyi edellä kuvatusti erityisesti aseiden hankinnassa ja sotilaskurssien sijoittamisen yhteydessä. Suojeluskunnan kantavaksi ideaksi oli omaksuttu taistelujärjestömalli, sotilaallisuuteen pyrittiin alusta alkaen käytettävissä olevien mahdollisuuksien puitteissa. Huomionarvoista on sekin, että perustajista ja johtohahmoista varsinkin Juho Harju ja Lilja olivat olleet mukana itsenäisyysaktivismissa ja sotilaallisen osaamisen hankinnassa jo jääkäriliikkeen kautta. Aktivistinen suuntaus tulee ilmi Pihkalan vaikutuksessa varsinaisen suojeluskunnan perustamiseen ja järjestön sääntöjen sanamuodoissa. Sotilaskurssien myötä Lappajärven ja Vimpelin alueelle muodostui joulu-tammikuussa merkittäviä aktivistien yhteysverkostoja. Ratsukoulun johtaja Ahrenberg oli MK:n jäsen ja jo Saksanniemellä perustamiseen olivat vaikuttaneet MK:n jäsenistä erityisesti ratsumestarit Hannes Ignatius ja Harald Åkerman. Vimpelin sotakoulu oli yhteisesti MK:n, AK:n ja jääkäripiirien aikaansaannos.²⁶⁸ Liioittelematta voi todeta, että tammikuun 1918 alkupuolella Lappajärven ja Vimpelin alueelle keskittyi suuri osa koko maan senhetkisestä korkeimmasta sotilaallisesta osaamisesta sekä kaikkien merkittävien aktivistipiirien edustajat, joiden kautta oli yhteydet itsenäisyysliikkeen ydinpaikoille. Vaikka suojeluskunnan johdon

²⁶⁶ VSHKA CIII16

²⁶⁷ VSHKA CIII11

²⁶⁸ Sotilaskurssien ja aktivistien yhteyksistä esim. Korpisaari 2009, 65, 110, 214-217, 322-324

ja toimintamallien yhteys aktivistisuuntaukseen ovat selvät, todellinen yhteistyö ja yhteydenpito lienee jäänyt melko vähäiseksi. Kyse oli enemmänkin molempia osapuolia hyödyttävästä rinnakkainelosta. Yhteyksien myötä Lappajärven suojeluskunnan toimintaedellytykset aseiden ja harjoittelun osalta sekä mahdollisuudet tietojen saamiseen olivat aivan eri luokkaa kuin monella muulla paikkakunnalla.

Aktivistiyhteyksistä huolimatta paikallisuus, omat tarpeet ja oma toiminta leimasivat Lappajärven suojeluskuntaa. Tärkeimmät tiedot ja ensimmäiset virikkeet paikallakunnalle ja suojeluskunnalle tulivat kunnan ulkopuolelta, mutta alusta alkaen paikkakunnan omat miehet ottivat toiminnan haltuunsa, johtivat ja kehittivät sitä tarpeiden ja edellytysten mukaan. Monella paikkakunnalla toiminta lopahti, kun riittävästi aktiivisia jäseniä ei löytynyt.²⁶⁹ Paikallisten tarpeiden ja omien motiivien merkitystä korostaa se, että suojeluskuntatoiminta Lappajärvellä ei käynnistynyt sen ensimmäisessä vaiheessa kevään ja kesän lakkojen, elintarvikelain eikä järjestysvallan romahduksen myötä.²⁷⁰ Lakot ja mellakat eivät yksikertaisesti koskettaneet omaa elämäntilaa siinä määrin, että järjestäytymiselle olisi koettu tarvetta. Ketään ei Liljan mukaan missään vaiheessa pakotettu mukaan, vaan kaikki ja tekivät päätöksensä viime kädessä itsenäisesti omien tuntemustensa mukaan.²⁷¹

Tavallisten rivisuojeluskuntalaisten motiivit ja mielialat ovat lähteiden puutteessa kaikkein vaikeimmin tavoitettavissa. Miehistö ei voinut olla perillä läheskään kaikista yhteyksistä tai suunnitelmien yksityiskohdista, vaan olivat suojeluskuntalaisia omien arkisten töidensä ohella. Jokainen tarvitsi kuitenkin jonkinlaisen perusteen tai innokkeen mukaan lähtemiseen. Rivimiehistö oli nimenomaan sitä joukkoa, joka teki ratkaisunsa sen mukaan, miten he paikalliset olosuhteet kokivat, miltä tilanne ja tulevaisuus näyttivät ja tuntuivat. Laajempi innostus suojeluskuntaan syttyi hitaasti, mikä viittaa siihen, ettei pelkkä ulkoa tuotu aktivismi ja muualta saadut tiedot yksistään riittäneet motivoijaksi.²⁷² Lopullinen aktiivisuus osoittaa, että omakohtaisia tarpeita ja perusteluita löytyi riittävästi. Suojeluskunta-aktiivisuuden kasvun ja myönteisemmän suhtautumisen yhteys marras-joulukuun yleiseen yhteiskunnalliseen ja valtiolliseen asetelmaan, suurlakkoon, aseiden saamiseen, sotilaskurssien alkuun ja hälytyksiin on joka tapauksessa aivan ilmeinen. Ajallisesti päällekkäin sijoittuvat suojeluskunnan tarpeellisuuden kokemuksen voimistuminen ja suojeluskunnan toimintataraaliteettien huomattava paraneminen.

Kaikkien suojeluskuntien perustamisen taustalta löytyvät paikalliset olosuhteet. Perustarpeena oli rauhan ja järjestyksen turvaaminen, ihmishenkien ja omaisuuden

²⁶⁹ Palokuntien toiminnan alkuvaikeuksista esim. Manninen 1992a, 310-311

²⁷⁰ VSHKA CIII16; Myös esim. Korpisaari 2009, 150-152

²⁷¹ Liljan mukaan vielä sodan ensimmäisiin vaiheisiin osallistuneet olivat mukana pääasiassa vapaaehtoisesti helmikuun asevelvollisuuslakiin saakka. VSHKA CIII16

²⁷² Paikallisten perusteiden merkitystä ja pelkän aktivismin riittämättömyyttä liikkeelle laittavana voimana valtakunnallisestikin korostavat esim. Selen 2001, 19; Uola 1998, 97, 123-124, 286; Siltala 2018, 72

puolustaminen sekä itsenäisyystavoitteet. Paikallistason tilanne määritteli minkä koettiin olevan pahiten uhattuna ja kuka uhkan aiheutti. Ei ole mielekäästä nimetä suoje-
luskuntien suuntausta joko-tai -vaihtoehtoista, koska läheskään kaikkien järjestöjen
perustamismotiiveista ei ole luotettavaa tietoa eivätkä varsinkaan itsenäisyysakti-
viset suoje-
luskunnat voineet julkisesti ilmaista tavoitteitaan. Sodan jälkeisissä näke-
myksissä vuoden 1918 tapahtumat ja suoje-
luskuntien merkitys valkoisessa armeijassa
ovat värittäneet kuvaa itsenäisyysaktivismiin suuntaan. Vallitsevat olosuhteet ja sitä
kautta tarpeet ja motiivit muuttuivat merkittävästi elokuusta 1917 tammikuun 1918
loppuun mennessä. Suhteellisen lyhyen ajanjakson aikana tapahtui suuria muutoksia,
jotka vaikuttivat ihmisten kokemukseen omasta tilanteestaan. Ne suoje-
luskunnat,
jotka perustettiin nimellisesti itsenäisyystavoitteiden ja venäläisten muodostaman uh-
kan perusteella, joutuivat lopulta huomioimaan työväenkaartit, anarkian ja yhteis-
kunnallisen vallankumouksen mahdollisuuden eli omaksumaan viholliskuvana myös
kotimaiset voimat. Vastaavasti oman kunnan järjestyskuntana muodostuneet suoje-
luskunnat liitettiin vuoden lopulla aktivistien ja senaatin yhteisiin suunnitelmiin.²⁷³
Tietoinen aseistautuminen ja harjoittelu muuttivat suoje-
luskuntien luonnetta itsepuo-
lustusjoukoista hyökkäykseen kykeneväksi voimaksi.²⁷⁴

Lappajärvellä alkumuotona oli kotiseutua puolustava palokunta. Tammikuun
1918 loppuun mennessä lappajärveläistenkin keskuudessa kasvoi halu, mutta myös
kyky, aktiivisesti riisua venäläiset joukot aseista ja poistaa vieraat joukot itsenäisty-
neestä Suomesta samalla, kun toiseksi tiedostetuksi vastavoimaksi nousi vallanku-
moukselliset työväenkaartit. Suoje-
luskunta varautui turvaamaan Lappajärven kotien
lisäksi valtiollista itsenäisyyttä ja lailliseksi koettua yhteiskuntajärjestelmää, mutta
myös omia juridisesti laittomia asevarastojaan sekä aktivistien ja senaatin sotilaskurs-
seja.²⁷⁵ Jako itsenäisyysaktivismiin ja järjestysvaltaongelmiin ei ollut aikalaisille itsel-
leenkään suoraviivainen. Lappajärveläisten ajattelu on helposti yhteensovittavissa
Juha Siltalan tulkintaan, jonka mukaan suuri osa suoje-
luskuntalaisista koki tukevansa
viranomaisia ja suojelevansa yleistä järjestystä riisumalla aseista venäläiset, jotka jär-
jestystä ja turvallisuutta häiritsivät.²⁷⁶

Sekä suoje-
luskunnat että järjestyskaartit kuvastivat Pertti Haapalan kuvaamaa
ongelmien ylipolitisoitumista ja valtakunnallisen politiikan siirtymistä osaksi paikal-
lista valtakamppailua. Suurimmassa osassa kunnista ei kuitenkaan ollut sellaista pai-
kallista kriisiä, että se olisi edellyttänyt aseistettujen kaartin jatkuvaa ylläpitoa ja har-
joittamista. Pääosa järjestäytymistarpeesta rakentui lehdistön ja huhupuheiden

²⁷³ Korpisaari 2009, 149-152, 156-163; Selen 2001, 19-20; Manninen 1998, 28-30; Uola 1998, 113-125, 157-161; Palttala 1984, 65-66

²⁷⁴ Uola 1998, 190-191, 196-197; Manninen 1998, 28-29; Soikkanen 1998, 61-62; Pylkkänen 2001, 57-70

²⁷⁵ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16

²⁷⁶ Siltala 2018, 72, 79

välittämien uhkakuvien varaan, ratkaisevaksi muodostui se miltä tilanne näytti ja tuntui ja millaisia ratkaisuita ihmiset tältä pohjalta tekivät. Uutiset muilta paikkakunnilta herättivät pelkoa ja aiheuttivat vastareaktion itsepuolustustarvetta. Haapalan mukaan kriisi vallitsi pääasiallisesti Helsingissä, poliittisessa järjestelmässä. Maakuntien paikalliset ongelmat kiristivät valtakunnallisen politiikan kriisiä, mikä taas vaikutti paikallisesti välien kiristymiseen.²⁷⁷

Lappajärvi oli tyypillinen kunta siinä mielessä, että tarpeet ja perustelut, itsenäisyystavoitteet ja uhkakuvat, suojeluskunnalle löytyivät pääasiallisesti oman kunnan ulkopuolelta. Ulkoa päin katsottuna konkreettista tarvetta suojeluskunnalle ei ollut. Mitään vallankumousta, yhteiskunnan perusrakenteiden hajoamista, paikallista kriisiä, yhteisön jakautumista tai järjestysvallan tyhjiötä ei Lappajärvellä koettu. Kotipiirissä ei ollut venäläisiä eikä tarvetta työväenkaartin vastavoimaksi. Rauha ja järjestys säilyivät koko ajan. Kuten muuallakin, uhka koettiin ulkoapäin tulevaksi. Lilja viittaa useassa kohdin uhkakuviin ja epävarmuuteen, joissa yhdistyivät venäläiset ja suomalaiset työväenkaartit.²⁷⁸

Mielikuvien ja uhkakuvien merkitystä ihmisten toimintaa ohjaavana voimana ei pidä kuitenkaan aliarvioida. Muun muassa Tepora, Villstrand ja Siltala ovat käsitelleet mielikuvien merkitystä ja todenneet jo ennen sisällissotaa muodostuneiden käsitysten ja mielikuvien olleen niin voimakkaita, että ne motivoivat ihmisiä itsepuolustuksen lisäksi suoranaiseen sodankäyntiin, niiden varaan voitiin rakentaa merkittävä osa tulevasta valkoisen puolen sotapropagandasta ja sodan aikaiset ja jälkeiset julmuudet ovat osittain selitettävissä sotaa edeltävillä kokemuksilla. Tärkeänä mielipiteenmuokkaajana ja valkoisen väkivallan selittäjänä on pidetty marraskuun suurlakon tapahtumia. Sotapropagandassa punaiset ja venäläiset liitettiin toisiinsa yhdistävillä viholliskäsitteillä kuten ”ryssä” tai ”punaryssä”²⁷⁹, punakaarteja syytettiin häpeällisestä ja maanpetoksellisesta liittoutumisesta venäläisten kanssa ja silmittömän raakaan väkivaltaan syyllistymisestä. Syytöksillä piti olla valmiiksi yhteys ihmisten valitsevaan ajatteluun ja kokemuksiin, joiden oli pitänyt syntyä jo ennen sotaa, erityisesti sotaa edeltävien kuukausien aikana, jolloin myös suojeluskuntien toimintaa erityisesti aktivoitiin. Kaikkien edellä mainittujen teemojen näkyvä käsittely julkisuudessa, ja sen myötä käsitysten muodostuminen vastapuolesta ja aktiivisen toiminnan tarpeesta, alkoi selvästi jo vuoden 1917 aikana.²⁸⁰

Erittäin tärkeä merkitys tiedonvälittäjänä ja mielipiteenmuodostajana huhujen lisäksi oli sanomalehdistöllä, Lappajärven tapauksessa alueen valtalehdellä Ilkalla.

²⁷⁷ Haapala 1995, monin kohdin esim. 221-225, 237-241. Myös Uola 1998, 118, 122, 136-137; Alapuro 1994, 176-179; Siltala 2018, 80-81; Palttala 1984, 59.

²⁷⁸ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16

²⁷⁹ Esim. Manninen 1982, 164-165; Tepora 2018, 148-149; Villstrand 1999

²⁸⁰ Siltala 2018, 70, 74-76; Villstrand 1999, 16-18; Tepora 2018, 146-149; Manninen 1982, 151-152, 166-167, 189-191. Aiheesta myös Korpisaari 2009, 277-279, 282-283; Hentilä 2018, 18-19, 22-23, 33, 42-45; Uola 1998, 222-228, 230-231, 240-241, 246-248; Paavolainen 1967, 29-31, 34-35

Riippumatonta täyteen objektiivisuuteen pyrkivää lehdistöä ei käytännössä ollut, kaikki lehdet olivat yhteydessä poliittisiin puolueisiin. Lukijalle ei jäänyt juurikaan mahdollisuuksia arvioida pitivätkö lehden kertomat asiat todellisuudessa paikkansa, osa kirjoituksista oli jo lähtökohtaisesti puolueen ideologian mukaisia ja tarkoitushakuisia ihmisten mielipiteiden muokkaamiseksi. Merkityksellistä on lehden kirjoittelun vaikutus siihen, millaiseksi ihmiset oman tilanteensa kokivat. Uola onkin korostanut sanomalehtien rikoksia ja väkivaltaa liioittelevien kirjoitusten merkitystä suojeluskuntien syntyyn.²⁸¹ Kokonaiskuvana Ilkan lukijoilleen välittämät tiedot ja ajatukset noudattivat päätoimittaja-kansanedustaja Santeri Alkion johdolla pitkälti maalaisliitolaista politiikkaa, todennäköisesti myös lukijoidensa omia mielipiteitä, ajatuksia ja kokemuksia noudatellen. Varsinkin marraskuun lakon jälkeen lehti piti itsenäisyyteen, venäläiseen sotaväkeen, punakaarteihin ja yleiseen poliittiseen tilanteeseen liittyviä teemoja näkyvästi esillä jokaisessa lehdessä, yleensä useilla aihetta käsittelevillä kirjoituksilla. Säännöllisesti lehteä lukeva sai jatkuvasti aiheeseen liittyvää informaatioita, satunnaisestikin lehteä selaamalla törmäsi väistämättä aiheeseen.²⁸²

Ilkan kirjoituksissa korostui voimakkaasti valtiollinen itsenäisyyslinja, kansanvaltainen tasavaltalaisuus ja eduskuntakeskeisyys. Selkeä ero tehtiin sosialisteihin, erityisesti radikaaliin suuntaan, mutta tarvittaessa myös ”porvaristoon”. Kärkevästä sanamuodoista ja suorista syytöksistä huolimatta lehden linja kannatti myös kansalaissovintoa, yhteiskunnallisia uudistuksia ja jätti rauhallisen työväestön, erityisesti maalaistyöväestön, syytöstensä ulkopuolelle.²⁸³ Lehti tuomitsi suoraan ja jyrkästi työväenkaartien ja venäläisten yhteisen väkivallan, laittomuudet, julkisen aseistautumisen ja vallankumouksellisuuden. Aihetta pidettiin jatkuvasti esillä pienilläkin uutisilla, lukijalle ei asioita jätetty arvailuiden varaan. Aseistautumisesta, punaisten ja venäläisten yhteyksistä, ryöstöistä ja pahoinpitelyistä puhuttiin suorasanaisesti. SDP:n johtoa syyllistettiin siitä, ettei se tarpeeksi selvästi tuominnut lakon aikaista väkivaltaa eikä myöhemminkään tehnyt riittävän selvää eroa radikaalin suunnan edustajiin ja punakaartiin. SDP ei puolueena kirjoitusten mukaan kannattanut tarpeeksi voimakkaasti itsenäisyyslinjaa, sen edelle menivät puolueen vallankumoustarpeet, joita ajettiin

²⁸¹ Lehdistön ja huhujen merkityksestä ja roolista esim. Uola 1998, 153-156; Karemaa 1998, 56-57, 74-75; Perko 2022, 93-95

²⁸² Marraskuun lakon jälkeen jokaisessa julkaistussa Ilkka-lehdessä käsiteltiin tämän opinnäytteen aihepiiriä uutisoimalla tapahtumista kotiseudun lisäksi ympäri maata tai pääkirjoitusten omaisesti asioita kommentoimalla. Neljäsvuosisissa lehdissä julkaistiin yleensä useita kirjoituksia. Esimerkkinä voidaan mainita mm. 13.12.1917 15 kpl ja 24.1.1918 17 kpl erilaista aiheeseen liittyvää kirjoitusta. Sitä, miten yksittäiset kirjoitukset vaikuttivat tai tavoittivat lukijoita, on mahdoton arvioida. Merkityksellisempää on kirjoittelun jatkuvuus, teemojen näkyvä esillä pitäminen ja yleinen linja, joka säilyi käytännössä samanlaisena sodan alkuun saakka.

²⁸³ Esim. Ilkka 29.11.1917 ”Silmäilyjä”; 8.12.1917 ”Suomen tasavalta”; 3.1.1918 ”Uuden vuoden alkaessa”; 5.1.1918 ja 10.1.1918 ”Kutka laskivat väärin viime syksyn valtiollisessa pelissä”; 8.1.1918 ”Itsenäinen Suomi”; 10.1.1918 ”Omaa tietään, vaikka waistomaisesti”; 19.1.1918 ”Julistus valitsijoillemme. Sosialistien viimeisimpien väristelyjen johdosta”

venäläisten tuella. Kirjoituksissa yhdistettiin avoimesti toisiinsa liittyviksi SDP:n puoleen johto, punakaartit, bolševikit, kaartiin aseistautumisen ja väkivalta.²⁸⁴

Suojeluskuntia käsiteltiin, mutta huomio jäi Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntien muodostamisen kokonaiskuvaan suhteutettuna varsin maltilliseksi. Suojeluskunnat pysyivät kirjoituksissa nimenomaan järjestysviranomaisen roolissa. Hallitukselle vaadittiin kirjoituksissa järjestysvoimaa ja ihmisille valmiutta puolustautua jatkuvaa väkivaltaa vastaan. Rivien välissä suojeluskunnat rinnastettiin tähän tehtävään. Suorasanaisia kehoituksia suojeluskuntien perustamiseen tai niihin liittymiseen ei tehty, ennemminkin valtiiovallan kyvyttömyyden vuoksi katsottiin, että ihmisten olisi otettava asiat omiin käsiinsä turvatakseen itseään ja kotejaan.²⁸⁵ Vaasan ennakoitun miliisilakon yhteydessä pelätyistä mellakoista lehti kirjoitti:

”Siltä varalta, että sellaista todellakin suunniteltaisiin on niiden miesten, jotka ovat päättäneet suojella oikeutta sekä yksilöiden ja omaisuuden koskemattomuutta ryöstöiltä ja mellastukselta, nyt oltava silmät ja korvat auki. Kaikellaiset epäjärjestykset on tukahutettava alkuunsa. Jos kaupungin omat asukkaat eivät siihen kykene, olkoot maaseudun urheat miehet valmiina auttamaan heitä. Turun tapahtumat eivät saa uudistua Etelä-Pohjanmaalla”²⁸⁶

Parhaiten suoranaisesti hahmotettava uhka lappajärveläisestä näkökulmasta olivat maakuntaan sijoitetut venäläiset joukot. Perustuslaillisuuden tausta, laittomina pidettyjen venäläistämistoimien vastustaminen, sotilasrasitukset, karjan luovutukset, pakolliset linnoitustyöt ja jääkärivärväys olivat luoneet pitkällä ajalla negatiivisen suhtautumisen venäläisiin. Rasilan mukaan venäläisten jääminen maahan kesällä ja syksyllä 1917 tuotti porvarillisella puolella väkivaltaan kehottavaa tyytymättömyyttä, joka oli verrattavissa työväestön tyytymättömyydestä johtuvaan vallankumouksellisuuteen.²⁸⁷

Vastaavaa ajattelua näkyi Lappajärvellä. Ainakin osalle ihmisistä oli kehittynyt aktiivisen toiminnan tapa ja valmius myös lain vastaiseen toimintaan. Suhteessa venäläisiin oli totuttu itse valitsemaan mitä lakeja noudatettiin ja mitkä asiat koettiin hyväksytyiksi, legitiimeiksi. Vaikka venäläisvastaisuus vaikutti erityisen voimakkaana Pohjanmaalla, Karemaa on todennut, ettei venäläisiin kohdistuneessa

²⁸⁴ Esim. Ilkka 29.12.1917 B ”Silmät auki suomalaiset”, ”Kotinurkilta”; 4.12.1917 ”Jukka Rahja hommaa sosialisteille aseita”, ”Kansallinen suurpolitiikka ja ryhmäpyyteet”, ”Kotinurkilta”; 8.12.1917 ”Vieläkö me muita todistuksia tarvitsemme”; 12.1.1918 ”Waltiöpäiviltä”, ”Punakaartin hirmuvalta Haminassa”; 17.1.1918 ”Sosialistien taistelu hallitusta vastaan”

²⁸⁵ Ilkka 27.11.1917 ”Hetken kipein tarve”; 22.12.1917 ”Miliisilakko jouluksi”; 29.12.1917 A ”Rosvoliike saapunut Etelä-Pohjanmaalle”; 12.1.1918 ”Järjestyksen palauttaminen maahan”, ”Sotilaitten röyhkeä mielivalta Torniossa”, ”Pohjalaiset naiset wetoovat Suomen miehiin”; 24.1.1918 ”Yhäkö vaan taipua”

²⁸⁶ 22.12.1917 ”Miliisilakko jouluksi”

²⁸⁷ Rasila 1968, 152. Perko toteaa pitkien lakkojaksojen ja mielipiteiden jyrkkemisen romahduttaneen työväestön keskuudessa perinteisen käsityksen uskollisuudesta ja tottelevaisuudesta esivaltaa kohtaan. Perko 2022, 125-126. Etelä-Pohjanmaalla vastaava käsitysten muutos tapahtui suhtautumisessa venäläisiin.

vastennielisyydessä ollut kyse kansallisuuteen tai kulttuuriin liittyvistä asioista, eikä sellaisesta ”ryssävihasta”, joka muodostui enemmänkin sisällissodan seurauksena. Kyse oli enemmänkin laittomina pidetyistä määräyksistä ja itsenäisyyden toteutumisesta, johon yhdistyi kurinsa menettäneen sotaväen arvaamaton ja pelottavana koettu käytös.²⁸⁸ Merkittävänä aseellisena voimana venäläiset oli helppo mieltää vaaraksi sotilaskursseille ja paikallisille asukkaille. Venäläisten korostaminen viholliskuvana lappajärveläisten keskuudessa selittäisi myös työmiesten huomattavan osallistumisen suojeluskuntaan. Perääntyvien joukkojen poltetun maan taktiikka tai pakko-otot koskettaisivat kaikkia. Koska merkittävää yhteiskunnallista muutospainetta ei esiintynyt, Lappajärvellä ei ollut myöskään sellaisia ryhmiä, jotka olisivat nähneet venäläisissä itselleen tukijan.

Itsenäisyysjulistuksen ja Leninin itsenäisyyden tunnustamisen jälkeen keskeiseksi kysymykseksi nousi vihatun venäläisen sotaväen kotiuttaminen. Ilkka kirjoitti aiheesta useaan otteeseen²⁸⁹ ja vaati joukkojen poistamista niin Etelä-Pohjanmaalta kuin koko maasta. Venäläisiin tyypillisesti liitettyä käsitteitä näkyi ”sotilasmielivalta”²⁹⁰. Lehti uutisoi jatkuvasti venäläisten tekemistä ryöstöistä, väkivallasta ja jopa murhista sekä yhteistyöstä työväenkaartien kanssa. Huomiota herättävät otsikot kuten ”*Matruusit murhaneet junassa upseerin ja haavoittaneet toista pahasti*”²⁹¹, ”*Venäläisten häikäilemättömyys yltyy yhä*”²⁹², ”*Juopuneet sotilaat ajaneet rovastilan väen kankaalle Ylistarossa*”²⁹³ ja ”*Sotilaroistojen tihutyöt Ahvenanmaalla*”²⁹⁴ kuvasivat arvaamattomasti käyttäytyvien venäläisten tekevän mitä tahtoivat ilman, että viranomaiset saattoivat puuttua asioihin tai tavallisilla kansalaisilla olisi keinoja puolustautua aseistettuja sotilaita vastaan.²⁹⁵

Työväenkaartien merkitys viholliskuvana korostui suurlakon jälkeen. Työväestön rooli Lappajärven suojeluskunnassa ja myös Ratsukoulussa kuitenkin osoittaa, ettei toiminta Lappajärvellä voinut suuntautua työväestöä vastaan sinänsä vaan pikemminkin sosialismia ja anarkiaa vastaan. Tepora toteaa, että Pohjanmaan uskonnollisissa ja tasa-arvoisissa pientilavaltaisissa yhteisöissä vierastettiin nimenomaan sosialismia,²⁹⁶ mikä näkyi lappajärveläistenkin äänestyskäyttäytymisessä.

²⁸⁸ Karemaa; 30-31, 72-73, 196-197. Myös Uola 1998, 207-28, 211 Tepora 2018, 149

²⁸⁹ Ilkka 15.12.1917 ”Lähtevätkö. Senaatti vaatii sotaväen poistamista Suomesta”; Ilkka 17.1.1918 ”Sotaväki ei poistu Suomesta”

²⁹⁰ Ilkka 8.1.1918 ”Sotilasmielivalta jatkuu”

²⁹¹ Ilkka 29.12.1917 B

²⁹² Ilkka 12.1.1918

²⁹³ Sama

²⁹⁴ Ilkka 17.1.1918

²⁹⁵ Kts myös esim. Ilkka 3.1.1918 ”Sotilaat iltamarauhan häiritsijöinä ja murhayrityksen tekijöinä Lohtajan Alavierteellä”, ”Myöskin Porissa yritetty alkaa järjestelmällinen ryöstö”; Ilkka 15.1.1918 ”Venäläiset Suomen tasavallassa”; 17.1.1918 ”Julkea ryöstö Helsingissä”; Ilkka 22.1.1918 ”Sotilaitten raakuus Taivassalossa”; 26.1.1918 ”Sosialistit eivät tahdo venäläisen sotaväen maasta poistamista. Sotaväki tarvitaan täällä vallankumouksellisen Pietarin suojelemiseksi.”

²⁹⁶ Tepora 2018, 149

Talollisväestön ja virkamiesten näkökulmasta sosialismi ja vallankumouksellisuus uhkasivat omaisuutta ja perinteistä asemaa yhteiskunnassa. Suojeluskunnan miehistö Lappajärvelläkin rakentui nimenomaan sellaisista ihmisistä, jotka halusivat säilyttää olemassa olevan ja laillisenä pitämänsä yhteiskuntajärjestelmän. Suhde työväenkaarteihin oli selvästi kaksijakoinen. Vihollisasetelma syntyi valtakunnallisen tason kautta kaartien ajautumisesta toisiaan vastaan ja punakaartien tukeutumisesta venäläisiin, aktiivinen reagointi ei lähtenyt kotipaikkakunnalla koetusta tarpeesta. Ainakaan Liljan mukaan selvää kansalaissotaa ei toivottu eikä varsinkaan lappajärveläisellä työmiehellä ollut suoranaista syytä sotia eteläsuomalaista työmiestä vastaan mutta vallankumouksen ja anarkian tukahduttamiseen oltiin valmiita. Yleisesti venäläisten kanssa liittoutuminen koettiin porvaristossa käsittämättömänä ja häpeällisenä²⁹⁷, samat tunteukset välittyvät myös Liljan kuvauksesta.²⁹⁸ Näkemättä jäi, olisivatko työmiessuojeluskuntalaiset olleet valmiita ampumaan Ratsukoulua hajottamaan tulevia tai elintarvike- ja asetakavarikkoa tekeviä työmiehiä. Varsinaisessa sodassa he olivat valmiita taistelemaan sekä venäläisiä että suomalaisia punaisia vastaan.

Samaan tapaan kuin venäläisistä Ilkka kirjoitti jatkuvasti työväenkaarteista ja "punaisista". Marraskuun lakon aikaiseen väkivaltaan ja henkirikoksiin palattiin useasti ja esimerkiksi käsite "*verikaarti*" säilyi käytössä.²⁹⁹ Sodan alla luotiin uudelleen mielikuvia raakalaismaisista murhaajista esimerkiksi otsikolla "*Raaka murha*"³⁰⁰. Viipurin kahakan yhteydessä lehti kirjoitti vangittujen ja haavoittuneiden väkivaltaisesta ja nöyryyttävästä kohtelusta otsikolla "*Punakaartilaisien raakuudet vangittuja kohtaan Viipurissa. Repineet ruumiin kuten hyeenat*"³⁰¹. "*Todelliset "lahtarit"*" - otsikoidussa kirjoituksessa kuvattiin oletettua henkirikosta:

"Toissaitana vangitsivat punakaartilaiset Viipurin asemapäällikön ja sulkivat hänet venäläisen sotaväen kasarmiin. Nyttemmin ilmoitetaan, että punakaartilaiset olivat puukolla leikkaamalla kaulan murhanneet eilistä vastaan yöllä asemapäällikkö Kylmäsen. Voisiko todellisempia "lahtareita" löytyä kuin ne, jotka uhriltaan avaavat kurkut, laskevat veren ämpäriin, aivan kuin eläimeltä!"³⁰²

Suoranaisia murhia useammin työväen joukkovoima ja punakaartit liitettiin kirjoituksissa muihin laittomuuksiin. Erityisesti esille nousivat viranomaisten ja valtuustojen painostaminen ja uhkailu sekä järjestysvaltakysymykseen liittyen lakot

²⁹⁷ Karemaa 1998, 62-64; Uola 1998, 207-209, 226-228

²⁹⁸ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16

²⁹⁹ Esim Ilkka 4.12.1917 "*Kotinurkilta*"; 19.1.1918 "*Julistus valitsijoillemme. Sosialistien viimeimpien vääristelyjen johdosta*"

³⁰⁰ 22.1.1918 "*Raaka murha*" kirjoituksessa kuvattiin miten "*joukko seudun sosialisteja tai oikeammin anarkisteja*" oli murhannut kivääreillä laitonta kotitarkastusta vastustaneen talollisen Nurmijärvellä. Paikalla tekijöinä kerrottiin olleen "*40-60 asestettua miestä*".

³⁰¹ Ilkka 24.1.1918.

³⁰² Ilkka 26.1.1918 "*Todelliset "lahtarit"*"

poliisitoiminnassa.³⁰³ Omaisuusrikoksia, väkivaltaista käytöstä ja kaupunkien mella-kointia käsiteltiin jollakin tavalla lähes jokaisessa lehdessä.³⁰⁴ Otsikoissa ja tekstissä usein käytettyjen sanamuotojen "hulikaani" ja "hulikaanivalta"³⁰⁵, "rosvo", "varkaus" tai "ryöstö"³⁰⁶ ympärille rakentuneiden kirjoitusten perusteella muodostui helposti kuva omankädenoikeuteen turvautuvista, laeista piittaamattomista ja ylimielisistä joukoista, jotka nimenomaan venäläisiltä saatuihin aseisiin turvaten tekivät mitä halusivat ilman, että viranomaiset olisivat kyenneet estämään laittomuuksia.³⁰⁷ Uhka suuntautui porvarillisiin piireihin, lainkuuliaisiksi, rauhallisiksi ja puolustuskyvyttö-miksi kuvattuihin ihmisiin. Mellakat ja aseistautuminen kyseenalaistivat ihmisten turvallisuu-den ja omaisuuden, vallankumouksellisuus näytti uhkaavan koko yhteiskun-tajärjestelmää ja valtiollista itsenäisyyttä.³⁰⁸ Ilkan kirjoittelusta muodostuvan koko-naiskuvan ja Liljan kuvaamien epävarmuuden ja uhkakuvien tunteiden välille on helppo vetää yhtäläisyysmerkki.

Toiminnan motiivien tapaan lappajärveläisten viholliskuvien erottelu ei ole mie-lekistä eikä edes mahdollista. Venäläinen sotaväki ja kotimaiset radikaalin työväen joukot liittyivät tutkittavan ajanjakson aikana konkreettisesti ja ihmisten ajatuksissa toisiinsa muodostaen yhteenkietoutuvan kokonaisuuden. Erityisesti suoraa vihaa ja tyrmistystä herättivät suomalaisten liittoutuminen ja yhteistyö venäläisten kanssa. Yhteisesti muodostui vihollinen, joka uhkasi itsenäisyyttä, perinteisiä elämänmuotoja ja -arvoja.³⁰⁹ Liljan kertomuksissa sisäänkirjoitettuna, tarkoituksella tai tiedostamatta, näkyy vastaava muutos viholliskuvassa. Palokunnan ja suojeluskunnan alkuperäi-senä motiivina mainitaan vain suojautumistarve peräänntyviä venäläisiä vastaan. Lop-pukesän 1917 perustamisvaiheeseen Lilja ei vielä yhdistä venäläisen sotaväen karkot-tamista maasta tai aseistariisuntaa, suoranaista itsenäisyystavoitetta tai jääkäri liik-keen ajatusmallin mukaista kansannousun taistelujärjestöä eikä vapaussotatermistöä. Joulutammikuun tunnelmien kuvauksessa korostuvat epävarmuus ja uhkakuvat. Esiin nousevat kotimaiset punaiset ja venäläisten joukkojen poistaminen maasta.³¹⁰

³⁰³ Ilkka 8.12.1917 "Helsingin punakaarti vaatii kaupungilta miljoona markkaa"; 13.12.1917 "Tampereen valtuusto uudelleen väkivallan kohteena"; 20.12.1917 "Vaasan poliisilaitos"; 8.1.1918 "Turun lääninhallitusta uhataan uudelleen"; 19.1.1918 "Kristiinan miliisi-juttu", "Järjestysvaltakysymys Vaasassa";

³⁰⁴ Ilkka 29.12.1917 B "Punakaartilaiset mellakoineet Warkauden tehtaalla"; 12.1.1918 "Waltiopiä-viltä"; 15.1.1918 "Punakaartin väkivalta Turussa",

³⁰⁵ Ilkka 18.12. "Hulikaanivalta Turussa. Miliisi lakossa"; 8.12.1917 ja 22.12.1917 "Hulikaanivalta Turussa"; 12.1.1918 "Hulikaanivalta Kittilässä"

³⁰⁶ Ilkka 29.11.1917 "Ei ole varkautta jos ottaa lahtarikaartilaiselta"; 29.12.1917 A "Rosvoliike saa-punut Etelä-Pohjanmaalle"; 3.1.1918 "Junarosvot. Vilppulan punakaartilaiset yrittäneet ryöstää kokonaisen hevosvaunun"; 8.1.1918 "Punakaartilaiset taas junarosvoina"

³⁰⁷ Esim Ilkka 29.11.1917 "Silmäilyjä"; 29.12.1917 "Kamala jouluyö Tuovilassa"; 24.1.1918 "Yhäkö vaan taipua"

³⁰⁸ Haapala on todennut vastaavan ilmiön valtakunnallisessa mittakaavassa, lehdistön kautta ih-misille muodostui kuva koko maasta yhtenä luokkataisteluareenana. Haapala 1995, 222

³⁰⁹ Rasila 1968, 13; Uola 1998, 222-223

³¹⁰ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16. Vasta sodan jälkeen kirjoitetuissa kertomuksissaan Lilja olisi voinut käsitellä tekstissä mainittuja teemoja täysin vapaasti.

Kotiseudun olosuhteiden ja pitkältä ajalta kertyneiden kokemusten kautta vastakainasettelu venäläisten kanssa oli ilmeisintä, helpoimmin nähtävissä ja koettavissa. Suojeluskunnalle ei ollut vastavoimaa kilpailevan kaartin puuttuessa, joten konkreettinen jako suhteessa työväenkaartiin oli alkuvaiheessa vaikeampi hahmottaa. Vallankumouksellisten punakaartien muodostuminen todelliseksi viholliseksi tapahtui lopulta varsin nopeasti muutaman kuukauden aikana.

Sodan ilmapiiriä välitti edelleen Ilkka, joka vaati hallituksen käyttöön aseellista voimaa ja otti kirjoituksissaan kansalaissodan mahdollisuuden esille jo marraskuussa.³¹¹ Sen jälkeen useissa kirjoituksissa joulukuun-tammikuun aikana kuvattiin tapahtumia, joissa suojeluskuntalaiset kahakoivat aseiden työväenkaarteja ja venäläisiä vastaan eri puolilla maata.³¹² Viholliskuvia ei varsinkaan sodan alla enää eritelty vaan ne nähtiin yhtenäisenä itsenäisyyttä ja turvallisuutta uhkaavana voimana. Tammikuun puolivälin jälkeen yhteenotot Karjalassa lisääntyivät. Viipurissa Pietisen tehtaalla, Taavetissa ja Luumäellä käydyt sodanomaiset taistelut uutisoitiin näyttävästi.³¹³ Suojeluskunnista, punakaarteista, niiden välisistä yhteenotoista, samoin kuin punaisten suunnittelema aseellisesta vallankumouksesta³¹⁴ ja järjestysvoiman sekä kansallisen sotavoiman muodostamisesta³¹⁵, kirjoitettiin itsestään selvinä olemassaolevina asioina, minkä myötä lukijoille välittyi kuva maassa käytännössä vallinneesta sotatilasta. Sodan alkua edeltävän kuukauden aikana väkivalta ja aseiden käyttö levisivät myös Etelä-Pohjanmaalle, erityisesti Vaasan ympäristöön. Suojeluskunnan kahakka punaisten ja venäläisten kanssa ehti julkisuuteen aivan sodan alla.³¹⁶

Mikko Uolan tulkintaan sovittaen Lappajärven suojeluskunnan aktiivisin vaihe, järjestelmällinen toiminta ja harjoittelu, ajoittui tilanteeseen, jossa väkivallasta oli tullut pysyvä osa elämänmenoa.³¹⁷

³¹¹ Ilkka 27.11. "Vieläkö sovintoon pyrittävä"; "Hetken kipein tarve", "Suomen kansalle"

³¹² Ilkka 27.11. "Joukkotappelu Loimaalla"; 29.12.1917A, "Kahakka Sundomissa", "Kamala Joulu Tuovilassa"; 10.1.1918 "Epäonnistunut rosvoretki. Punakaarti saanut Porvoon retkellä selkäänsä", "Waltiopäiviltä. Sotilaskysymys"; 12.1. "Kirje Helsingistä"; 26.1.1918 "Punakaartin mellastukset Itä-Suomessa. Kaksi rautatievirkamiestä ammuttu", "Lappeenrannan asema punakaartilaisien hallussa"

³¹³ Ilkka 21.1.1918 "Taistelu Taavetin ja Luumäen välillä", "Punakaartilaiskahakka Viipurissa"; 24.1. "Viipurin mellakkain hillitseminen", "Punakaartin mellastukset Viipurissa. Yleislakko julistettu", "Lisätietoja Viipurin tapahtumista", "Viipurin provokaattorit"; 26.1.1918 "Karjalan kansanousee. Sortavalassa ja Joensuussa riisuttu sotamiehiä aseista", "Hiitolan punakaarti riisuttu aseista"

³¹⁴ Ilkka 10.1.1918 "Punakaarti uhkaa vallankumouksella"; 17.1.1918 "Helsingin punakaarti ja sos. puoluetoimikunta ryhtyy toimeenpanemaan vallankumousta", "Sosialistien taistelu hallitusta vastaan"; 24.1.1918 "Pyykinpesu sosialistien keskuudessa", "Julistus punaiselle kaartille"

³¹⁵ Ilkka 10.1.1918 "Waltiopäiviltä. Sotilaskysymys"; 12.1.1918 "Järjestyksen palauttaminen maahan"; 15.1.1918 "Järjestys maahan", "Lujan järjestysvallan aikaansaaminen"; 17.1.1918 "Sotilaskysymyksestä"

³¹⁶ Ilkka 29.12.1918 "Kamala joulu Tuovilassa"; 15.1.1918 "Miliisilakon puuhut Vaasassa"; 24.1.1918 "Yöllinen kahakka Vaasassakin"; 26.1.1918 "Punakaartin osuus Vaasassa tapahtuneeseen ammutaan"

³¹⁷ Uola 1998, 196-197

5. LAPPAJÄRVEN RATSUKOULU

5.1. Saksanniemen Järjestyslipusto

Syyskuussa 1917 perustettu Saksanniemen Järjestyslipusto oli alkuvaihe saman vuoden lopulla Lappajärvelle kokoontuneelle Ratsukoululle ja sittemmin itsenäisen Suomen armeijan ensimmäiselle vakituiselle joukko-osastolle, Uudenmaan Rakuunarykmentille. Vaikka lipuston perustaminen ja vaiheet Porvoon ympäristössä eivät liity Lappajärveen, niiden pääpiirteinen selvittäminen on välttämätöntä, jotta voidaan tarkastella joukko-osaston merkitystä osana Lappajärven paikallishistoriaa. Alkuvaiheet tulivat määrittämään sitä, minkälainen joukko lopulta Lappajärvelle siirtyi.

Järjestyslipuston perustaminen liittyi kysymykseen laillisen hallituksen käytössä olevan puolueettoman järjestysvallan luomisesta mellakoiden hillitsemiseksi, yhteiskuntarauhan turvaamiseksi sekä erityisesti Sotilaskomitean tavoitteeseen muodostaa koulutettuja kantajoukkoja vapaustaistelua varten. Perustamisen järjestivät kiinteässä yhteistyössä toimineet senaatti ja Sotilaskomitea, osasto palvelisi molempien tarpeita.³¹⁸ Kenraalikuvernöörin vahvistamalla senaatin päätöksellä elokuussa 1917 perustettiin 200-miehinen liikkuva ratsupoliisijoukko. Käytännön toteutuksesta suurimman vastuun kantoivat sotilaskomitean jäsenet Bruno Jalander³¹⁹ ja osaston johtajaksi nimitetty ratsumestari Gaston Ahrenberg. Syksyn kuluessa joukon viralliseksi

³¹⁸ Aiheesta tarkemmin ja laajemmin Korpisaari 2009, 149-154, 162-163, 216-219, 228-230, 331-334; Niitemaa 1979, 30

³¹⁹ Korpisaari 2009, 155-156, 208-209, 216-217 Jalander oli palvellut maailmasodassa venäjällä ja palattuaan hoiti mm. Helsingin poliisiasioita ja toimi Uudenmaan läänin kuvernöörinä

nimeksi vakiintui Järjestyslipusto - Ordningsfana. Joukon käyttöön hankittiin Porvoon lähistöltä Saksanniemen kartano ja Kiialan kartano.³²⁰

Miehistön koulutuksesta vastannut kantajoukko koostui lakkautetussa Suomen rakuunarykmentissä palvelleista miehistä ja entisistä poliiseista.³²¹ Varsinaiseen miehistöön värvättiin noin 200 miestä.³²² Saksanniemellä mukaan liittyi yksi lappajärveläinen, Niilo Hyytinen, joka oli saanut tiedon uudesta joukosta nimismies Sarkkilalta, mikä vahvistaa tulkintaa Sarkkilan kontakteista aktivistipiireihin.³²³ Vastoin sosialistilehtien syytöksiä miehistö ei muodostunut yläluokkaiseksi tai porvarilliseksi ryhmäksi vaan koostui monipuolisesti yhteiskunnan ala- ja keskiryhmistä. Poliisitaustaisia miehiä oli eniten, yhteensä 42 miestä, joista entisiä rakuunoita oli 15. Käytännössä yhtä suuret ryhmät muodostivat palveluammateissa työskennelleet ja erilaiset työmiehet. Maatalousammateissa työskennelleet, käsityöammattien harjoittajat ja erilaisia kouluja käyneet olivat ryhminä pienempiä mutta yhteensä muodostivat noin neljäjäsenen tunnetusta miehistöstä. Maanomistajat, virkamiehet ja johtavan tason ammatit ja upseerit puuttuivat ryhmästä.³²⁴ Järjestyslipuston johdolla ja taustavaikuttajilla oli suora sidos ei-sosialistisiin puolueisiin ja itsenäisyysaktivisteihin, joiden suhtautuminen työväestöön ja erityisesti sosialismiin oli vähintään varauksellinen. Miehistön taustat ja lipuston lähdemateriaalit osoittavat, että työmiehet sinänsä kelpasivat jäseniksi, suoranaiset sosialistit eivät.³²⁵

Järjestyslipuston merkitys ja nähty käyttötarkoitus vaihtelivat sen olemassaoloajan muuttuvissa olosuhteissa. Saksanniemellä se jäi kahden suuntauksen, poliisi- ja sotilastoiminnan, väliin. Virallisesti voitiin puhua ainoastaan järjestyksen pidosta ja ratsupoliisijoukosta, mutta Sotilaskomitean vahvan osallisuuden myötä yhteys sotilaallisen voiman muodostamiseen oli selvä.³²⁶ Kouluttajien ja miehistön poliisi- ja rakuunatausta ohjasivat harjoittelun suuntautumista ratsupoliisiin tehtäviin, ainakin alkuvaiheessa miehistölle opetettiin kaupunkien poliisin tehtäviin kuuluvia asioita. Sotilaallisuus näkyi niissä asioissa, joissa se oli mahdollista. Joukko jaettiin sotilaallisesti

³²⁰ Saksanniemi 1917-1932, 8-9; Niitemaa 1979, 27-29; Korpisaari 2009, 217-219, 223-22. Korpisaari käsittelee laajasti Sotilaskomitean merkitystä erilaisten aseellisten joukkojen perustajana ja sen suhdetta senaattiin.

³²¹ Kantajoukkoon kuului 18 miestä, joista yhteensä 17 oli toiminut poliisin viroissa ja 16 palvelut Rakuunarykmentissä Lappeenrannassa. Saksanniemi 1917-1932, 9-10; Niitemaa 1979, 32-34; Korpisaari 2009, 217.

³²² Niitamaa on löytänyt 208-209 nimeltä tunnistettua eri aikoina Saksanniemellä Järjestyslipustoon kuulunutta miestä. Niitemaa 1979, 31-32

³²³ Hyytinen liittyi joukkoon 26. lokakuuta. PK 869 Kansio II / Hyytinen; Hyytinen 2017, 108

³²⁴ Poliisitaustaisia 42, palveluammatit 41, erilaiset työmiehet 36, joista sekatyömiehiä 25, maatalousammatit 18, käsityöammatit 16, erilaisia kouluja käyneitä 12, joista ylioppilaita 9. Vanhimmat olivat yli 40- vuotiaita ja nuorimmat alle 18- vuotiaita. Tunnetuista 142 miehestä 92 oli syntynyt 1890- luvulla eli olivat 18-27- vuotiaita. Niitemaa 1979, 35-36

³²⁵ Johto kontrolloi, keitä jäseniksi hyväksyttiin. Lipustoon pyrkineiden hakemusten liitteinä oli suosituksia tai todistuksia hyvämaineisuudesta, reippaudesta ja soveltuvuudesta, rokotuksista ja siitä, ettei hakija ollut osallistunut sosialistien toimintaan. VA Koulut ja kurssit, Saksanniemen järjestyslipusto. 1519 F5; Saksanniemi 1917-1932, 31

³²⁶ Korpisaari 2009, 149-154, 162-163, 216-219, 228-230, 331-334; Niitemaa 1979, 30

eskadrooniin ja edelleen joukkuetta vastaaviin plutooniin. Ratsastusharjoitusten lisäksi koulutukseen kuului jalkaväen sulkeisharjoituksia ja vartiotehtäviä. Kaikki tapahtui sotilaallisen kurin vallitessa.³²⁷ Ilmeisesti osa miehistöstä oli värväytynyt mukaan sillä tiedolla, ettei kyseessä ole tavallinen poliisikoulu vaan tarkoituksena oli kouluttaa upseereita ja aliupseereita tulevan armeijan tarpeisiin.³²⁸ Kenraalikuvernööri oli päättänyt kieltämään sotilasaseiden hankkimisen, mikä esti todellisen sotilaallisen koulutuksen. Ennen marraskuun suurlakkoa ja itsenäisyysjulistuksia tilanne Helsingin lähistöllä ei vaatinut eikä mahdollistanut avoimen sotilaallisen voiman muodostamista, senaatin alainen joukko ei voinut julkisesti aseistautua ilman viranomaisten lupaa ja harjoitella sotilaallisen tapaan, vaikka aktivistit sitä tavoittelivatkin.³²⁹

Maan korkeimpien viranomaisten antamista toimivaltuuksista huolimatta sosialistit ja työväenkaartit eivät hyväksyneet Järjestyslipuston olemassaoloa. Suurlakon aikana sen toiminta päätettiin lopettaa väkivalloin.³³⁰ Marraskuun 17. päivänä noin 400 kivääreillä ja konekiväärillä aseistettua helsinkiläistä punakaartilasta ja venäläistä matruusia hyökkäsi Saksanniemeen. Ratsumiehet yrittivät puolustautua, mutta huonokuntoinen ja vähäinen aseistus ei antanut mahdollisuuksia todelliseen taisteluun. Hyökkääjän materiaali- ja miesylivoiman edessä lipuston joukkojen oli irrottauduttava taistelusta ja poistuttava Saksanniemestä. Kaksi ratsumiestä haavoittui, kahakan jälkeen hyökkääjät ryöstivät kartanoa ja murhasivat kaksi paikalle jäänyttä ase-tonta ratsumiestä.³³¹

Noin tunnin mittaisen kahakan merkitys muodostui varsinaista laukaustenvaihtoa suuremmaksi ja vaikutti välillisesti myös Lappajärven tapahtumiin. Kyseessä oli ensimmäinen merkittävä yhteenotto aktivistien ja senaatin alaisen joukon ja työväenkaartin välillä, se tuotti ensimmäiset kuolleet ja haavoittuneet. Lipuston olemassaolo Etelä-Suomessa muuttui mahdottomaksi, sen miehistö ja johto siirtyivät ainakin henkisesti sodan omaiseen tilanteeseen. Kahakka pakotti arvioimaan suhtautumista suunniteltuun vapaustaisteluun. Aktivistien suhteet sosialisteihin ja työväenkaarteihin katkesivat lopullisesti, vallankumoukselliset kaartit yhdistettiin viholliskuvassa venäläisiin ja viimeistään tässä vaiheessa alkoi vapaustaistelun rinnalla valmistautuminen sisällissotaan, mikä tuli ohjaaman myös suojeluskuntien perustamistyötä. Kahakka pakotti huomioimaan, että ilman aseita ja kunnollista koulutusta aktivistien

³²⁷ Koulutuksesta laajemmin ja tarkemmin VA Koulut ja kurssit, Saksanniemen Järjestyslipusto. 1519 F5; PK 869, Hellman, Toppola, Porthin; Saksanniemi 1917-1932, 10-11, 31; Niitemaa 1979, 38-40

³²⁸ PK 869, Hellman, Niitemaa 1979, 44

³²⁹ Niitemaa 1979, 37, 42 loppuviite 52

³³⁰ PK 869, Hellman; Saksanniemi 1917-1932, 31-32; Niitemaa 1979, 30, 38-39, 43-44

³³¹ Kahakasta laajemmin ja yksityiskohtaisemmin PK 869, Hellman, Porthin, Toppola; Saksanniemi 1917-1932, 11-14; Niitemaa 45-48; Korpisaari 2009, 274-275

joukko ei pystynyt edes puolustamaan itseään.³³² Lappajärvelle siirtyisi hyökkäyksen kohteeksi joutunut ja ensimmäiset miestappionsa kokenut osasto, jonka kaikkea tekemistä tuli jatkossa ohjaamaan tavoite luoda sotilaallista voimaa ja käyttö tulevan sodan taisteluissa.³³³

5.2. Muutto Lappajärvelle. Ratsukoulun alkuvaiheet

Järjestyslipuston siirto Etelä-Pohjanmaalle oli marraskuun lakon jälkeen looginen ja käytännössä ainoa mahdollinen ratkaisu. Sotilaskomitea ja senaatti olivat samaan aikaan määrätietoisesti muodostamassa Pohjanmaasta tulevan vapaustaistelun tukialuetta perustamalla ja aseistamalla suojeluskuntia. Lipuston Lappajärvelle siirtymistä koskevat lähteet ovat kerronnallisia muistitietoja, joten ei ole täysin selvää missä vaiheessa ja kenen aloitteesta Lappajärvi valikoitui uudeksi sijoituspaikaksi. Tieto sopivasta paikasta on todennäköisesti kulkeutunut eri reittejä aktivistien tietoon, asiaa lieene suunniteltu samanaikaisesti usealla taholla. Useat Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntatoiminnassa vaikuttaneet henkilöt³³⁴ ovat maininneet olleensa vaikuttamassa valintaan, mikä osoittaa, että Lappajärvi yleisesti koettiin hyväksi paikaksi. Yhteydet näyttivät tässäkin asiassa liittyvän nimismies Sarkkilaan, jonka laajan suhdeverkoston kautta idea on päätynyt aktivistien tietoon.³³⁵ Kahakan jälkeen Niilo Hyytinen oli palannut kotiinsa ja liittynyt uudelleen suojeluskuntaan, joten Lappajärvelle oli palannut mies, joka henkilökohtaisesti tunsii lipuston asiat ja Etelä-Suomessa vallinneen tilanteen.³³⁶

Tapahtumien kulku ja ajankohdat ovat tiedossa karkeiden pääkohtien osalta. Joulukuun alulla Ahrenberg matkusti Kauhavalle tapaamaan Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntien päällikköä von Gerichiä. Samaan aikaan Kauhavalla olivat A. A. Bergman ja Ahto Sippola, jotka AK:n toimeksiannosta etsivät sijoituspaikkaa ylioppilaiden sotilaskurssille. Heidän tavoitteenaan oli ilmeisesti saada kurssi sijoitetuksi Lappajärvelle. On mahdollista, että Ahrenbergillä oli alun perin sama tavoite, joka tapauksessa hän kuuli Sippolan ja Bergmanin suunnitelmista. Ahrenberg ehti ensimmäisenä Lappajärvelle neuvottelemaan asiaansa ja sai sovittua lipuston majoittamisen kuntaan. Myöhemmin Sarkkilan neuvojen mukaisesti sotilaskurssi sijoitettiin Vimpeliin. Näin

³³² Kts. esim. Korpisaari 2009, 225, 275-278, 282-283, 371-373,

³³³ Korpisaari 2009, 323-324

³³⁴ Ylihärmäläinen aktivisti Artturi Leinonen mainitsee vaikuttaneensa Ratsukoulun ja Vimpelin sotakoulun sijoitukseen. Leinonen ja Sarkkila tunsivat toisensa. Leinonen 1959, 166. Lapualainen suojeluskuntajohtaja Matti Laurila (vanhempi) ja kauhavalainen M. Passiniemi kannattivat valintaa.

³³⁵ VSHKA CIII16; VSHKA CIII11. Hyytinen pitää mahdollisena, että Sarkkila ja Ahrenberg olisivat tunteneet toisensa ennestään. Hyytinen 2017, 108

³³⁶ PK 869, Hyytinen

molempien sotilaskoulutusta antaneiden koulujen alkuvaiheet liittyvät yhteen, molemmat olisi haluttu Lappajärvelle mutta käytännön syistä vain toiselle voitiin luvata majoitus ja toimintamahdollisuudet.³³⁷

Lappajärvellä Ahrenberg tapasi Sarkkilan ja Niilo Hyytisen. Yhdessä päätettiin kutsua koolle kunnan tärkeimmät ja vaikutusvaltaisimmat miehet neuvottelemaan lipuston asiasta. Kirkonkylän nuorisoseuran talolla järjestettyyn kokoukseen saapui alun toistakymmentä miestä. Kaikkien henkilöllisyys ei ole tiedossa mutta paikallaolleet kuuluivat samaan ryhmään, joka muodosti tärkeimpien talollisten ja samalla suojeluskunnan johdon ydinryhmän ja vaikutti kunnan kaikissa asioissa. Ahrenberg selosti Saksanniemen tapahtumia ja kuvasi tilannetta Etelä-Suomessa. Tarkkaa tietoa puheista ei ole, mutta kaikki kuvaukset suurlakosta, työväenkaartien väkivallasta ja Saksanniemen kahakasta, venäläisten uhasta, aseellisen voiman tarpeesta ja itsenäisyydestä oli helppo istuttaa paikallisten vallitsevaan ajatteluun ja arvoihin, omiin kokemuksiin ja Ilkan edellisten viikkojen kirjoituksiin. Asiaa edesauttoi se, että oman kunnan mies oli henkilökohtaisesti nähnyt ja kokenut tapahtumat. Kokouksen yksimielisellä päätöksellä sallittiin lipuston muutto Lappajärvelle.³³⁸

Sarkkila ja Hyytinen olivat luonnollisesti perillä Lipuston asioista ja Ahrenberg tuskin saapui Lappajärvelle täysin yllättäen. Epäselväksi jää, missä määrin muita päättäjiä oli informoitu asiasta ennen kokousta. Puutteellisen lähteistön perusteella näyttää siltä, että merkittävä asia saatiin sovittua ongelmitta. Joko asialle lämmitettiin todella nopeasti ja mutkattomasti tai asiaa oli valmisteltu etukäteen suojeluskunnan johdon keskuudessa. Päätös tehtiin pienessä vaikutusvaltaisessa piirissä ilmeisesti luottaen siihen, että kuntalaisten keskuudessa löytyy riittävästi halukkuutta ja valmiutta osaston majoittamiseen ja harjoittelun mahdollistamiseen. Joka tapauksessa päätös kytki Lappajärven merkittäväksi osaksi aktivistien vapaustaistelusuunnitelmia ja kunnan asukkaat osallisiksi suunnitelmien toteuttamiseen, vaikka suurin osa kuntalaisista ei tullut koskaan niistä tietoiseksi.

Järjestyslipuston sijoittamista Lappajärvelle puolsivat monet käytännön seikat. Järven laaja jääkenttä ja rantamaastot tarjosivat erinomaiset harjoitusolosuhteet ratsuväelle. Kuntaan ei ollut sijoitettu venäläistä sotaväkeä, etäisyys merkittävistä teistä ja rautatiestä vähensivät yllätyshyökkäyksen vaaraa. Joukko-osaston turvana olisi aktiivinen ja kunnallistettu suojeluskunta, joka oli jo itsenäisesti hankkinut ensimmäiset aseensa. Turvallisuutta ja toimintaedellytyksiä ajatellen merkittävää oli kuntalaisten yhtenäisyys, sosialismin vähäinen kannatus ja selvä venäläisvastaisuus. Tärkeintä oli kuitenkin paikallisten oma halukkuus majoittaa lipusto kuntaansa.

Kokous järjestettiin joulukuun alkupäivinä, tarkka päivämäärä ei ole tiedossa. Ratsukoulun alkamisajankohtana pidetään joulukuun 8. päivää, jolloin ensimmäisten

³³⁷ Rauanheimo 1954, 30-32; Niitemaa 1979, 51

³³⁸ PK 869, Hyytinen; Saksanniemi 1917-1932, 26; Niitemaa 1979, 51-52

ratsumiesten sanotaan saapuneen Lappajärvelle.³³⁹ Huomionarvoista on, ettei ole perusteltua puhua varsinaisesti uuden joukko-osaston perustamisesta. Osasto jatkoi keskeytynyttä, viranomaisten valtuuttamaa ja rahoittamaa, toimintaansa. Ahrenberg, samoin kun von Gerich, raportoi Sotilaskomitealle, joten molemmat sotilaskoulut olivat organisatorisesti aktivistijohdolle alistettuja.³⁴⁰ Virallisissa yhteyksissä käytettiin edelleen nimeä Järjestyslipusto. Ratsukoulu-nimike muovautui lappajärveläisten käyttämäksi muodoksi ja edustaa sellaisenaan paikallisnäkökulmaa.

Se mitä Lappajärvellä tapahtui kokouksen jälkeen, toimii sanattomana, suoranaisia lähteitä tuottamattomana, mielipiteenilmaisuna ja osituksena ihmisten halukkuudesta tehdä konkreettisia asioita tärkeänä pitämänsä asian hyväksi ja mukauttaa omaa arkeaan uuteen tilanteeseen. Ahrenbergin lähdettyä aloitettiin kiireelliset valmistelu- ja järjestelytyöt. Hyytisen vastuulle jäi majoituksen järjestäminen 200 miehelle ja riittävälle määrälle hevosia. Ratsukoulun käyttöön luvattiin käräjätalo ja nuorisoseuran talo. Nämä yksistään eivät riittäneet, vaan miehiä olisi sijoitettava yksityisasuntoihin. Hyytinen kiersi talo talolta tiedustelemassa halukkuutta majoittaa miehiä ja hevosia. Yleisesti asiaan suhtauduttiin positiivisesti, ja monet aluksi kieltäytyneet muuttivat mieltään, kun miehiä alkoi saapua.³⁴¹ Oli perusteltua ajatella majoittamisen olevan vaarallista, kuntaan oli tulossa jo kertaalleen hyökkäyksen kohteeksi joutunut osasto. Järjestelyn kestosta ei alkuvaiheessa ollut tietoa. Toisin kuin alun alkaen kaksiviikkoiseksi suunnitellussa Vimpelin sotakoulun tapauksessa, kukaan ei voinut vielä joulukuussa tietää milloin Ratsukoulu olisi lähdössä pois.

Samaan aikaan aloitettiin miesten ja hevosten muutto. Lappajärven kannalta merkittävää oli se, että muuton käytännön toteutus, muuton aikana saadut kokemukset ja muuttajiksi valikoituneet miehet tulivat suoraan vaikuttamaan siihen, millainen joukko Lappajärvelle kokoontui, millaisia tietoja ja kokemuksia he toivat mukanaan ja miten ne yhdessä muokkasivat Ratsukoulun tulevaa toimintaa.

Kahakan jälkeen miehistö oli hajautettu pieninä ryhminä ympäri itäistä Uuttamaata etsimään turvaa itselleen ja hevosilleen punakaartien etsinnöiltä. Lipuston johto organisoivat yhteydenpidon miesten välille ja kokosi joukkoja Porvoon ympäristöön siirtoa varten.³⁴² Ensimmäisessä vaiheessa oli tarkoitus siirtää miehistö ja hevoset rautateitse Pohjanmaalle. Ensimmäinen suurempi erä, 40 hevosta ja muutama mies, lähti liikkeelle 12. joulukuuta. Tampereen asemalla punakaarti tarkasti junan, takavarikoi hevoset ja pidätti osan miehistä. Samoin punakaartin käsiin päätyi myöhemmin lähetetty erä hevosia, satuloita ja pukuja. Koska joulukuun puolivälin jälkeen junat

³³⁹ Ahti Lammen artikkeli "Lappajärven Ratsukoulun muistomerkin paljastus joulukuun 6. päivänä". Artikkelijulkaisu Vaasa-lehdessä 26.11.1967; Koskela 1978, 9. Sama päivämäärä, 8.12., on merkitty myös Ratsukoulun muistokiveen.

³⁴⁰ Korpisaari 2009, 323-324

³⁴¹ PK 869, Hyytinen; Saksanniemi 1917-1932, 26; Niitemaa 1979, 52

³⁴² PK 869, Hellman, Toppola; Saksanniemi 1917-1932, 14-15, Niitemaa 1979, 48-50

tarkastettiin järjestelmällisesti, suuremmat rautatiekuljetukset oli lopetettava. Pääosin kuljetukset oli hoidettava maanteitse. Laaditun suunnitelman mukaisesti miehiä ja hevosia lähetettäisiin Porvoon seudulta porrastetusti pienissä ryhmissä vaeltamaan Lappajärvelle. Kun miehiä oli muutenkin siirtymässä Pohjanmaalle, kokonainen joukko-osasto voisi päästä valumaan uudelle seudulle huomioita herättämättä.³⁴³ Ensimmäiset ryhmät lähtivät liikkeelle joulukuun 18.-19. päivän paikkeilla. Matkaa Lappajärvelle kertyi reitistä riippuen 450-500 kilometriä, aikaa kului keskimäärin kymmenen päivää. Osa miehistä onnistui hankkimaan rekiä, osa taittoi koko matkan ratsain. Miesten varustus jäi yleensä puutteelliseksi, matkaansa he saivat elintarvikkeita ja rehuja hevoselle sekä ohjeita turvallisista reiteistä ja majapaikoista. Punakaartit pääsivät kuitenkin selville muuttoliikkeestä ja valvoivat aktiivisesti maanteitä ja rautatielinjoja. Useita ratsumiehiä ahdisteltiin matkalla ja osa joutui laukaustenvaihtoon pidätysyritysten yhteydessä. Joulukuun lopulta alkaen Lappajärveltä lähetettiin ratsupartioita turvaamaan saapuvien miesten loppumatkaa³⁴⁴

Raskaan ja vaarallisen matkan vuoksi Lappajärvelle siirtyi miehiä, joilla täytyi olla todella kova halu jatkaa sotilaskoulutusta, tai jotka kokivat turvallisuutensa olevan vakavasti uhattuna Etelä-Suomessa. Kahakan, hajasijoituskauden ja matkan kokemusten seurauksena Lappajärvelle kokoontui miehiä, jotka olivat olleet sodanomaisessa tilanteessa vähintään kuukauden, kokivat työväenkaartit ja venäläiset suoranaiseksi vihollisikseen ja tiedostivat valmistautuvansa sotaan vihollisiaan vastaan. Nämä tiedot ja kokemukset tulivat miesten mukana lappajärveläisten ihmisten koteihin saakka osaksi heidän arkista elämäänsä.

5.3. Koko kunnan Ratsukoulu. Miehistö, majoitus ja huolto

Ratsukoulun toiminnan uudelleenaloittamisen kannalta tärkeä edellytys oli miesvahvuuden saattaminen samalle tasolle kuin se oli ollut ennen hajaantumista. Uuden kantajoukon muodostuminen pääsi hyvään vauhtiin jo joulukuun puolen välin jälkeen ja täydentyminen kiihtyi joulun jälkeen. Pääosa Lappajärvelle muuttavista miehistä ehti perille viimeistään tammikuun alkupuolella, kokonaan muuttoliike ei tyrehtynyt missään vaiheessa. Uudelleenmuodostaminen pelkästään muuttavista miehistä ei kuitenkaan onnistunut. Yli kuukauden mittainen hajasijoituskausi karsi joukkoa huomattavasti. Osa oli poistunut liian kauas Porvoosta, osalla odotus oli vienyt isoimman innostuksen, joillekin pitkä ja hankala matka muodostui kynnyksikysymykseksi. Muuton voi todeta jakaneen alkuperäisen joukon kahtia, sillä Niitemaan mukaan noin 200:sta

³⁴³ PK 869, Kansio I / Granberg, Hellman, Porthin; Niitemaa 1979, 53-56; Koskela 1978, 8

³⁴⁴ PK 869, Kansio I / Petterson, Granberg, Niitemaa 1979, 54-57

miehestä 91 muutti Lappajärvelle³⁴⁵. Vajausta täydennettiin rekrytoimalla uutta miehistöä erityisesti Lappajärveltä ja muualta Pohjanmaalta sekä edelleen Porvoon ympäristöstä.³⁴⁶

Uusia miehiä liittyi Ratsukouluun jo joulukuussa, mutta määrä jäi kymmeneen. Lipuston nimikirjan mukaan miesvahvuuden selkeä nousu alkoi tammikuun puolivälissä. Pelkästään tammikuun 15. ja 16. päivinä on kirjattu yhteensä 36 uutta nimeä ja seuraavan viikon aikana joukko kasvoi 25 uudella miehellä. Kaikkiaan tammikuun aikana Ratsukouluun liittyi 71 uutta miestä, eli vahvuus kohosi parhaimmillaan 160-170 paikkeille.³⁴⁷

Tarkkaa selvitystä Ratsukoulun koko miehistöstä ei ole tehty, joten tiedot muista kuin lappajärveläisistä ovat pääosin muistitietoihin perustuvia arvioita. Uusia miehiä tiedetään tulleen useasta Etelä-Pohjanmaan kunnasta, pääosin kuitenkin Lappajärven lähikunnista. Uusien tulokkaiden myötä varsinkin miehistön taustan jakaumissa tapahtui selviä muutoksia maaseudulle tyypillisten ammattiryhmien yleistyessä. Talollisen pojat muodostivat ilmeisesti suurimman ryhmän ja muiden maatalousammattien harjoittajien määrä kasvoi. Lappajärvellä joukkoon liittyivät ensimmäiset varsinaiset talolliset. Tavallisten työmiesten osuus oli ollut jo Saksanniemellä huomattava, nyt heidänkin osuutensa todennäköisesti kasvoi. Tyypilliset eteläpohjalaiset piirteet antoivat uutta ilmettä koko joukolle, esimerkiksi nimiluettelossa ruotsinkielisiä nimiä korvautui suomenkielillä nimillä.³⁴⁸

Ratsukouluun liittyminen innosti erityisesti lappajärveläisiä, nämä muodostivat suunnilleen puolet koko uudesta miehistöstä. Eri lähteitä³⁴⁹ yhdistelemällä on selvitetty Ratsukouluun liittyneet lappajärveläiset, ja jos huomioidaan kaikki ne, jotka josain lähteessä on yhdistetty Ratsukouluun, voidaan nimetä 41³⁵⁰ lappajärveläistä ratsumiestä. Määrä sellaisenaan ei ole täysin yksiselitteinen, osa miehistä on merkitty kirjoihin vasta sodan alkamisen jälkeen. Osaston omaan nimiluetteloon on merkitty ennen tammikuun 28. päivää yhteensä 31 lappajärveläiseksi tunnistettua miestä. Jostain syystä kaikki miehet on kirjattu jäseniksi kolmen päivän aikana, 15.-17.

³⁴⁵ Niitemaa 1979, 58. Niitemaan mukaan yhteensä 34 miestä irtisanoutui joulu-tammikuun aikana

³⁴⁶ VA 1519 F5; PK 869, Petterson; Saksanniemi 1917-1932, matrikkeliomat; Koskela 1978-9-10, Niitemaa 1979, 57-58

³⁴⁷ VA 1519 F5, Järjestyslipuston nimiluettelot; Koskela 1978, 10; Niitemaa 1979, 58. Niitemaa mainitsee uusien miesten määräksi 71.

³⁴⁸ VA 1519 F5; Koskela 1978, 10; Niitemaa 1979, 35, 59

³⁴⁹ VA 1519 F5, Järjestyslipuston nimiluettelot; Suojeluskunnat 1917-1918, 2419/19, Luettelo lappajärveläisistä vapaussodan muistomitalin saajista ja 1. eteläpohjalaisen komppanian miesluettelot; Lappajärven kotiseutuarkisto, suojeluskunnan paperit; Vapaussoturien huoltosäätiön henkilökortisto; Lappajärven sotaveteraanit I ja II, matrikkeliomat. Lähteitä soveltuvin osin täydennetty sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedoilla.

³⁵⁰ Muutaman miehen osalta tieto perustuu ainoastaan muistitietoon, joten on mahdollista, että joukossa on joitakin ylimääräisiä tai joukosta puuttuu joitakin miehiä. Kirjallisuudessa, esim. Niitemaa 1979, 60, mainitaan lappajärveläisten määräksi 35, joka pohjautuu todennäköisesti Väinö Liljan esittämään arvioon. VSHKA CIII16

tammikuuta³⁵¹. Samalla selittyy tammikuun puoleenväliin ajoittunut huomattava kirjainpidollinen miehistön lisäys. Samaan aikaan lappajärveläisten kanssa kirjoihin on merkitty vain kahdeksan muuta miestä. Loput yhdeksän Lappajärven miestä on merkitty nimikirjaan vasta helmikuussa.³⁵² Niin ikään Ratsukoulussa vietetty aika vaihteli. Suurin osa liittyneistä osallistui sodan taisteluihin sittemmin perustetun Uudenmaan rakuunarykmentin riveissä mutta kymmenkunta miestä erosi tai haki siirtoa joukosta jo ennen sotaa tai sodan aikana. Ensimmäinen eroaminen on merkitty jo 21. tammikuuta. Monet eronneet ottivat osaa sodan taisteluihin suojeluskuntakomppanian riveissä.³⁵³

Aiemmissä tutkimuksissa esitetyn yleistävän näkemyksen mukaan Ratsukoulun uudet miehet olivat pääasiassa nuoria ja ammattitautaltaan talollisen poikia tai sekatyömiehiä. Lappajärveläisten osalta tulkinta osoittautuu paikkansapitäväksi, sillä he edustivat nimenomaan näitä kotiseudulle tyypillisiä ryhmiä. Ikä- ja ammattitietoja löytyy yhteensä 35 miehen osalta, joten päätelmien ulkopuolelle jää vain pieni vähemmistö. Ryhmän ääripäät, 1875 syntynyt poliisi ja 1903 syntynyt talollisen poika olivat etäällä toisistaan, mutta kokonaisuudessaan oli kyse yhtenäisemmästä joukosta. Yhteensä 27 miestä oli syntynyt 1890-luvulla, sitä vanhempia oli kolme ja 1900-luvulla syntyneitä neljä. Kaikkien yhteiseksi keski-ikäksi muodostui noin 23 vuotta, eli liittyneet olivat käytännössä iän ja fyysisten ominaisuuksien osalta vaatimaan koulutukseen soveltuvia miehiä. Tiedossa olevista ammattinimikkeistä yleisin oli talollisen poika, joita oli 15. Tavallisia työmiehiä oli lähes yhtä monta, nimittäin 11. Ratsukouluun liittyneistä talollisista kolme oli lappajärveläisiä. Näiden kolmen ryhmän ulkopuolelle jäi vain kuusi miestä: kaksi suutaria, räätäli, leipuri, isännöitsijä sekä poliisikonstaapeli.³⁵⁴

Taustansa puolesta ratsumiehet muistuttavat hyvin pitkälti suojeluskunnan jäsenistöä ja siten pienenä erikoisryhmänä entisestään vahvistavat edellä suojeluskunnan osalta tehtyjä päätelmiä. Talollisten poikien osuutta ei voi pitää yllättävänä asiana. Sen sijaan huomio kiinnittyy jälleen työväestön merkitykseen. Jo suojeluskunnan kohdalla esiin noussut työmiesten merkittävä rooli korostuu entisestään, Lappajärven ratsumiesten joukossa työmiesten osuus lähentelee kolmasosaa. Aktiivinen osallistuminen samaan aseistettuun senaatin alaiseen joukko-osastoon yhdessä talollisväestön

³⁵¹ VA 1519 F5. Lappajärveläisiä kirjattu seuraavasti: 15.1. 13, 16.1. 15 ja 17.1. 3. Kaikkien lappajärveläisten liittyminen tasan kolmen peräkkäisen päivän aikana ei tunnu todennäköiseltä, tällaisen kirjaamistavan todellinen syy ei kuitenkaan selviä. Muutamien miesten osalta on tietoja liittymisestä jo joulukuussa ja tammikuun alussa. PK 869, Viinämäki; vapaussoturien henkilökortti; sotaveteraanijärjestöjen muistitiedot.

³⁵² Lähteet kts. viite 349. Koska Lappajärvellä liittyneiden miesten nimikirjan mukaiset liittymispäivät vaikuttavat epäluotettavilta, on mahdollista, että osa vasta sodan aikana liittyneiksi merkityistä on ollut mukana jo Lappajärvellä. Miehiä on kirjattu jäseniksi pian sodan alkamisen jälkeen mm. 2.2., 7.2., 8.2., 14.2.

³⁵³ PK 869, Hyytinen; muuten lähteet viite 349. Yhdeksän ratsukouluun kuulunutta miestä on merkitty myöhemmin 1. eteläpohjalaisen komppanian miesluetteloon.

³⁵⁴ Ikä- ja ammattitiedot koottu samoista lähteistä kuin ratsumiesten nimet. Kts viite 349.

kanssa vahvistaa edelleen tulkintaa työmiesten yhteenkuuluvuuden tunteesta, tasa-vertaisesta asemasta yhteisössä ja positiivisesta suhtautumisesta itsenäisyysaktivismiin sekä osoittaa selvästi tehtyä puolenvaihtoa yhteiskunnallisessa jakautumisessa ja tulevassa sodassa. Suojeluskunnassa miehistö muodostui pääosin samojen kylien tai alueiden keskenään tutuista miehistä. Ratsukouluun liittyvien työmiesten piti keltavatsa senaatin ja aktivistien joukko-osastoon juuri siinä vaiheessa, kun suunnitelmissa varustauduttiin sisällissotaan ja suhteet ainakin sosialistiseen työväestöön katkesivat. Muutamien Lappajärven miesten osalta on tietoja mainetodistuksen vaatimisesta ja hankkimisesta³⁵⁵. Tapa on voinut olla edelleen yleisemminkin käytössä, vaikka lähdeainintoja ei ole. Sarkkila ja suojeluskunnan johto pystyivät tarvittaessa takaamaan tulokkaiden luotettavuuden.

Miesten henkilökohtaisista liittymismotiiveista on hyvin niukasti lähteitä, mutta ne olivat luultavasti samoja kuin suojeluskunnassakin. Mukana olleiden kertomuksissa korostuu spontaani innostuminen ratsuväen johdetusta koulutuksesta, monet päättivät liittyä mukaan harjoituksia katseltuaan ja jotkut lähtivät ensinäkemisellä mukaan kohdatessaan etelästä saapuvia ratsumiehiä. Varsinaisesta miesten värväyksestä ei ole tietoa, enemmänkin kasvava joukko olemassaolollaan ja muiden liittyneiden esimerkki vetivät sopivia miehiä puoleensa. Muutamien tiedetään varmuudella kuuluneen suojeluskuntaan ennen Ratsukouluun liittymistä. Miehistölle maksettu 450 markan kuukausipalkka saattoi olla joillekin houkutteleva tekijä. Varsinainen rekrytointitapahtuma oli yksinkertainen. Ilmoittautumiset otettiin vastaan käräjä- ja nuorisoseuran talolla, missä tulokkaat merkittiin jäseniksi. Osalle voitiin antaa joitakin univormun osia, aseita ja patruunoita. Pääsyvaatimuksina olivat oma halu ja terveys.³⁵⁶

Luvattu majoitus 200 miehelle vaati huomattavia järjestelyitä ja useiden ihmisten työn. Alun perin oli suunniteltu miesten majoittamista Kirkonkylään ja Tarvolaan, mutta suuren tarpeen vuoksi miehiä asutettiin Karvalaan, Söyrinkiin, Kärnäen ja Itäkylään, käytännössä koko kunnan alueelle. Suurimmat yksittäiset majoituspaikat olivat käräjätalo ja nuorisoseuran talo. Ahrenberg itse asettui aluksi Nissin kievariin ja myöhemmin pastori Bergerin luokse Kyrönniemen pappilaan.³⁵⁷

Suuri osa miehistä majoittui yksityisten ihmisten asunnoissa. Joissakin tapauksissa esiintyneestä alkuperäisestä huolimatta lähes kaikki olivat halukkaita otta-
maan miehiä tai hevosia luokseen. Miesten määrä vaihteli tapauskohtaisesti yhdestä viiteen riippuen käytettävistä tiloista. Majoittajina eivät toimineet ainoastaan kunnan

³⁵⁵ PK 869, Viinamäki

³⁵⁶ PK 869, Viinamäki; Oskari Kasken haastattelu, haastattelija Antti Savola, haastattelunauha sotaveteraaniyhdistyksen hallussa. Kaski oli tullut kotiinsa joulun viettoon naapurikunnasta ja nähtyään ratsuväen harjoituksia hän päätti keskeyttää rengin pestinsä ja liittyi Ratsukouluun; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot; Niitemaa 1979, 36

³⁵⁷ PK 869, Hyytinen; Saksanniemi 1917-1932, 26; Koskela 1978, 10; Niitemaa 1979, 52-53; sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot

varakkaimmat tilat vaan hyvinkin vähävaraiset ja pienissä asunnoissa asuneet perheet ottivat vieraita miehiä luokseen asumaan. Parhaassa tapauksessa, erityisesti upseerien kohdalla, voitiin antaa käyttöön oma kamari, mutta yleisimmin vieraat nukkuivat yhdessä isäntäväen kanssa. Tilanpuutetta helpotettiin tilapäisratkaisuilla, esimerkiksi kerrossängyillä. Päivisin miesten aika kului palvelustehtävissä ja majapaikoissa ainoastaan yövyttiin, joten pienemmätkin talot kelpasivat. Ensivaiheessa järjestelyt tapahtuivat tutunkauppaa -periaatteella, majoittamisesta vastaavat henkilöt kääntyivät tuttaviansa tai muuten luotettavina pidettyjen ihmisten puoleen. Esimerkiksi Sarkkila hankki palvelijattarensa parihuoneisesta kotitalosta asunnon kolmelle miehelle hevosineen. Asetelman täydensi talon oman pojan liittyminen Ratsukouluun.³⁵⁸

Hevosten majoittamien vaati omat järjestelynsä, koska matkalla ja harjoituksissa rasittuneet hevoset vaativat kunnollisia talleja. Ratsuja pyrittiin sijoittamaan taloihin, joissa oli uudempia ja parempia talleja. Käräjätalolla oli valmiina hevospaikkoja ja läheinen talo luovutti useamman hevosen tallinsa Ratsukoulun käyttöön. Käräjätalolle ehti ennen sodan alkua valmistua kokonaan uusi talli. Sopivista paikoista oli pulaa, joten latoja ja ulkorakennuksia parannettiin tilapäisiksi talleiksi.³⁵⁹

Kattavaa luetteloja miesten majapaikoista ei ilmeisesti ole tehty. Ainoastaan Söyringin kylän taloihin sijoitetun toisen eskadroonan ensimmäisen platoonan majoitusluettelo on säilynyt. Sen mukaan yhdessätoista talossa majoittui yhteensä 31 miestä, pääsääntöisesti 2-5 miestä taloa kohti. Luettelossa erottuu myös lappajärveläisiä miehiä.³⁶⁰ Suurin osa lappajärveläisistä asui ilmeisesti kotonaan, mutta osa on asunut vieraisissa taloissa. Perusteensa saattoi olla miehistön jako tasaisesti kahteen eskadroonaan ja yksinkertaisesti harjoituspaikan etäisyys kotoa. Yhtenäisen joukko-osaston tuntua tuotettiin kokoamalla pienempiä osia yhteen saman kylän taloihin, mikä helpotti myös joukon kokoamista mahdollisten hälytysten yhteydessä. Lappajärveltä koottujen muistitietojen mukaan voidaan edelleen nimetä alun kolmattakymmentä taloa, jotka majoittuvat ratsumiehiä. Joka tapauksessa majapaikan tarvitsijoita oli niin paljon, että lähes joka taloon riitti Ratsukoulun väkeä.

Suurimman vastuun Ratsukoulun ruokailun järjestämisestä kantoi joulukuussa perustettu Lappajärven naisyhdistys. Muonitukseen osallistuivat myös majoittajatalot, jotka huolehtivat lisäksi pyykinpesusta ja muista käytännön askareista. Kunnanlääkäri Leppänen lupautui myös Ratsukoulun lääkäriksi. Ratsumiehet saivat etuoikeutettuina potilaina käydä vastaanotolla kunnanlääkäriin asunnolla.³⁶¹

Kokonaisuudessaan Ratsukoulun majoittamisen ja huollon sekä sen riveihin liittyneiden miesten voi katsoa kuvastavan Lappajärvellä vallinnutta ajattelua ja yleistä tunnelmaa. Ratsukoulu näyttää muodostuneen laajasti hyväksytyksi ja yhteiseksi

³⁵⁸ Sama

³⁵⁹ PK 869, Kansio II / Halen; sotaveteraanien yhdistyksen muistitiedot

³⁶⁰ VA 1519 F5; myös Koskela 1978, 10

³⁶¹ PK 869, Leppänen; Saksanniemi 1917-1932, 26; Koskela 1978, 10

asiaksi, joka ei erotellut tai jakanut ihmisiä eri linjoille varakkuuden tai sosiaalisen aseman perusteella. Aktiivisesti henkilökohtaisesti osallistuneita ihmisiä oli kymmeniä, niitä, joiden elämää Ratsukoulu jotenkin kosketti, oli satoja. Jo pelkästään sallimalla joukon asettumisen kuntaansa, ihmiset osoittivat positiivisen suhtautumisensa. Pienestä kunnasta löytyi majapaikka parhaimmillaan yli sadalle miehelle. Ahtaatkin asunnot jaettiin vieraiden miesten kanssa, suuri joukko kunnan asukkaita avusti muoituksessa, kuljetuksissa ja arkisissa ongelmissa. Työn lisäksi järjestelyiden onnistuminen vaati sopeutumista ja valmiutta muokata omaa arkea. Teoillaan ja toiminnallaan ihmiset ilmaisivat mielipiteensä, tärkeäksi ja arvokkaaksi koetussa asiassa haluttiin olla mukana tai auttaa joukon toiminnan mahdollistamisessa.

Ystävällinen ilmapiiri välittyi myös koulun henkilökuntaan. Toisen eskadroonan päällikkö Kuokkanen mainitsee Lappajärvellä vallinneen ”--- *hyväntahtoisen ja sydämellisen suhtautumisen joukon asiaa kohtaan*”³⁶². Saman havaitsivat myös rivimiehet, jotka olivat vastapainona joutuneet kokemaan Etelä-Suomessa ja matkalla vallinneen turvattomuuden.³⁶³

Ulospäin näyttäytyvä lähes täydellinen yksimielisyys lienee kuitenkin lähdetilanteen ja olosuhteiden aiheuttamaa vääristymää. Ulkopuolelle jättäytyneitä oli varmasti ja vastakkaisia mielipiteitä on pakostikin ollut, mutta yleisesti vallinneessa ilmapiirissä niiden esittäminen oli vaikeaa ja jälkikäteen niitä ei ole muisteltu, joten lähdemainintoja Ratsukoulun vastustamisesta ei ole syntynyt. Toisaalta merkittäviä julkisia tai näkyviä vastalauseita eivät aiheuttaneet edes Ratsukoulun majoittamisesta mahdollisesti aiheutuvat vaarat, joista saatiin tuntumaa hälytysten yhteydessä.

5.4. Sodan tunnelmaa ennen sotaa. Ratsukoulun toiminta

Ratsukoulun harjoittelu ja muu toiminta pohjautuivat muuhun kuin lappajärveläisten tarpeisiin, se muodostui sellaiseksi, minkä koulun johto ja taustalla vaikuttaneet perustajat katsoivat päämääriensä ja tilanteen vaatimusten kannalta tarpeelliseksi. Paikallisilla ihmisillä ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa siihen, eikä se siten suoraan edusta heidän tekojaan, mutta sen selvittäminen on merkityksellistä, koska Ratsukoulun aktiivinen toiminta oli sitä, minkä ihmiset elämänpiirissään havainnoivat ja kokivat, sitä mikä selvimmin vaikutti ihmisten käsityksiin ja mielikuviin omasta tilanteestaan, ja johon noin 40 lappajärveläistä liittyi mukaan.

Näkyvin piirre ja selkein muutos Saksanniemen vaiheeseen verrattuna oli avoin ja suora sotilaallisuus, mikä kuvasti sitä olosuhteiden ja poliittisen tilanteen muutosta, joka Suomessa tapahtui 1917 elo-syyskuun ja joulutammikuun välisenä aikana.

³⁶² Saksanniemi 1917-1932, 17

³⁶³ PK 869, Granberg; Saksanniemi 1917-1932, 28

Kysymys järjestysvallan käytöstä oli muuttunut kamppailuksi yhteiskuntajärjestelmän muodosta, ja järjestysvoiman merkitys kaupunkien poliisina oli menettänyt merkitystään. Lappajärven kauden aikana Suomi itsenäistyi ja porvarillinen puoli sai käyttöönsä saksalaisia aseita, joten aseellisen voiman perustaminen oli laillista ja mahdollista joskin sisäpoliittisesti vaikeaa.³⁶⁴ Siinä missä Saksanniemellä opetukseen oli kuulunut selviä poliisiasioita, Lappajärvellä ratsumiesten omien kuvausten ja muistitietojen mukaan kaikki toiminnot saivat selkeästi sotilaallisen luonteen pääpainon siirtyessä todellisiin taisteluharjoituksiin, sotilastaitoihin, ammuntoihin ja aseoppiin. Lappajärvellä muodostettiin ja koulutettiin aktivistien ja ammattisotilaiden johdolla sotaan valmistautuvaa joukko-osastoa.

Ratsukoulun itsensä kannalta tärkeintä oli keskeytyneen harjoittelun jatkaminen, joten koulutus aloitettiin heti, kun miehiä alkoi kertyä Lappajärvelle. Säännölliseen päivittäiseen harjoitteluun päästiin kiinni jo ennen joulua. Aivan ensimmäisessä vaiheessa harjoittelu pyrittiin toteuttamaan huomiota herättämättä, miehet saapuivat yksitellen pappilan ja rovastilan mailla pidettyihin harjoituksiin.³⁶⁵ Miesmäärän kasvaessa täysipainoinen harjoittelu saatiin käyntiin ja tammikuun 8. päivänä joukko voitiin jälleen jakaa kahteen eskadroonaan ja nämä edelleen kahteen plutoonaan, joihin miehistön lisäksi kuului tarvittavat aliupseerit. Ensimmäinen eskadroona harjoitteli kirkonkylällä Nissin rannan kohdalla ja toinen Tarvolassa Hautalanlahdella. Kouluttajina jatkoivat pääosin samat miehet kuin aikaisemminkin, koulun johtajana Gaston Ahrenberg ja ensimmäisen eskadroonan johdossa Kuokkanen. Ratsukoulun värvättiin lisäksi uusia upseereita. Toisen eskadroonan johtoon tuli tammikuussa Venäjän ratsuväen luutnanttina maailmasotaan osallistunut Emil Liljeberg, samoin uutena vahvistuksena joukkoon liittyi niin ikään Venäjältä palannut vänrikki Osvald Stackelberg.³⁶⁶ Vakituisten kouluttajien lisäksi Lappajärvellä vieraili myös jääkäreitä, huomattavimpana Ahrenbergin väliaikaiseksi sijaiseksi Vimpelistä kutsuttu Aarne Sihvo. Vimpelin kurssin päätyttyä jääkäriväepeli Nenonen siirtyi Lappajärvelle.³⁶⁷

Harjoittelu muodostui monipuoliseksi ja kaikki käytettävissä oleva aika pyrittiin hyödyntämään. Ratsastustaitoon kiinnitettiin edelleen erityistä huomiota. Ratsain harjoiteltiin sulkeisjärjestystä, esteratsastusta ja taisteluharjoituksissa käytettäviä ratsuväen muodostelmia. Uusien miesten kohdalla oli palattava perusasioihin. Muuton yhteydessä menetettyjä hevosia ei pystytty kokonaisuudessaan korvaamaan, joten kaikille ei enää riittänyt omaa ratsua. Koulutukseen lisättiin jalkaväen harjoittelua,

³⁶⁴ Korpisaari 2009, 331-334, 338

³⁶⁵ Koskela 1978, 10

³⁶⁶ Niitemaa 1979, 60; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot

³⁶⁷ PK 869, Flemming; Sihvo 1954, 209-210

sulkeisia, marssimista ja taisteluharjoituksissa ampumaketjun muodostamista, suojautumista ja etenemistä.³⁶⁸

Ratsuväen taisteluharjoitukset pidettiin järven jäällä, missä oli riittävästi tilaa taistelumuodostelmille, hyökkäysliikkeille ja puolustukseen asettumiselle. Ammunnat tapahtuivat pääosin kirkonkylän Nissin rannassa, mistä kivääreillä ja konekiväärillä ammuttiin läheisen saaren rantaan pystytettyihin maalitauluihin. Käytännön kokemusta ratsuväen marsseista ja etenemisestä saivat ne, joita lähetettiin partiomatkoille turvaamaan viimeisten tulijoiden loppumatkaa. Sisäharjoituksia ja oppitunteja järjestettiin nuorisoseuran talolla. Tunneilla perehdyttiin ratsuväen strategioihin, eri aseiden tekniikkaan ja käsittelyyn. Voimisteluharjoituksilla pidettiin yllä ratsastuksessa vaadittavaa notkeutta ja fyysistä kuntoa. Harjoitus- tai päiväohjelmia Lappajärveltä ei ole säilynyt, ainoastaan toteamuksia, että harjoittelu jatkui Saksanniemellä aloitetun mallin mukaisesti. Se tarkoitti päivittäistä, kokopäiväistä ja aikataulutettua, koulutusta täydessä sotilaallisessa kurissa. Ratsukoulun näkyvä aktiivinen kausi muodostui reilun kuukauden pituiseksi joulukuun loppupuolelta tammikuun loppuun.³⁶⁹

Saksanniemellä todellisen sotilaskoulutuksen esti aseiden puute. Edellä on selvitetty aseiden hankintaa Lappajärvelle. Selvää on, että Lappajärvelle päätyneiden aseiden huomattava määrä selittyy pääosin Ratsukoulun aseiden tarpeella. Osa asekuormista hankittiin yksinomaan Ratsukoulua varten, niiden myötä käytännössä kaikille riitti koulutuskäyttöön kivääreitä ja patruunoita. Koulutuskäyttöön saatiin myös pistooleita ja konekivääri.³⁷⁰

Harjoittelu poikkesi kunnan normaalista elämästä niin selvästi, että se väkisin herätti huomiota ja synnytti mielenkiintoa. Koska harjoittelu joulun jälkeen oli täysin julkista ja näkyvää eikä sen seuraamista estetty mitenkään, lappajärveläiset pääsivät jatkuvasti näkemään erilaisia harjoitteita. Eniten huomiota herättivät harjoitukset Nississä, mihin vaikutti paikan keskeinen sijainti ja aivan erityisesti kohteessa suoritettut kivääri- ja konekivääriammunnat. Rantatörmään kertyi usein kyläläisiä seuraamaan miten ”kuularuiskulla” ammuttiin Pikkusaarta kohti. Muistitietoihin on kertynyt runsaasti kertomuksia ja kokemuksia erilaisten ratsastus- ja jalkaväkiharjoitusten seuraamisesta, upseerien käytöksestä, miesten ja hevosten toiminnasta sekä ratsuosastojen liikkumisesta kirkolla ja Tarvolassa.³⁷¹ Ratsukoulu erottui pelkällä

³⁶⁸ Harjoittelusta yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin PK 869, Hellman, Porthin, Toppola; Niitemaa 1979, 60-61; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot. Hyytinen on julkaissut huomattavan määrän toimintaa ja harjoittelua kuvailevia kertomuksia. Hyytinen 2017, 146-152

³⁶⁹ PK 869, Hellman, Viinamäki; Saksanniemi 1917-1932, 28; Koskela 1978, 9-10; Niitemaa 1979, 39, 60-61

³⁷⁰ VA 1519 F5; Niitemaa 1979, 60-61. Tammikuun puolivälin tilanne selviää luettelosta, jossa näkyy miesvahvuudet ja aseiden määrät kummankin eskadroonan platoonissa. Miehiä yhteensä 131, kivääreitä 118.

³⁷¹ Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot. Kts. myös Saksanniemi 1917-1932, 28; Koskela 1978, 10

olemassaolollaan. Parhailtaan yli 150 miehen osasto näkyi ja kuului, sen kaikkea tekemistä seurattiin mielenkiinnolla. Säilyneissä kokemuksissa korostuu huomion kiinnityminen näkyvään sotilaallisuuteen, minkä myötä joukon todellisesta luonteesta ei ollut epäselvyyttä. Ratsuväen päivittäinen harjoittaminen kiinteään joukko-osaston tavoin, osittainen pukeutuminen univormuihin ja konekivääriammunnat keskeisellä paikalla erosivat selvästi oman suojeluskunnan toiminnasta, tai mistään, mitä ihmiset olivat siihen mennessä nähneet.

Vaikka Ratsukoulun ja Vimpelin sotakoulun sijoituspaikan valinnassa oli huomioitu turvallisuusnäkökohdat, molemmat kurssit joutuivat olemaan jatkuvasti varuillaan yllätyshyökkäysten varalta. Lähekkäin sijoitetut joukot olivat toistensa turvana, toisaalta suurten miesjoukkojen kertyminen samalla seudulle herätti enemmän huomiota. Venäläiset ja työväenkaartit olivat perillä molemmista joukoista, eivätkä hyväksyneet niiden olemassaoloa. Varotoimilla pyrittiin estämään uudet yllätyshyökkäykset. Teiden suuntiin asetettiin kiertävät vartiot ja muualta tulevien varoitusten varalta ylläpidettiin jatkuvaa puhelinpäivystystä. Vimpeliläisten kanssa oli sovittu yhteisestä hälytysmerkistä. Järven rantaan pystytettiin salko, johon kiinnitetyt räsytytettäisiin palamaan vaaran uhatessa.³⁷²

Venäläisten ja punaisten rankaisuretkikuntiin liittyviä huhuja käsiteltiin suojeluskunnan osalta. Suojeluskuntalaisten lisäksi tavalliset ihmiset joutuivat tahtomattaan tapahtumien keskiöön ratsumiesten hälytysvalmisteluiden yhteydessä. Eräänä iltana Nissin kievariin majoittuneelle Ahrenbergille tuli lähetti ilmoittamaan hyökkääjien olevan jo Vimpelissä ja tulossa Lappajärvelle. Ahrenbergin huoneessa oli ollut runsaasti aseita, kiväärin patruunoita ja konekiväärin voita. Lähtökiireessään Ahrenberg oli käskenyt kievarin väkeä kätkemään kaikki tavarat, sillä löytäessään ne hyökkääjät tappaisivat isäntäväen ensimmäiseksi.³⁷³ Saksanniemen ja suurlakon kokemusten myötä arvio oli täysin perusteltu. Yleiseen tietoisuuteen levitessään tällaiset tiedot ja kokemukset olivat nimenomaan sellaisia epävarmuutta, pelkoa ja katkeruutta aiheuttavia tekijöitä, joihin Lilja³⁷⁴ viittasi yleisen mielipiteen muokkaajina ja aseistautumiseen motivoivina tekijöinä.

Molemmat sotilaskurssit huomioitiin lehdistössä ja poliittisessa keskustelussa. Vaasalainen sosialistilehti Vapaa Sana kirjoitti 27.12.1917:

”Jalanderin ratsukaarti saapunut määräpaikkaansa. Äskettäin tässä lehdessä kerrottiin, että Lappajärvelle sijoitetaan 200 ratsastavaa lahtaria. Nämä ovatkin nyt joulupyhän aikana Kauhavan asemalta suuremmissa laumoissa vaeltaneet Lappajärvelle, toiset, herrasmiehet hevoskyydillä, kun taas osa on tallustellut jalkaisin.”³⁷⁵

³⁷² Rauanheimo 1954, 40, Koskela 1978, 10; Niitemaa 1979, 61-62

³⁷³ Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot

³⁷⁴ VSHKA CIII11; VSHKA CIII16

³⁷⁵ Vapaa Sana 27.12.1917

Työmies- lehti kirjoitti 3.1.1918 otsikolla "*Lahtarikaartilaiden sijoittuminen Pohjanmaalle*":

"Lahtarikaartilaisia on saapunut viime päivinä Kauhavan asemalle ja sieltä edelleen Lappajärvelle meneviksi suurempi joukko. Niitä saapuu joka päivä, kun eivät uskalla suuremmissa erissä matkustella, peläten punakaarteja ja venäläisiä sotilaita. Suuri osa heistä, varsinkin pomomiehet, puhuvat ruotsia. Hevosia heillä ei ole. Ovat "jalkaväkeä", varustettuina suksilla ja muilla "talvisotaan" tarvittavilla aseilla. Kaikkiaan saapuneet heitä muutamia satoja. Asettuvat Lappajärvelle Nissin saarelle."³⁷⁶

Vaikka kirjoituksissa onkin virheitä ja kurssit sekoittuvat keskenään, näkyy, että molempien osastojen edesottamukset kiinnostivat ja niitä seurattiin tiiviisti. Yksityiskohdista voi päätellä, että lehdillä oli aktiivisia tietolähteitä lähiseudulla, ja ettei mistään salaisuudesta enää vuoden vaihteessa ollut kyse. Kirjoitusten sävy ja sanamuodot viittasivat suoraan sotaan eikä enää järjestysvallan käyttöön, ja tässä asetelmassa ne koettiin selvästi vihollisen joukoiksi. Julkisuus ei rajoittunut sanomalehtiin, vaan asiaa puitiin eduskunnassa asti, kun järjestysvaltakäytöksen yhteydessä sosiaalidemokraatit esittivät kurseista mielipiteitään ja tiedustelivat senaatin suhdetta kyseisiin sotilasosastoihin.³⁷⁷

Ratsukoulu oli sisällissotaa edeltävänä aikana Suomessa käytännössä ainutkertainen ilmiö ja valkoisen puolen ainoa kiinteästi koulutettu joukko-osasto, joten toimivia vertailukohtia sille ei ole. Ennen sotaa se vaikutti ainoastaan koulutuksen antajana, joten sen merkitystä on vaikea tarkastella muuten kuin Lappajärven näkökulmasta.³⁷⁸ Järjestyslipusto perustettiin muualla ja muusta kuin lappajärveläisten tarpeesta, osittain sattumalta se päätyi kokoontumaan uudelleen Lappajärvelle. Lipusto siirrettiin tarkoituksellisesti itselleen turvalliseen ympäristöön mutta kuitenkin alueelle, missä ihmisten oman järjestäytymistarpeen vuoksi suojeluskuntien aktivointi ja aseistautuminen olivat jo hyvässä käynnissä. Koko sotaa edeltävän ajan se toimi tilanteessa, jossa venäläisten poistamisvaatimus voimistui ja sodan todennäköisyys kasvoi. Aiemmin ihmisiä oli aktivoinut etupäässä mielikuvat ja uhkat, mutta Ratsukoulu toi Etelä-Suomen muuttuneet olosuhteet ja tietoisin sotaan valmistautumisen mukanaan Lappajärvelle. Ratsukoulu kokonaisuudessaan - harjoittelu, ulkopaikkakuntalaiset miehet ja heidän mukanaan tuomat tiedot, aktiiviupseerit ja aktivistien verkostot - toimi ihmisten arjessa konkreettisenä ilmentymänä uudesta kärjistyneestä tilanteesta, huhuista, työväenkaartien ja venäläisten uhkasta ja kaikesta, mistä Ilkka kirjoitti koko marraskuun ja sodan alkamisen välisen ajan. Ottaessaan Ratsukoulun kuntaansa lappajärveläiset reagoivat alun perin täysin ulkoa päin tuotuun ilmiöön eikä heillä ollut mahdollisuuksia vaikuttaa sen toimintaan. Osallistumalla ja avustamalla he osoittivat

³⁷⁶ Työmies 3.1.1918

³⁷⁷ Rauanheimo 1954, 41-43

³⁷⁸ Kts. esim. Korpisaari 2009, 331-334, 338

hyväksyntänsä ja tukensa joukolle, joka vastasi heidän omiin tarpeisiinsa ja näytti edistävän samoja arvoja ja tavoitteita.

Ratsukoulun merkitys Lappajärvellä näyttäytyykin tiedon välittäjänä, mielikuvien luojana, mielipiteen ilmaisijana ja aktiivisen toiminnan selittäjänä. Se loi pakostakin ympärilleen sodan ilmapiiriä ja vahvisti kaikkea sitä, mitä suojeluskunnan kautta muutenkin oli tapahtumassa. Sen myötä lappajärveläisten konkreettinen tietoisuus sodan mahdollisuudesta ja henkinen valmius sotaan oli muuta ympäristöä korkeammalla tasolla. On mahdotonta arvioida missä määrin muualta tulleet miehet kertoivat kokemuksistaan, tai mitä oppitunneilla ja muun palveluksen yhteydessä puhuttiin, mutta on perusteltua olettaa, että Lappajärvelle tuli sellaisia omakohtaisia kokemuksia ja tietoja, joita muualla ei ollut käytettävissä. Tietojensa ja käsitystensä perusteella ihmiset tekivät omia valintojaan. Suojeluskunta ja Ratsukoulu yhdessä huomioiden voidaan todeta, että järjestäytyminen aseellisen harjoittelun ja vapaustaisteluun valmistautumisen ympärille kosketti todella suurta osaa kunnan asukkaista.

Ketä vastaan ja kenen puolelle Ratsukoulu suuntautui? Joukko-osaston omissa lähteissä tai lappajärveläisten ratsumiesten kertomuksissa ei suoranaisesti eritellä viholliskuvia eikä tavoitteita. Puolen valinta oli kuitenkin täysin selvä. Perustamisestaan lähtien Järjestyslipustolla oli kiinteä suhde porvarilliseen tai ainakin ei-sosialistiseen puoleen, samoin kuin itsenäisyysaktivisteihin. Vaikka miehistöön kuului sen koko olemassaolon ajan yhteiskunnan alimpien ryhmien edustajia, työväestöä ja kouluttamattomia ihmisiä, viimeistään kahakan jälkeen työväenkaarteista ja vallankumouksellisuudesta muodostui ilmiselvä vihollinen ainakin Saksanniemellä mukana olleiden keskuudessa ja vastaavasti työväenkaartit kokivat sen viholliseksi. Aktivistien tavoitteena oli itsenäisyys ja venäläisiä vastaan suunnattu sotavoima. Kuten suojeluskuntien myös Ratsukoulun viholliskuvaksi muodostui kotimaisista työväenkaarteista ja itsenäisyyden vaarantavista venäläisistä muodostuva erottelematon kokonaisuus.³⁷⁹ Jokaisen lappajärveläisen henkilökohtaisten perusteluiden tavoittaminen on mahdotonta mutta liittymällä aseelliseen joukko-osastoon he samalla ilmaisivat oman puolenvaihtonsa ja vähintään hyväksyivät muun joukon yleiset motiivit ja tavoitteet. Laaja kannatus ja hyväksyntä osoittaa, että Ratsukoulun olemassaolo koettiin lailliseksi tai vähintään oikeutetuksi. Tällaista kokemusta voi pitää kannanottona myös Ratsukoulun tausta-asetelmaan: joukko oli laillisen senaatin perustama ja punaisten aseellisesti hajottama.

Vaikka erottelen suojeluskunnan ja Ratsukoulun omiksi tutkimusteemoikseen, ihmisten kokemuksissa ne liittyivät kiinteästi toisiinsa. Ratsukoulun saapuminen, aseellinen harjoittelu ja sodan tunnelman voimistuminen asettuvat ajallisesti yksin suojeluskunnan kannatuksen kasvun ja aktiivisimman vaiheen kanssa. Miehistö suojeluskuntaan ja ratsukouluun sekä miesten majapaikat löytyivät samoista yhteisöistä,

³⁷⁹ Korpisaari 2009, 371-373

jopa samoista perheistä. Oli luonnollista nähdä Ratsukoulu jatkumona sille, mitä oman suojeluskunnan ympärillä oli saatu aikaiseksi, ja ajatella molempien ajavan samoja päämääriä. Ratsukoulu tarjoaisi siihen entistä paremmat mahdollisuudet. Molemmat yhdessä kuvastivat samanlaista ajattelua, mielipiteitä ja arvoja, molemmat ruokkivat toistensa kannatusta. Ratsukouluun, kuten suojeluskuntaan, liittyminen edellytti henkilökohtaisella tasolla jonkin perusteen tai tarpeellisuuden tunteen. Suojeluskunta oli nähtävissä kotiseudun tai lähialueiden turvaajana. Muualta tulleista miehistä koottua kiinteää sotilasosastoa ei koulutettu pelkästään Lappajärven eikä edes kotimaakunnan tarpeeseen, vaan kaikki tähtäsi laajempaan sotilaalliseen käyttöön.³⁸⁰ Jokaisen piti löytää omasta elämänpiiristään peruste ja omakohtainen halu värväytyä todelliseen sotilaskoulutukseen. Olemassaolollaan ja toiminnallaan Ratsukoulu kuvasti konkreettisesti kohti sotaa ajautuvaa tilannetta ja loi tunteen sotilaskoulutuksen tarpeellisuudesta. Samalla se tarjosi mahdollisuuden hankkia niitä edellytyksiä, joita aseellinen taistelu itsenäisyyden tai yhteiskuntajärjestelmän turvaamiseksi tulisi vaatimaan, olipa vastassa venäläiset tai punaiset.

³⁸⁰ Aktivistien suunnitelmiin liittyen suojeluskuntien ja sotilaskoulujen yhteydestä sekä Järjestyslipuston nähdystä käyttötarkoituksesta, kts. Korpisaari 2009, 331-334, 338

6. PÄÄTÄNTÖ

Vapaustaisteluun valmistautuminen päättyi Lappajärvellä 27.1.1918. Mannerheimin esikunnasta annetuilla käskyillä Ratsukoulu määrättiin Kauhavalle ja edelleen osalistumaan seuraavana yönä Lapuan ja Seinäjoen venäläisten joukkojen aseistariisuntaan.³⁸¹ Samana päivänä lähti liikkeelle myös Lappajärven suojeluskunta. Kyläosastoille annetun määräyksen mukaisesti kokoontumispaikalle kertyi yli 100 vapaaehtoista miestä. Suojeluskunta ei saanut käskyä keskusjohdolta, vaan liikkeelle lähdettiin Sarkkilan omasta päätöksestä. Ratsukoululle annettu käsky ja lähtö tarkoittivat, että jotain merkittävää oli tapahtumassa ja miehiä tarvittiin.³⁸² Ensimmäisessä vaiheessa suojeluskuntalaiset osallistuivat venäläisten aseistariisuntaan Lapualla ja Seinäjoella, sittemmin valkoisen armeijan joukoissa Ruoveden ja Vilppulan rintaman taisteluihin, hyökkäykseen kohti Tamperetta ja lopulta kaupunkitaisteluihin Tampereella ja Viipurissa.

Sisällissodan sosiaalista taustaa tutkiessaan Rasila on todennut ”valkoisuutta” tukeviksi tekijöiksi muun muassa yhteisön ”staattisuuden”³⁸³, matalamman

³⁸¹ Käsky lähteä Kauhavalle tuli Ratsukoulun johdolle jo 26.1., seuraava yö ja aamu valmisteltiin lähtöä. Mannerheimin taistelukäskyssä osastosta käytettiin nimeä ”Ahrenbergin lippue”. Se alistettiin Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntajoukkoja johtaneen Paul von Gerichin alaisuuteen. Niite-maa 1979, 89-90; VSHKA CIII16

³⁸² VSHKA CIII11; VSHKA CIII16. Liljan mukaan matkaan lähti 97 rivimiestä ja suojeluskunnan johtajat. Joukko kasvoi matkan aikana, kun ratsukoululaisia kyydinneitä miehiä liittyi suojeluskuntalaisten joukkoon. Lilja mainitsee keskustelleensa Ahrenbergin ja Sarkkilan kanssa lähtöä edeltävänä iltana. Ratsukoulu oli saanut ainoastaan käskyn lähteä Kauhavalle. Varma tieto venäläisten aseistariisunnasta tuli vasta myöhemmin.

³⁸³ Staattisuudella Rasila viittaa mainittujen piirteiden lisäksi hitaammin ja vähemmän kehittyneisiin yhteisöihin, jotka olivat agraarisia ja sosiaalisesti kiinteitä kyläyhteiskuntia, ja yhteiskuntaryhmien välillä vallitsi patriarkaaliset suhteet. Staattinen on Rasilan mukaan vastinpari ”dynaamisuudelle”, eli kehittyneemmille yhteisöille, joissa tyypillistä oli teollisuuden, kaupan, liikenteen ja suurmaanomistuksen tuottama suurempi vauraus ja sen epätasainen jakautuminen, tyytymättömyys epätasa-arvoon, suurempi asukastiheys, väestön liikkuvuus, teollisuustyöväestön ja sosialismin kannatuksen suuruus, yhteiskunnallinen aktiivisuus ja radikaalimmat ajattelumallit. Yhteisön dynaamisuus tuotti Rasilan mukaan todennäköisemmin vallankumouksellisuutta. Rasila 1968, monin kohdin esim. 118-126, 138-143, 149-153

kehitystason, laajan yksityisen maanomistuksen, pienemmän vaurauden ja ennen kaikkea sen tasaisemman jakautumisen ihmisten kesken, sosiaalidemokratian matolan kannatuksen, pienemmän asukastiheyden ja teollisuustyöväestön sekä kuntaan ulkopuolelta muuttaneen väestön vähäisyyden.³⁸⁴ Risto Alapuro luonnehtii Pohjanmaata taloudellisesti osittain erilliseksi, taantuvaksi ja perifeeriseksi sisäänpäin kääntyväksi alueeksi, jossa perinteiset patriarkaaliset, talonpoikaiset arvot ja yhteisöt säilyttivät asemansa. Yhteiskuntarakenteita murtamaan pyrkivä kapitalistinen murros jäi vähäisemmäksi. Sen sijaan nähtävissä on piirteitä itsetietoisuuden syntymisestä, yhteisöjen säilymisestä kollektiivisten toimintojen kehiksenä sekä keskinäisestä solidaarisuudesta, jossa varattomat ryhmät sidotaan työnjaolla yhteisöön löytämällä jokaiselle hyväksyttävä asema.³⁸⁵

Yksittäisenä esimerkkinä yleistävistä tulkinnoista Lappajärvi näyttää istuvan suoraan molempiin määritelmiin. Sosiaalinen rakenne edesauttoi nimenomaan sellaisten kokemusten, mielipiteiden ja ajatusten juurtumista, jotka tukivat esimerkiksi suojeluskuntaa tai Ratsukoulua, mikä osaltaan selittää ”valkoisuutta”, aktiivista osallistumista vapaustaisteluun valmistautumisessa ja selvästi tehtyä puolenvaalintaa kansan jakautumisessa. Lappajärvi oli leimallisesti talollisten agraarinen yhteisö, jossa kuitenkin myös työväestö ja maata omistamattomat kokivat asemansa siinä määrin hyväksi, ettei radikaaleja muutosvaatimuksia esiintynyt. Varsinkin suojeluskunnassa ja Ratsukouluun liittyneissä talollisväestön aktiivisuus ja kokonaisuusmäärä oli luonnollisesti suurin, yhdessä virkamiesten kanssa he olivat niitä, joilla oli eniten puolustettavaa ja menetettävää. Lappajärven paikallisena erityispiirteenä kaikessa näkyy yhtenäisyys. Punaisten aloittama vallankumous ja yhteistyö venäläisten kanssa saivat aikaan sen, että sodasta muodostui kansalaissota ja myös luokkasota. Lappajärveläisten keskuudessa näin ei tapahtunut, oman kunnan väestö ei missään vaiheessa jakautunut toisiaan vastaan. Työväestö osallistui suorastaan poikkeuksellisen näkyvästi ja aktiivisesti kaikkiin tutkittuihin teemoihin.

Siltala ja Haapala painottavat sisäisen jakautumisen syinä yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia, jotka valtatyhjiössä julkisen käsittelyn vuoksi ylipolitisoituivat. Lappajärvellä paikallisyhteisössä tämä aspekti puuttui, kun yhteiskuntarakenteiden romahduksesta aiheutuneet yleiset ongelmat, järjestysvalta, elintarviketilanne, inflaatio, työttömyys ja eriarvoisuuden aiheuttama tyytymättömyys, eivät vaikuttaneet väestöryhmiä jakavina tai erottelevina tekijöinä. Omistamaton väestönosa ei järjestäytynyt omana ryhmänään kuten isommissa kaupungeissa. Näin omistava osapuoli ei joutunut arjessaan kokemaan Siltalan kuvaamia työväestön joukkovoiman tuottamia pelon, pettymyksen ja katkeruuden tunteita, jotka yleensä kiihdyttivät ryhmien välistä

³⁸⁴ Rasila 1968, 118-126, 138-143, 149-153

³⁸⁵ Alapuro 2017, 88-95, 153-155

jakoa.³⁸⁶ Useista muistitiedoista välittyvien mielikuvien mukaan Lappajärvellä työmiehet ja isäntä mahtuivat saman pöydän ääreen syömään. Vastaavasti vapaustaisteluun valmistautumiseen, jääkäreinä, suojeluskunnassa ja Ratsukoulussa, työväestö näyttää liittyneen luontevasti ilman ongelmia. Sama linja jatkui vielä sodan aikana ja sen jälkeen. Tietävästi ketään ei Lappajärvellä sisällissodan yhteydessä pidätetty, vangittu tai ammuttu.³⁸⁷

Alkuperäisenä pelon ja vihan aiheuttajina, sittemmin suoranaisena vihollisena, nähtiin venäläiset. Negatiivinen suhtautuminen syntyi vaiheittain sortokausien laittomina pidetyistä autonomian rajoitteista ja maailmansodan aikaisista pakkomääräyksistä. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen kasvoivat rinnakkain toive valtiollisesta itsenäisyydestä ja vaatimus päästä eroon kurinsa menettäneistä ja uhkaavasti käyttäytyneistä venäläisistä. Etelä-Pohjanmaalla vihamielisyys työväenkaarteja kohtaan sai alkunsa niiden yhteistyöstä venäläisten kanssa. Vallankumoukselliset työväenjoukot leimattiin ”punaryssinä” maanpettureiksi ja venäläisiksi jo ennen sotaa.³⁸⁸ Lappajärvellä jääkäriliike suuntasi itsenäisyystavoitteella venäläistä hallintoa vastaan. Suojeluskunnan alkuvaiheessa uhkana nähtiin perääntyvien venäläisten hävitystyöt, marraskuun lakon ja itsenäistymisen jälkeen viholliskuvaksi nousivat venäläisiin liittyneet ”*etelän huligaanit*”³⁸⁹. Erityisesti ratsumiehille punakaartit olivat selvä vihollinen. Työväestön määrä suojeluskunnassa ja Ratsukoulussa vastaa vähintään heidän suhteellista osuuttaan kunnan koko asukasmäärästä. Valkoisen puolen sodan valmisteluihin osallistuminen viittaa nimenomaan itsenäisyysaktivistisiin päämääriin ja venäläisvihaan, mutta osoitti myös työväestöltä selvää puolenvaihtoa ja halua vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puolustamiseen.³⁹⁰

Heikki Ylikangas on esittänyt, etteivät venäläisiä vastaan suuntautuneet eteläpohjalaiset suojeluskuntalaiset olleet täysin tietoisia Etelä-Suomen punakaarteista, kansalaissotaan joutuminen tuli joukoille yllätyksenä ja järkytyksenä.³⁹¹ Lilja erikseen mainitsee keskustelleensa sotaan lähtöä edeltävänä iltana Sarkkilan ja Ahrenbergin kanssa Helsingissä alkaneesta vallankumouksesta.³⁹² Kaikkia lähteitä yhdessä tulkiten on ilmiselvää, että ainakin Lappajärven suojeluskunnan ja Ratsukoulun johto,

³⁸⁶ Siltala 2018, 66-70, 75, 80-81; Haapala 1995, 221-225; Haapala 2018, 49-51

³⁸⁷ VSHKA CIII16; Sotaveteraaniyhdistyksen muistitiedot

³⁸⁸ Karemaa 1998, 60-65, 71-74, 196-198; Rasila 1968, 153; Paavolainen 1967, 29-31, 34-35

³⁸⁹ VSHKA CIII16

³⁹⁰ Karemaa toteaa yleisesti muuallakin Etelä-Pohjanmaalla suojeluskuntajoukkojen rakenteen vastanneen väestön jakaumaa ja katsoo sen osoittavan suojeluskuntien suuntautumista nimenomaan venäläisiä vastaan. Karemaa 1998, 78-79.

³⁹¹ Ylikangas 1993 22-24, 46-49, 525

³⁹² VSHKA CIII11. Liljan mukaan keskustelua käytäessä Ratsukoulu oli jo määrätty lähtemään seuraavana aamuna Kauhavalle. Suojeluskunta päätti itsenäisesti seuraavana päivänä lähteä mukaan. Pekka Lilja on huomionnut saman keskustelun. Lilja 2010.

todennäköisesti miehistötkin, tiedostivat täysin punakaartien olemassaolon ja sisällissodan alkuun mennessä niistä oli muodostunut selvä vihollinen venäläisten rinnalle.³⁹³

Osallistuessaan jääkärivärväykseen, suojeluskuntaan ja Ratsukoulun toimintaan lappajärveläiset olivat mukana sellaisissa aktivismin muodoissa, jotka eivät voineet syntyä ja vaikuttaa pelkästään paikallisella tasolla. Ne saivat alkunsa valtiollisten tai vähintään alueellisten olosuhteiden synnyttämien tarpeiden myötä ja välittyivät Lappajärvelle muualta. Tärkeimmät vaikutteet tulivat kunnan ulkopuolelta siten, että lähialueen aktiiviset ihmiset vaikuttivat tietojen leviämiseen. Lappajärvellä valtakunnalliset ilmiöt saivat kuitenkin hyvin vahvan paikallisen luonteen ja näyttäytyivät paikallisten tarpeiden ja toimijoiden muokkaamina sellaisissa muodoissa kuin ne koettiin tärkeiksi. Yhteydet alueen aktivistipiireihin olivat ilmeiset, mutta kaiken toiminnan käynnistäminen ja ylläpito toteutui omilla paikallisilla voimilla. Tarpeet ja tahto aseelliseen taisteluun valmistautumiseen ja sen tukemiseen löytyivät viime kädessä omasta elämänpiiristä ja omista kokemuksista, ei ulkopäin tuotuna aktivismina. Jääkärivärväyksen ja suojeluskuntatoiminnan onnistumisen kannalta ratkaisevaa oli kyvykkäiden johtajien löytyminen. Johtajien ympärille muodostui talollisten vaikutusvaltainen ydinryhmä, joka omalla työllään näytti esimerkkiä, teki päätöksiä ja veti mukaansa muita, talollisia sekä työmiehiä. Samat nimet ja suvut, tietyt talolliset ja opettajat, toistuvat kaikissa tärkeimmissä vaiheissa. Paikallisena erityispiirteenä ja paikallishengen osoituksena voi pitää poliisiviranomaisten aktiivista roolia lainvastaisessakin toiminnassa. Molempien nimismiesten ohella poliisi Juho Sadeharju vaikutti mukana kaikessa aktiivisessa toiminnassa, jääkärivärväyksessä, suojeluskunnassa, asekuormien hakijana ja lopulta ratsumiehenä.³⁹⁴

Jääkäriiliike, suojeluskunta ja Ratsukoulu eivät muodostaneet täysin yhtenäistä kokonaisuutta. Ajallisesti jääkäriiliike toteutui erillään muista, osittain eri lähtökohdista ja eri olosuhteissa kuin vuoden 1917 toiminnat. Paikallishistorian kannalta jääkäri liikkeen kaksijakoisuus näkyy siinä, että se oli yhtä aikaa suoraan liitoksissa suurvaltapolitiikkaan mutta käytännön toiminta tapahtui voimakkaasti ruohonjuuritasolla. Vaadittu kansainvälinen mittakaava oli niin suuri, etteivät yksittäiset paikkakunnat voineet vaikuttaa muuten kuin mukanaolollaan. Paikallistasolla ihmiset lähtivät mukaan omien vaihtelevien tarpeidensa ja motiiviansa perusteella, mutta samalla pienet ja syrjäisetkin paikkakunnat tulivat osaksi merkittävää kokonaisuutta. Toisaalta jääkäri liikkeeseen liittyi monia suuria kysymyksiä, joista paikallistason toimijat eivät koskaan tulleet tietoisiksi, saati että heillä olisi ollut mahdollisuuksia vaikuttaa

³⁹³ Myös mm. Villstrand kritisoi Ylikankaan näkemystä esittäen esimerkkejä siitä, että Etelä-Pohjanmaalla yleisemminkin oltiin tietoisia punakaarteista ja sisällissodan mahdollisuudesta. Villstrand 1999a, 15-18

³⁹⁴ VSHKA CIII16, VA 1519 F5, Ratsukoulun nimikirja. Sadeharju oli yksi niistä, jotka ilmiannettiin jääkärivärväyksen vuoksi.

asioihin. Mitä kauempana toimija oli Saksasta, sitä vähäisempi oli hänen vaikutusvaltansa. Vähäisimmät vaikutusmahdollisuudet olivat rivijääkäreillä, joskin myös suomalaisten maakuntien aktivistien mahdollisuudet päätöksenteossa jäivät lähes olemattomiksi. Paikallistasolla vaikutusvalta näkyi värväyksen käytännön toteuttamisessa, eli siinä miten paljon ja millaisia miehiä Saksaan lähetettiin. Rivijääkärien vaikutusvalta rajoittui lähinnä omaan lähtöpäätökseen.³⁹⁵ Asetelma kuvastaa Lappajärven jääkäriaktivismia, joka kohdistui vain uusien koulutettavien hankkimiseen ja itsenäisyydelle suotuisan ajattelun vahvistamiseen. Toimintapiiri rajoittui kotikunnan alueelle ja merkitys valtakunnallisessa liikkeessä näyttäytyi ainoastaan omien miesten mukanaolon myötä.

Jääkäri liikkeen merkitys ja luotettavuus paikallisyhteisön kuvastajana voidaan jossain määrin kyseenalaistaa. Paikallinen toiminta aktiivisessa vaiheessaan kesti suhteellisen lyhyen ajan, Lappajärvellä marras-joulukuusta 1915 keväälle 1916. Aktiivisesti osallistuneiden joukko oli pakostakin pidettävä pienenä, vastaavasti lähtö Saksaan oli niin suuri ratkaisu, ettei se ollut edes kaikille halukkaille mahdollista. Tapahuma-aikana monet suhtautuivat asiaan kielteisesti, vasta Venäjän vallankumoukset ja sisällissota muuttivat ihmisten käsityksiä jääkäreistä.³⁹⁶ Saksaan lähtevien miesten värväys ja henkilökohtaiset lähtöpäätökset tehtiin kotiseudulla mutta kaikki muu tapahtui muualla. Merkityksellisenä sitä voi pitää, koska se osoitti, että valmiutta radikaaliin itsenäisyysaktivismiin oli olemassa. Sen myötä osa ihmisistä valitsi suhteessa venäläisiin laittomuuden, aseellisen vapaustaistelun ja täyden itsenäisyyden linjan, malli aktiivisesta toiminnasta jäi elämään. Lappajärvellä kaikki jääkäri värväykseen osallistuneet olivat mukana merkittävässä asemassa myös suojeluskunnassa ja mielsivät suojeluskunnan ja ratsukoulun osaksi samaa vapaustaistelun jatkumoa. Venäläisiä kohtaan tunnettu vihamielisyys heijastui sittemmin myös venäläisiin tukeutuneisiin työväenkaarteihin.³⁹⁷

Seppo Tiihonen kuvaa Suomea syksyllä 1917 ”hajonneeksi valtioksi”, jossa perinteiset valtajärjestelmät romahtavat ja menettävät otteensa tilanteen hallinnasta, mikä johtaa taisteluun vallasta. Samaan aikaan päätöksentekovalta luisuu epävirallisille ta hoille, osittain kaduille, johdon hallitsemattomille ja parlamentaarisen työn tuloksettomuuteen turhautuneille joukoille.³⁹⁸

Lappajärvellä yhteiskunnan hajoamista ei nähty. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen kansalaiskokous ehti vaatia koko virkakunnan erottamista, mutta Liljan

³⁹⁵ Lackman 2000, 91-95

³⁹⁶ VSHKA CIII16. Maaliskuun vallankumouksen jälkeisessä kansalaiskokouksessa Lappajärvellä keskusteltiin myös jääkäreistä ja laadittiin ponsi, jonka mukaan jääkärit olivat lähteneet Saksaan taistellakseen vanhaa järjestelmää, ei Venäjän kansaa vastaan.

³⁹⁷ Jääkäri liikkeen venäläisvihamielisyyden kohdistumisesta työväenkaarteihin Perko 2022, 132-133

³⁹⁸ Tiihonen 2019, 215-217

mukaan kokouksessa pääsi järki voitolle ja erottamisia ei tehty.³⁹⁹ Rauha ja järjestys säilyivät, kun viranomaistyhjiötä ei syntynyt eikä muutospaineitakaan juuri esiintynyt. Yhteiskunnan hajoamista ja turvallisuuden tunteen järkkymistä osoittavat kuitenkin ihmisten omaehtoinen tarve aseellisten joukkojen perustamiseen ja sotilaallisen koulutuksen hankkimiseen. Yksityiset ihmiset tekivät päätöksiä aseiden hankkimisesta. Suojeluskunta ja Ratsukoulu olivat seurausta siitä, mihin Tiihonen viittaa. Ne olivat ihmisten tapa reagoida viranomaisten kyvyttömyyteen vastata sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta, yhteiskuntarauhasta, ihmisten ja omaisuuden koskemattomuudesta. Aseellisen harjoittelun yleinen hyväksyntä ja laaja tuki osoittavat, että ihmiset kokivat sen välttämättömäksi ja oikeutetuksi. Kotiseutua, itsenäisyyttä ja yhteiskuntajärjestelmää oltiin valmiita suojaamaan asein.

Suojeluskunta ja Ratsukoulu muodostivat ajallisesti ja ihmisten kokemuksissa yhtenäisemmän kokonaisuuden. Koska liittyminen oli vapaaehtoista ja periaatteessa kaikille mahdollista, edellä todetut seikat osallistuneiden määristä ja taustoista antavat luotettavamman kuvan paikallisyhteisöstä kuin pienen piiriin valikoiva jääkärivärväys. Vapaaehtoinen järjestäytyminen suojeluskunnan ja Ratsukoulun ympärille, tietoisuus sodan mahdollisuudesta ja sodan tunnelman kokemus koskettivat suurta määrää kunnan asukkaista. Pienessä kunnassa ne olivat käytännössä kaikkien tiedossa, aktiivisesti osallistuneita ja niitä, joita asia suoraan kosketti, oli satoja. Ratsukoulu oli käytännössä täysin ainutlaatuinen ilmiö. Se toimi itsenäisesti oman johtonsa alaisuudessa omilla tavoitteillaan mutta kiinteästi ihmisten jokapäiväisessä elämässä ja paikallisten voimakkaalla tuella. Suojeluskunta ja Ratsukoulu koskettivat samoja ihmisiä ja tavoittelivat samoja päämääriä.

Toiminnan merkitys ja vaikutukset rajautuivat pääosin oman kunnan alueelle. Eniten laajempaa merkitystä voi katsoa olleen sotilaskursseille osallistumisella ja niiden toiminnan mahdollistamisella, aseiden kuljetuksella ja varastoinnilla. Lappajärveläiset tekivät oman osansa senaatin ja aktivistikomiteoiden suunnitteleman vapautustalustalon tukialueen muodostamisessa. Aseelliseen taisteluun valmistautumisessa, taistelun edellytysten hankkimisessa ja itsenäisyyssaatteen levittämisessä onnistuttiin varsin hyvin. Suojeluskunta ja Ratsukoulu yhdessä tuottivat jo Pohjanmaan venäläisten aseistariisuntaan lähes 300 miestä. Omassa ympäristössään Lappajärvi näyttäytyy jopa poikkeuksellisen aktiivisena kuntana. Kaikkiin toimintoihin löytyi johtajat ja innokkaita osallistujia. Jääkärivärväys ja suojeluskunta saivat molemmat suhteellisesti tasaisen vahvan kannatuksen. Palttalan mukaan suurimmassa osassa kunnista toinen aktiivisen valmistautumisen muodoista oli selvästi toista vahvempi.⁴⁰⁰ Ratsukoulun

³⁹⁹ VSHKA CIII16

⁴⁰⁰ Palttala 1984, 116-122, 133. Samanlaisia kuntia Palttalan mukaan olivat vain Lapua, Ylistaro, Ylihärmä. Esim. Alahärmässä (43 jääkäriä) ja Korttesjärvellä (39 jääkäriä) innostus suojeluskuntaan jäi selvästi jääkäriiliikettä pienemmäksi.

saama tuki kokonaisuudessaan osoitti lappajärveläisiltä toimintavalmiutta, jolle ei löydy täysin toimivaa vertailukohtaa.⁴⁰¹

Lappajärven yleinen ilmapiiri ja kokonaiskuva ovat eri lähteiden kautta selvästi nähtävissä. Yksilötasolla ihmisten ajattelun ja asenteiden jäljittäminen on lähteiden puuttuessa mahdotonta. Kuka luki lehtiä, kuka sai tietoja, kuka kuuli ja uskoi huhut, kenen toimintaa ne ohjasivat? Missä määrin ihmisiä aktivoivat aatteellisten perusteiden ohella muiden esimerkki, sukulais- tai muut sosiaaliset suhteet, ehkä jopa painostus? Lähteet eivät juurikaan avaa suojeluskuntaa tai ratsukoulua vastustaneiden⁴⁰² perusteluita. Jossain määrin kyse oli joukkoilmiöstä, joka vahvasti itseään ja veti ihmisiä mukaansa. Tarkalleen ei voida määritellä, milloin täydestä itsenäisyydestä tuli enemistön yleinen haave, tai missä vaiheessa asenne venäläisiä kohtaan muuttui suoranaiseksi vihaksi. Ratkaisevat tekijät ihmisten ajattelun ja mielikuvien määrittelyssä ovat aktiivisen toiminnan muodot ja ajankohdat. Lappajärveläisten tietoisuus valtakunnallisista ja alueellisista tapahtumista ja niiden ympärillä käydystä julkisesta keskustelusta näkyy toiminnan muutoksissa ja ajoituksissa. Kesällä ja alkusyksystä 1917 suojeluskunnan kannatus jäi vähäisemmäksi. Sen sijaan aktivoitumisen ajallinen yhteys lokakuun vaalien jälkeiseen aikaan, suurlakkoon, aseistautumiseen ja Ratsukoulun aiheuttamiin muutoksiin, itsenäistymiseen ja joulutammikuussa yleistyneeseen vaatimukseen venäläisten joukkojen poistamisesta on ilmiselvää.

Juha Siltala painottaa normaalin arjen kokemuksen muuttumista pelon ja epäluottamuksen kierteeksi, jossa todellisuutta hahmotettiin uhkakuvien ja pelkojen kautta. Omat teot oikeutettiin ja perusteltiin itsepuolustukseksi toisen todellisia tai kuviteltuja tekoja vastaan.⁴⁰³ Lappajärvellä normaalia elämää ja arjen kokemusta muuttivat eniten sotilaskurssien olemassaolo, aseiden hankinta ja ammunnat sekä hälytykset, jotka yhdessä suojeluskunnan kanssa muodostivat sotilaallista ilmapiiriä ja sodan odotusta, johon Liljakin viittaa.⁴⁰⁴ Vastavoimaa tai viholliskuvaa ei löytynyt omasta kunnasta, joten varustautumisen perusteet tulivat nekin ulkopuolelta uutisten ja huhujen kautta. Lappajärvellä valmistauduttiin taistelemaan sellaista vihollista vastaan, jonka selvästi tiedettiin olevan olemassa, vaikka sitä ei omassa arjessa näkynytäkään. Täysin poikkeukselliset olosuhteet tuottivat poikkeuksellista toimintaa, mikä kuvasti ihmisten ajattelussa ja käsityksissä tapahtuneita radikaaleja muutoksia. Kaikkien ratkaisut eivät välttämättä olleet tarkoitushakuisia tai tarkkaan määriteltyjä vaan

⁴⁰¹ Ennen sodan alkua ainoana samankaltaisena ilmiönä voi pitää Sotakoulun järjestämistä ja maajoittamista Vimpelissä. Esim Korpisaari 2009, 331-334, 338

⁴⁰² VSHKA CIII16 Lilja arvioi jääkäri liikkeen ja suojeluskunnan alkuvaiheen vastustamisen perusteeksi suoran laittomuuden vierastamisen ja kostotoimien pelon. "Sosialisteiksi" tai "punaisiksi" määrittelemiensä ihmisten perusteita suojeluskunnan tai ratsukoulun vastustamiseen Lilja ei juurikaan erittele.

⁴⁰³ Siltala 2018, 70, 74, 80

⁴⁰⁴ VSHKA CIII16

spontaaneja ja tilannekohtaisia. Yleinen sotilaallinen ilmapiiri veti nuoria miehiä mukaansa, mukaan liityttiin, kun siihen avautui mahdollisuus.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsingin toimipiste

Vapaussodan arkisto (VA)

- Koulut ja kurssit; Saksanniemen järjestyslipusto 1519 F5

Vapaussodan historiankomitean arkisto (VSHKA)

- nimismiehen kertomukset: Lappajärvi (CIII11)
- suojeluskuntakertomukset: Lappajärvi (CIII16)

Suojeluskuntien yliesikunnat (Sky)

- Valistusosasto; SK-järjestön historian aineksia (Ha) 16:1-2

Suojeluskunnat 1917-1918

- 2419/19: Lappajärvi

Pikkukokoelma (PK) 869.

- Kantahenkilökunnan vapaus- ja heimosotakertomuksia.

Kansallisarkisto, Vaasan toimipiste (VMA)

Vaasan läänin hallitus. Läänin kanslia.

- I osasto, saapuneet kirjeet 1916.
- I osasto ja II osasto, saapuneet kirjeet 1917.
- II osasto, diaarioidut salaiset kirjeet 1916
- I osasto ja II osasto, diaarioidut salaiset kirjeet 1917

Lappajärven kunnan arkisto (LaKA)

Lappajärven kunnanhallitus

- Kuntakokousten pöytäkirjat 1892-1919. Arkisto II Ca:1-3
- Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1892-1900, 1902-1912, 1914-1932. Arkisto II Cb:1
- Kassakirjat 1898-1920. Arkisto II Gb:4

Lappajärven kotiseutuarkisto

- Lappajärven suojeluskunnan paperit; järjestämätön materiaali

Muut lähteet

Lappajärven sotaveteraaniiyhdistyksen hallussa oleva materiaali

- Sotaveteraaniiyhdistyksen muistitiedot: järjestämätön materiaali, joka koostuu haastatteluista, muistelmista ja kootuista kertomuksista
- Vapaussoturien huoltosäätien henkilökortisto

Sanomalehdet

- Ilkka (maaliskuu 1917-helmikuu 1918); Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

Tutkimuskirjallisuus

Ahlbäck, Anders. 2018. Uljaat jääkärit – sotahenkisen mieskuvan synty. Teoksessa Teppora, T., Roselius, A. (toim.) Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Ahti, Martti. 1987. Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919. Espoo: Weilin + Göös.

Ahto, Sampo. 1993. Sotarekillä. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 2. Taistelu vallasta. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Alanen, Aulis J. 1980. Eteläpohjalaisia taisteluissa I. Nuijasodasta vapaussotiin. Keuruu: Otava.

Alapuro, Risto. 1994. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. Porvoo: WSOY.

Alapuro, Risto. 1998. Suojeluskunta paikallisyhteisössä. Teoksessa Alapuro, R. (toim.) Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Porvoo: WSOY.

Alapuro, Risto. 2010. Sosiologia, historia ja paikallishistoria. Teoksessa Ahtiainen, P., Tervonen J. & Teräs, K. (toim.) Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja. Tallinna: Raamatutrükikoda.

Alapuro, Risto. 2017. Valtio ja vallankumous Suomessa. Alkuperäisteos Alapuro, Risto. State and Revolution in Finland. Julk. University of California Press 1988. Suomentanut Mikko Alapuro. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Alasuutari, Pertti. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Riika: InPrint.

Eskola, Jari, Suoranta, Juha. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino.

Eskola, Seikko. 2006. Historian kuolema ja kulttuurien taistelu. Kirjoituksia historiasta ja nykyajasta. Helsinki: Edita Prima Oy.

Gadamer, Hans-Georg. 2004. Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suomentanut Ismo Nikander alkuperäisartikkeleista Gadamer, Hans-Georg. Gesamtelte Werke. Osat 2 ja 4. Tübingen 1986, 1987. Tampere: Vastapaino.

Haapala, Pertti. 1988. Työväenluokan synty: teoria ja todellisuus. Teoksessa Pulma, P. (toim.) Yhteiskuntahistorian vuosikirja. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja. Julk. historiallinen yhdistys ry.

Haapala, Pertti. 1995. Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Haapala, P., Hoppu, T. (toim.) 2009. Sisällissodan pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell OY.

Haapala, Pertti. 2018. Kaaoksen monet juuret. Teoksessa Tepora, T., Roselius, A. (toim.) Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Hakalehto, Ilkka. 1986. Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 1. Maalaisliitto autonomian aikana 1906-1917. Tampere: Tampereen kirjapaino Oy Tamprint.

Hannikainen, J., Hyrkkänen, M. & Vehviläinen, O. (toim.) Väki voimakas 4. Suomi 1917-1918. Hämeenlinna: Karisto.

Heikkilä, Jouko. 1993. Kansallista luokkapolitiikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905-1917. Historiallisia Tutkimuksia 168. Tampere: TammerPaino Oy.

Heikkinen, Sakari. 1999. Venäläinen sotaväki ja pohjalaiset. Teoksessa Koskimies-Envall, M. (toim.) Verta Hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917-1918 tapahtumiin. Pohjanmaan museon julkaisuja nro 20. Vaasa: Painotyö Arkmedia Oy Ab.

Hentilä, Seppo. 2018. Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka. Tallinna: Raamatutrükikoda.

Hersalo, N. V. 1955. suojeluskuntain historia 1. Puolustustahtoinen kansa: Muinaisitsenäisyydestä valtiolliseen riippumattomuuteen. Vaasa.

Hietala, Marjatta. 2001. Mitä tutkia ja miten? Teoksessa Autio, S, Katajala-Peltomaa, S, Vuolanto, V. (toim.) Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi. Jyväskylä: Gummerus.

Hyrkkänen, Markku. 2002. Aatehistorian mieli. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino.
Hyytinen, Timo. 2010. Sukukirja Hyytinen, Lappajärvi. Julk. Hyytisen sukuseura.

Hyytinen, Timo. 2017. Itsenäisyytemme alku. Saksanniemen järjestyslipusto. Lappajärven rakuunat, jääkärit ja suojeluskunta. Lappajärviseuran julkaisuja n:o 16. EU.

Immonen, Kari. 1987. Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-1939. Keuruu: Otava.

Jussila, Osmo. 1979. Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899-1914. Historiallisia Tutkimuksia 110. Forssa: Forssan kirjapaino Oy.

Jussila, Osmo. 2004. Suomen suuriruhtinaskunta 1809-1917. Juva: WS Bookwell OY.

Jussila, Osmo. 2007. Suomen historian suuret myytit. Juva: WS Bookwell OY.

Jyränki, Antero. 2014. Kansa kahtia, henki halpaa. Oikeus sisällissodan Suomessa? Riika: Livonia Print.

Kalela, Jorma. 2020. Historian tutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Karemaa, Outi. 1998. Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917-1923. Bibliotheca historica 30. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kekkonen, Jukka. 2016. Kun aseet puhuvat. Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa. Tallinna; Tallinna Raamatutrükikoda.

Kettunen, Pauli. 1988. Paikallinen yleisenä yhteiskunnallisessa. Teoksessa Pulma, P. (toim.) Yhteiskuntahistorian vuosikirja. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja. Julk. historiallinen yhdistys ry.

Korpisaari, Harri. 2009. Itsenäisen Suomen puolesta. Sotilaskomitea 1915-1918. Bibliotheca Historica 124. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kronlund, Jarl. 1998. Puolustuslaitos ja suojeluskunnat 1917-1944. Teoksessa Alapuro, R. (toim.) Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Porvoo: WSOY.

Kuisma, Markku. 2010. Sodasta syntynyt. Itsenäisen Suomen synty Sarajevon laukauksista Tarton rauhaan 1914-1920. Juva: WS Bookwell OY

Könönen, Janne. 2017. Punaisen leijonan maa. Suomen hullu joulukuu 1917. Helsinki: Otava.

Lackman, Matti. 2000. Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915-1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Lampola, Viljo. 1937. Lappajärven seurakunta 1637-1937. Helsinki.

Lantto, Juhani. 1997. Kytösavun mailta: Etelä-Pohjanmaan Suojeluskuntapiirin historia 1917-1944. Julk. Etelä-Pohjanmaan maakuntasäätiö. Ilmajoki.

Lappalainen, Jussi T. 1985. Itsenäisen Suomen synty. Jyväskylä: Gummerus.

Lauerma, Matti. 1966. Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27: vaiheet ja vaikutus. Porvoo: WSOY.

Laukkonen, Ilmari. 1966. Korttesjärven historia. Julk. Korttesjärvi.

Lehtinen, Lasse, Volanen, Risto. 2018. 1918. Kuinka vallankumous levisi Suomeen. Helsinki: Otava.

Leväniemi, Veikko. 1983. Poliitikka ja maanpuolustus. Teoksessa Nygård, T. (toim.) Järvisseudun historia II. Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970- luvulle. Vaasa: Vaasa OY.

Lilja, Pekka. 2010. Lappajärven ja isänmaan palveluksessa: Väinö Sakari Liljan elämäntyö. Lappajärvi-seuran julkaisuja 2010.

Luntinen, Pertti. 1992a. Itsenäisyysajatus itää roudan alla. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 1. Irti Venäjältä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Luntinen, Pertti. 1992b. Autonomian vahvistamisyritys. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 1. Irti Venäjältä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Luntinen, Pertti. 1992c. Itsenäisyyspäättös kypsyy. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 1. Irti Venäjältä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Manninen, Ohto. 1974. Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918. Historiallisia Tutkimuksia 95. Forssa: Forssan kirjapaino Oy.

Manninen, Ohto. 1975. Valkoisen Suomen muotoutuminen. Teoksessa Historiallinen arkisto 67. Julk. Suomen historiallinen seura. Forssa: Forssan kirjapaino Oy.

Manninen, Ohto. 1993a. Kapina, kansalaissota, vapaussota. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 2. Taistelu vallasta. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Manninen, Ohto. 1993b. Sodanjohto ja strategia. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 2. Taistelu vallasta. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Manninen, Ohto. 1993c. Taistelevat osapuolet. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 2. Taistelu vallasta. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Manninen, Turo. 1982. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Studia Historica Jyväskyläensia 24. Saarijärvi: Ari-paino.

Manninen, Turo. 1992a. Järjestysvalta järkkyy. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 1. Irti Venäjältä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Manninen, Turo. 1992b. Kaartit vastakkain. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 1. Irti Venäjältä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Manninen, Turo. 1992c. Tie sotaan. Teoksessa Manninen, O. (toim.) Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 1. Irti Venäjältä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Manninen, Turo. 1998. Suojeluskuntien synty ja sisällissodan alkaminen. Teoksessa Alapuro, R. (toim.) Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Porvoo: WSOY.

Mylly, Juhani. 1978. Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka: Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan. 1, Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918-1933. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C; 21. Turku

Mylly, Juhani. 1998. Porvarilliset puolueet ja suojeluskunnat. Teoksessa Alapuro, R. (toim.) Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Porvoo: WSOY.

Niitemaa, Vilho. 1979. Suomen ratsuväen historia. I osa, 1917-1939. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIX. Mikkeli: Oy Länsi-Savon offsetpaino.

Norrena, Leevi. 1993. Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Historiallisia Tutkimuksia 178. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Nygård, Toivo. 1982. Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot. Studia Historica Jyväskyläensia 25. Jyväskylä.

Nygård, Toivo. 1983. Asutus, väestö ja yhteiskunta. Teoksessa Nygård, T. (toim.) Järviseudun historia II. Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970- luvulle. Vaasa: Vaasa OY.

Nyström, Samu. 2013. Helsinki 1914-1918. Toivon, pelon ja sekasorron vuodet. Liettua: Spindulio Spaustuve Ltd.

Paasivirta, Juhani. 1947. Suomen itsenäisyyskysymys 1917. 1, Maaliskuun vallankumouksesta valtalakiin. Porvoo: WSOY.

Paasivirta, Juhani. 1949. Suomen itsenäisyyskysymys 1917. 2, Eduskunnan hajoituksesta itsenäisyysjulistukseen. Porvoo: WSOY.

Paasivirta, Juhani. 1957. Suomi vuonna 1918. Porvoo: WSOY.

Paasivirta, Juhani. 1984. Suomi ja Eurooppa 1914-1939. Helsinki: Kirjayhtymä.

Paavolainen, Jaakko. 1966. Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. "Punainen terrori". Helsinki: Tammi.

Paavolainen, Jaakko. 1967. Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. "Valkoinen terrori". Helsinki: KK:n kirjapaino.

Peltonen, Matti. 1992. Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia 164. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Peltonen, Matti. 2010. Voisiko paikallishistorian käsittää toisin. Kylätutkimus, muistitieto ja uusi mikrohistoria. Teoksessa Ahtiainen, P., Tervonen J. & Teräs, K. (toim.) Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja. Tallinna: Raamatutrukikoda.

Perko, Touko. 2022. Kaksi vapaussotaa. Viha, vallankumous, terrori ja uuden alku 1905-1919. Keuruu: Otava.

Pirilä, Veikko. 1986. Alkion kynöksellä. Maalaisliitto-Keskustapuolue Etelä-Pohjanmaalla 1906-1986. Seinäjoki: Ilkan kirjapaino.

Polvinen, Tuomo. 1967. Venäjän vallankumous ja Suomi. 1917-1920. 1, Helmikuu 1917-toukokuu 1918. Porvoo: WS.

Pylkkänen, Ali. 2001. Suojeluskuntalaiset – keitä he olivat? Vapaaehtoisten maanpuolustajien sosiaalinen kerrostuneisuus 1917-1944. Pieksämäki: RT-Print Oy.

Rantatupa, Heikki. 1979. Elintarvikehuolto ja säännöstely Suomessa 1914-1921. Studia historica Jyväskyläänsia 17. Jyväskylä.

Rantatupa, Heikki. 1996. Poliittinen historia paikallishistorioissa. Teoksessa Jokipii, M. (toim.) Paikallishistoria. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Rasila, Viljo. 1968. Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki: KK:n kirjapaino.
Rasila, Viljo. 2018. Kun keisari kaatui. Suomi maaliskuusta 1917 heinäkuuhun 1919. EU.

Rauanheimo, Uljas. 1954. Vimpelin sotakoulu. Julk. Vimpelin pojat. Helsinki.
Roselius, Aapo. 2013. Isänmaallinen kevät. Vapausotamyytin alkulähteillä. EU: Tammi.

Selen, Kari. 2001. Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918-1944. Juva: WS Bookwell OY.

Siltala Juha. 2009. Sisällissodan psykohistoria. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy
Siltala, Juha. 2018. Ratkaisuna sota, jota kukaan ei tahtonut. Teoksessa Tepora, T., Roselius, A. (toim.) Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Soikkanen, Hannu. 1998. Vasemmisto ja suojeluskunnat. Teoksessa Alapuro, R. (toim.) Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Porvoo: WSOY.

Tepora, Tuomas, Roselius, Aapo. 2018. Sisällissota ja historian tutkimus. Teoksessa Tepora, T., Roselius, A. (toim.) Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Tepora, Tuomas. 2018. Mystifioitu sota: uusiutumisen ja uhrin kokemus. Teoksessa Tepora, T., Roselius, A. (toim.) Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Tepora, Tuomas. 2018b. Muuttuvat näkemykset vuodesta 1918. Teoksessa Tepora, T., Roselius, A. (toim.) Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.

Tiihonen, Seppo. 2019. Vallan kumoukset Suomessa 1917-1919. Suomi ja vallan verkostot. Helsinki: Otava.

Tikka, Marko, Arponen, Antti. 1999. Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918. Juva: WSOY – Kirjapainoyksikkö.

Tikka, Marko. 2004. Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Bibliotheca Historica 90. Helsinki: Hakapaino.

Tikka, Marko. 2008. Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917-1921. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino OY.

Tikka, Marko. 2018. Valkoisen hämärän maa. Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918-1921. Historiallisia tutkimuksia 230. Slovenia: GPS-Group.

Tommila, Päiviö. 1999. Suuri adressi. Suomen kansan ainutlaatuinen mielenosoitus. Helsinki: WSOY.

Turunen, Mirja. 2005. Veripellot. Sisällissodan surmatyöt Pohjois-Kymenlaaksossa 1918. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Uola, Mikko. 1998. "Seinää vasten vain!" Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa. 1917-1918. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Vares, Vesa. 2006. Demokratian haasteet 1907-1919. Teoksessa Vares, V., Uola, M. & Majander, M. (toim.) Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Kansanvalta koetuksella. Helsinki: Edita Prima Oy.

Varto, Juha. 1996. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vihla, Minna 1999. Lehdet ja sähkeet uutisten ja propagandan välittäjinä vuoden 1918 sodan aikana erityisesti Vaasassa. Teoksessa Koskimies-Envall, M. (toim.) Verta Hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917-1918 tapahtumiin. Pohjanmaan museon julkaisuja nro 20. Vaasa: Painotyö Arkmedia Oy Ab.

Villstrand, Nils Erik. 1999a. Tie Tampereelta 1918-1998. Teoksessa Koskimies-Envall, M. (toim.) Verta Hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917-1918 tapahtumiin. Pohjanmaan museon julkaisuja nro 20. Vaasa: Painotyö Arkmedia Oy Ab.

Villstrand, Nils Erik. 1999b. Toinen Pohjanmaa. Työväen kokemuksia Pohjanmaalla 1917-1918. Teoksessa Koskimies-Envall, M. (toim.) Verta Hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917-1918 tapahtumiin. Pohjanmaan museon julkaisuja nro 20. Vaasa: Painotyö Arkmedia Oy Ab.

Wegelius, K. A. 1933. Routaa ja rautaa. Vaasan lääniin lukeutuvalla Keski- ja Etelä-Pohjanmaalla jääkäri liikkeen vuosina suoritettu itsenäisyystyö ynnä Uumajan etappi. 5, kuvia ja karttoja. Porvoo: WSOY.

Wuokko, Maiju. 2016. Markkinatalouden etujoukot: Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970-1980- lukujen Suomessa. Helsinki: Unigrafia.

Ylikangas, Heikki. 1993. Tie Tampereelle 1918. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa. Porvoo: WSOY.

Ylikangas, Heikki. 2012. Rata Rautuun. Ratkaisutaistelu Karjalan kannaksella 1918. EU: WSOY.

Muut painetut lähteet

Koskela, Esko. 1978. Lappajärven ratsukoulu – Saksanniemen Järjestyslipusto. Julk. Syrjälä, V. (toim.) Järviseudun joulu 1978. Järviseutuseura RY.

Lappajärven sotaveteraanit. 1985. Julk. Lappajärven sotaveteraanit R.Y. Seinäjoki: Seinäjoen kirjapaino.

Lappajärven sotaveteraanit 2. 1990. Julk. Lappajärven sotaveteraanit R.Y. Vaasa: Vaasa Oy:n kirjapaino.

Leinonen, Artturi. 1959. Kohtalo miestä kuljettaa: muistelmia 2. Porvoo: WSOY
Orola, Taavetti (toim.)1932. Saksanniemi 1917-1932. Porvoo.

Sihvo, Aarne. 1954. Muistelmani 1. Helsinki: Otava.

Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975 (SJE 1975). Julkaisija Suomen jääkäriliitto. Porvoo: WSOY.

Painamattomat opinnäytetyöt

Hautamäki, Aulis. 1981. Etelä-Pohjanmaan Järviseudun Amerikan siirtolaisuus 1872-1917. Suomen historian pro gradu- työ Jyväskylän yliopistossa.

Lantto, Juhani. 1995. Kytösavun aukeilla mailla on kansa...Suojeluskunnat ja suoje-
luskuntalaisuus Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1939. Suomen historian pro gradu- työ
Jyväskylän yliopistossa.

Manninen, Ari T. 1985. Asevelvollisten vastarinta Etelä-Pohjanmaalla vuosien 1902-1904 kutsunnoissa. Suomen historian pro gradu- työ Jyväskylän yliopistossa.

Manninen, Ari T. 1993. Oikeustaistelu 1898-1905. Suomenkielisen Etelä-Pohjanmaan väestön suhtautuminen venäläistämistoimenpiteisiin ja sen sidonnaisuus puoluepolitiikkaan. Suomen historian lisensiaattityö Jyväskylän yliopistossa.

Numminen, Marita. 1982. Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918-1939. Suomen historian pro gradu- työ Jyväskylän yliopistossa.

Palttala, Risto. 1984. Mielialakehitys ja aktivismi Etelä-Pohjanmaalla maaliskuun valankumouksesta tammisunnuntaihin. Suomen historian pro gradu- työ Jyväskylän yliopistossa.

Veijola, Jorma. 1981. Nuorsuomalainen puolue ja Kansallinen edistyspuolue Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä 1907-1939. Suomen historian sivulaudaturtyö Jyväskylän yliopistossa.

